

Kulturspecifika element och neologismer i J. K. Rowlings Harry Potter and the Philosopher's Stone och dess översättningar till svenska och kroatiska

Krnjak, Nika

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:448389>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

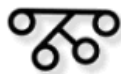

**ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK OCH LITTERATUR
ENGELSKA INSTITUTIONEN**

Nika Krnjak

Kulturspecifika element och neologismer i J. K. Rowlings *Harry Potter and the Philosopher's stone* och dess översättningar till svenska och kroatiska

Masterarbete

Handledare:

Nataša Pavlović, fil. dr.
Sara Profeta, universitetslektor

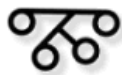
Zagreb, 2020

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
SCANDINAVIAN DIVISION
DEPARTMENT OF ENGLISH

Nika Krnjak

Culture-Specific Elements and Neologisms in J. K. Rowling's *Harry Potter and the Philosopher's Stone* and Its Translations into Swedish and Croatian

Diploma thesis

Supervisors:

Nataša Pavlović, Assoc. Prof.
Sara Profeta, lector

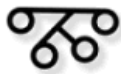
Zagreb, 2020

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ANGLISTIKU**

Nika Krnjak

Kulturno specifični elementi i neologizmi u romanu J. K. Rowling *Harry Potter and the Philosopher's Stone* te njihovi prijevodi na švedski i hrvatski jezik

Diplomski rad

Mentorice:

dr. sc. Nataša Pavlović, izv. prof.
Sara Profeta, lektorica

Zagreb, 2020.

Innehåll

1. Inledning.....	6
2. Teoretisk bakgrund.....	7
2.1. Kulturspecifika element.....	7
2.2. Kulturspecifika element i fantastisk litteratur	9
2.3. Översättningstekniker för kulturspecifika element	12
2.3.1. Överföring (<i>Retention</i>).....	12
2.3.2. Direktöversättning (<i>Direct translation</i>)	13
2.3.3. Tillägg (<i>Addition</i>).....	14
2.3.4. Generalisering (<i>Generalization</i>)	14
2.3.5. Kulturell ersättning (<i>Cultural substitution</i>)	15
2.3.6. Utelämnande (<i>Omission</i>)	15
2.3.7. Neologism (<i>Neologism proper</i>)	16
2.3.8. Ersättning (<i>Replacement</i>).....	17
2.3.9. Elementtillägg (<i>Addition of element</i>)	18
2.3.10. Kombination (<i>Combination</i>).....	19
2.4. Globala översättningsstrategier	19
2.5. Tidigare forskning kring kulturspecifika element emellan de engelsk-svenska och engelsk-kroatiska språkparen	21
3. Hypoteser, material och metod.....	22
3.1. Hypoteser och syften	22
3.2. Material och metod.....	24
4. Resultat.....	26
4.1. Kartläggning av kulturspecifika element.....	26
4.2. Sammanlagda resultat.....	27
4.3. Översättningen av brittiska kulturspecifika element på kroatiska.....	31
4.4. Översättningen av brittiska kulturspecifika element på svenska.....	36
4.5. Översättningen av kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur på kroatiska.....	40
4.6. Översättningen av kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur på svenska.....	45
4.7. Diskussion	48
5. Slutsats	49
6. Sammanfattning	51

7. Summary	52
8. Sažetak	57
9. Material- och litteraturförteckning	58
Översättningar	61

1. Inledning

Det finns förmodligen bara få människor som inte har hört talas om *Harry Potter*, en romanserie om en ung trollkarl, hans vänner och deras äventyr på Hogwarts skola för häxkonster och trolldom. Sedan den första boken publicerades 1997 har Harry Potters magiska värld inte slutat fascinera publiken runt om i världen. Med sju böcker, åtta filmatiseringar, ett spel baserat på den ursprungliga berättelsen, tre ytterligare böcker och två filmer relaterade till *Harry Potter*-världen, visar franchisen inga tecken på att det ska slutaupphöra snart. Böckerna är en av de mest sålda bokserierna i historien och filmerna är bland de lönsammaste filmerna någonsin. Romanerna har översatts till mer än sjuttio språk, vilket förklarar varför *Harry Potter* har så många beundrare runt om i världen. Orden som *mugglare*, *Quidditch*, *dödsätare* och *dementorer* har blivit en del av det vardagliga ordförrådet. Böckerna har fört läsarna närmare den brittiska världen och dess lokala geografi, mat, växt- och djurliv, traditioner och skolsystem. Att översätta dessa romaner är emellertid inte en lätt uppgift för översättare på grund av överflödet av ordvitsar, kulturspecifika element, gåtor, ordlekar och neologismer. Att bara lämna ord som *Knickerbocker Glory* eller *remembrall* kvar i texten utan att översätta dem kan vara förvirrande för läsarna, särskilt för barn. Följaktligen har böckerna och deras översättningar visat sig vara en bördig grund för många diskussioner och analyser och har därför studerats omfattande av olika akademiker. Romanerna har också inkluderats i universitetskurser i form av ett huvudämne eller kurslitteratur. *Harry Potter* har forskats ur många perspektiv som översättningsstudier, psykologi, pedagogik, lingvistik, ekonomi, sociologi och statsvetenskap, för att nämna några.

Syftet med den här studien är att utforska de kulturspecifika elementen i J.K. Rowlings fantasyroman *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, den första boken i *Harry Potter*-serien, och hur dessa element översattes till kroatiska och svenska för att verifiera vilka globala översättningsstrategier användes av översättarna, dvs. om översättningarna hade inriktning mot käll- eller målkulturen samt mot neutralisering av texten eller läsarnas upplysning. Sedan jämförs dessa två översättningar för att undersöka om det finns några betydande skillnader mellan dem. En flerspråkig parallell lista av engelska kulturspecifika element och deras översättningar på svenska och kroatiska har skapats för detta ändamål och jag kommer att analysera vilka som är de mest använda översättningsteknikerna för att översätta dessa element och neologismer. Den första delen av arbetet kommer att ge en teoretisk bakgrund och behandla definitioner av kulturspecifika element samt kategorisering av dessa termer. I den andra delen

av arbetet kommer översättningstekniker och översättningsstrategier för att översätta kulturspecifika element och neologismer att diskuteras. Den tredje delen förklarar syftet med studien, dess hypoteser och metoden som användes i undersökningen. I den fjärde delen presenteras forskningsresultat med diskussion.

2. Teoretisk bakgrund

2.1. Kulturspecifika element

För att korrekt analysera kulturspecifika element i den första boken är det nödvändigt att definiera vad begreppet betecknar. Flera språkvetare har försökt forma definitionen av kulturspecifika element. Ivir kallar kulturspecifika element för ”en kulturell klyfta” och definierar dem som ”ett element i källkulturen som saknas i målkulturen¹” (1987:36). Han urskiljer två typer av luckor: den första typen visas ”när en kultur saknar ett element som den andra kulturen har” och den andra typen visas när det finns ”skillnader i den lexikala kartläggningen av annars delad utomspråklig verklighet” som leder till ”konceptuella luckor [...] när de konfronteras med ett annat språk²” (1987:37). Således omfattas några element i den engelsk-kroatiska listan, men inte i min engelsk-svenska lista och vice versa. Kulturell specificitet hos ett element blir uppenbar när två kulturer jämförs.

Newmark använder termen ”kulturella ord” (1988:95), men ger inte någon tydlig definition av begreppet utan bara hävdar att ”det kommer att finnas ett översättningsproblem om det inte finns kulturell överlappning mellan käll- och målspråket³” (1988:94). Newmark presenterar en mer utvecklad kategorisering. Han delar konceptet in i kategorier som (1) ”ekologi” som omfattar ”flora, fauna, slätter och berg”, (2) ”materiell kultur” med ”mat, kläder, hus och städer samt transport” (3) ”social kultur” vilken innebär ”arbete och fritid”, (4) ”organisationer, seder, aktiviteter, förfaranden och koncept” sådana som ”politiska och administrativa, religiösa och konstnärliga” samt (5) ”gester och vanor” (1988:95).

¹ ”...an element of the source culture which is absent from the target culture...” (Ivir 1987:36)
Alla översättningar från engelska och kroatiska till svenska N.K.

² ”...when one culture lacks an element which the other culture has [...] differences in the lexical mapping of otherwise shared extralinguistic reality [...] conceptual gaps [...] when confronted with another language...” (Ivir 1987:37)

³ ”...there will be a translation problem unless there is cultural overlap between the source and the target language...” (Newmark 1988:94)

Franco Aixelá definierar dock kulturspecifika element som:

Dessa textuellt aktualiserade element vars funktion och konnotationer i en källtext innebär ett översättningsproblem i deras överföring till en måltext, närhelst detta problem är en produkt av att det hänvisande objektet inte existerar eller av dess annorlunda intertextuella status i måltextläsarna kulturella system.⁴ (1996:58)

Hans definition innebär att konceptet är öppet och flexibelt eftersom Aixelá vidare hävdar att ”två element inte behåller samma förhållande under en tillräckligt lång period⁵” (1996:57). Om ett koncept betraktades som ett kulturspecifikt element under en viss period, betyder det inte att det kommer att vara detsamma i framtiden. Tack vare globalisering har olika kulturer blivit bekanta med delar av andra kulturer och översättningsvetare Jan Pedersen kallar detta koncept *Transculturality* (2007b:10). Man kan ta den amerikanska kulturen till exempel. Förr visste man inte vad den största amerikanska dagen för shopping *Black Friday* var och nu är den ett mer känt koncept tack vare amerikanska filmer och böcker. Flera butiker i till och med Kroatien och Sverige har börjat utöva denna tradition efter det amerikanska mönstret. Aixelá kategoriserar kulturspecifika element i ”egennamn” och ”appellativ” (1996:59). När han säger appellativ menar han ”objekt, organisationer, vanor och attityder” (1996:59). Egennamn kan delas in i ”konventionellt egennamn”, som inte har någon mening, och ”laddat egennamn”, som har någon mening i bakgrund och de kan också vara fiktiva namn (1996:59), vilket är viktigt för denna studie.

Pedersen använder begreppet ”utomspråkliga kulturbundna referenser” för att hänvisa till kulturspecifika element och han definierar dem som:

referens som försöks göra genom alla kulturbundna språkliga uttryck som hänvisar till en utomspråklig enhet eller process, och som antas ha en diskursreferens som kan identifieras av en relevant publik eftersom denna referent ligger inom den publikens encyklopediska kunskap (2007a:2)⁶.

⁴ ”Those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the non-existence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text” (Franco Aixelá 1996: 58).

⁵ ”No two elements retain the same relationship over a sufficient period of time.“ (Franco Aixelá 1996: 57).

⁶ ”...reference that is attempted by means of any culture-bound linguistic expression, which refers to an extralinguistic entity or process, and which is assumed to have a discourse

Han fokuserar inte på språkliga element utan på utomspråkliga kunskaper som bestämmer vad som är ett kulturspecifikt element. Han inkluderar inte ”inomspråkliga kulturbudna referenser” som ordspråk, dialekter, idiom och slang (2007a:2) så det här arbetet kommer inte heller att behandla dessa element.

I sin doktorsavhandling diskuterar Veselica Majhut kulturspecifika element som inte utgör något problem för översättare att överföra till målkulturen. Hon ger några exempel som *Tredje Riket* och *perestrojka* (2012:24) för att demonstrera hur sådana element inte är svåra att översätta eftersom det finns en officiell benämning, men de fortfarande inte tillhör målkulturen. Därför hävdar hon att ”de är markeringar för källtextens kulturella förankring och därför anser vi att de bör betraktas som kulturspecifika⁷” (2012:24).

Med tanke på dessa definitioner av kulturspecifika element kommer de följande elementen att omfattas i denna studie: de element som inte finns i målkulturen, de som inte är lexikaliserade i målkulturen och de som är bekanta för målkulturen, men fortfarande är specifika för källkulturen.

2.2. Kulturspecifika element i fantastisk litteratur

Fallet med *Harry Potter*-serien är emellertid något annorlunda eftersom böckerna utspelar sig i en fiktiv, magisk värld. Enligt Pavlović är den världen ”ofta baserat på verkliga (antingen tidigare eller nuvarande) samhällen och kulturer⁸” (2015:82). I boken dominerar brittisk mat och dryck, kläder, utbildningssystem, namn, föremål och platser. Dessutom ”[lägger författaren] till fiktiva termer som är specifika för särskilda fiktiva (sub)kulturer” och exemplet i *Harry Potter* är ”subkulturen av trollkarlar och häxor⁹” (Pavlović 2015:82). Dessa fiktiva termer kallas neologismer eller nybildade ord.

För att korrekt analysera kulturspecifika element i den första *Harry Potter*-boken är det nödvändigt att också definiera vad begreppet neologism betecknar. Det finns flera definitioner

referent that is identifiable to a relevant audience as this referent is within the encyclopedic knowledge of this audience.“ (Pedersen 2007a:2)

⁷ ”...they are markers of the cultural anchorage of the ST and therefore, we believe, should be considered culturally specific.“ (Veselica Majhut 2012:24)

⁸ „...koji se često temelji na stvarnim (bilo prošlim bilo sadašnjim) društvima i kulturama...“ (Pavlović 2015:82)

⁹ „...autor dodaje izmišljene pojmove specifične za pojedine fiktionalne (sup)kulture: supkulturu čarobnjaka i čarobnica...“ (Pavlović 2015:82)

av konceptet. I den engelska ordboken Merriam-Webster står det att neologism är "ett nytt ord, användning eller uttryck". Algeo använder inte termen neologism utan hänvisar till begreppet helt enkelt genom att kalla det "ett nytt ord" och definierar det som "en form eller användning av en form som inte är noterad i allmänna språkböcker"¹⁰ (1991:2). I sitt verk *Where Do All the New Words Come from?* nämner Algeo också begreppet "nonce word", ett tillfälligt ord, som vissa forskare använder växelvis med termen neologism, vilket ofta orsakar förvirring (1980:271). Hohenhaus använder neologism "för ord som är 'unga', diakroniskt sett, men som ändå redan har kommit in i språket som mer eller mindre institutionaliserade element av ordförrådet"¹¹ (2007:17-18). När han använder termen *nonce* hänvisar Hohenhaus till "ord som faktiskt är nya" och som är "ad hoc-formationer som inte hamnar i lexikonet (och i många fall inte kunde listas eftersom de är alltför beroende av sitt sammanhang)"¹² (2007:18-19). Algeo hävdar dock att "varje nytt ord börjar som en *nonce*" (1980:271) eftersom de vanligtvis är tänkta att användas endast en gång i just detta specifika sammanhang. Huruvida ett ord blir en neologism beror på allmänhetens godkännande och användningsfrekvensen.

De ord som kommer att diskuteras i detta arbete bör inte betraktas som *nonce* utan som neologismer på grund av utbredningen av *Harry Potter*-fenomenet. Orden används ofta inte bara av beundrarna, utan också av forskare och de finns i många böcker, essäer eller avhandlingar som diskuterar och använder dem. Men de var nya ord som myntades speciellt för bokens skull och bevarar fortfarande en nyhets känsla, vilket är anledningarna till att de kan erkännas som neologismer.

Enligt Newark presenterar termen neologism "nymyntade lexikalenheter eller befintliga lexikala enheter som får en ny mening"¹³ (1988:140). Muhvić-Dimanovski hävdar att denna "mycket utbredda, lexikala kategori [är] å ena sidan resultatet av extrem språklig purism, men å andra sidan språkets öppenhet för utländska influenser"¹⁴ (2005:9). Šipka hävdar att neologismer är "lexem som 'nyligen' har kommit in i i lexikonet"¹⁵ och att det är mycket flexibla

¹⁰ "...a form or the use of a form not recorded in general dictionaries." (Algeo 1991:2).

¹¹ "...for words that are 'young', diachronically speaking, but which nevertheless have already entered the language as more or less institutionalised vocabulary items." (Hohenhaus 2007:17-18).

¹² "...ad hoc formations that do not end up in the lexicon (and in many cases could not be listed, because they are too dependant on their context of occurrence)." (Hohenhaus 2007:18-19)

¹³ "...newly coined lexical units or existing lexical units that acquire a new sense." (Newmark 1988:140).

¹⁴ „...vrlo raširena, leksička kategorija s jedne strane posljedica krajnjega jezičnoga purizma, s druge strane otvorenosti jezika prema stranim utjecajima“ (Muhvić-Dimanovski 2005:9)

¹⁵ „...lekseme koje su 'u novije vrijeme' ušle u leksički sistem“ (Šipka 1998:69)

termer som anpassar sig till användaren och till situationen (1998:69). Från dessa definitioner kan man dra slutsats att det finns två typer av neologismer: helt nya skapelser och nya ord som skapas från befintliga delar av språket. Szymanek benämner de sistnämnda som "avledda neologismer" och beskriver dem som "nya komplexa ord, myntade enligt några väletablerade och produktiva mönster¹⁶" (2005:430). När det gäller de förstnämnda hänvisar han till dem helt enkelt som neologismer eller "rotskapande" och definierar dem som "nya ord skapade *ex-nihilo*, utan aktivering av någon morfologisk process¹⁷" (2005:430). Bednarska delar emellertid neologismer enligt ett något annorlunda kriterium. Hon hävdar att det finns "semantiska neologismer", som är "resultatet av att man har fått en ny betydelse med ett existerande ord¹⁸", och "lexikala neologismer", som är "nybildade ord (med suffix, prefix eller med en kombination av två eller flera existerande ord) eller lånord från andra språk¹⁹" (2015:22).

Med hänsyn till de element som framträder i boken, definitionen av kulturspecifika element och Bednarskas kategorisering av neologismer är det möjligt att göra följande delning av kulturspecifika element i *Harry Potter and the Philosopher's Stone*:

- 1) brittiska kulturspecifika element (t.ex. *comprehensive school*, *pound*, *ruff*, *Yorkshire pudding* osv.)
- 2) kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur (t.ex. *Quidditch*, *Devil's Snare*, *cauldron cake*, *Alohomora*, osv.)

Elementen från Harry Potters subkultur kan vidare delas in i två kategorier. Den första kategorin är semantiska neologismer (t.ex. *sickle*, *chocolate frog*, *liquorice wand*, *Seeker*, osv.) som består av redan existerande ord eller nya kombinationer av redan existerande ord men som har fått en ny, annorlunda betydelse i boken. Här är ett exempel:

"... he got some of everything and paid the woman eleven silver Sickles and seven bronze Knuts." (Rowling 2004:76)

¹⁶ "...new complex words, coined according to some well-established and productive patterns." (Szymanek 2005:430)

¹⁷ "...new words created *ex-nihilo*, with no activation of any morphological process..." (Szymanek 2005:430)

¹⁸ "...the result of the acquisition of a new meaning by an existing word" (Bednarska 2015:22)

¹⁹ "...newly formed words (by means of suffixes, prefixes, or by combining two or more existing words) or are borrowed from other languages" (Bednarska 2015:22).

I engelska betyder *sickle* ”ett jordbruksverktyg med kort hand-tag och ett halvcirkelformigt blad som används för att klippa majs, slingra eller klippa” (Lexico) men i boken har den en annorlunda betydelse av ”ett mynt av den trollkarlsvaluta som används i Storbritannien” (Harry Potter Wiki).

Den andra kategorin är lexikala neologismer (t.ex. *Muggle*, *Put-Outer*, *Hogwarts*, *Wingardium Leviosa*, osv.) som bildades genom avledning, sammansättning eller lånord. De anses som riktiga neologismer. Exemplet blir som följer:

”Twelve times he clicked the Put-Outer, until the only lights left in the whole street were two tiny pinpricks in the distance [...]” (Rowling 2004:12)

Put-Outer är ett ord som bildats genom sammansättning av engelska ord *put* och *out* samt genom avledning. Ordet innebär ett magiskt föremål som ser ut som en cigarettändare. När man knäpper med den suger den allt ljus från en plats.

2.3. Översättningstekniker för kulturspecifika element

Flera översättningsteoretiker som Ivir (1987), Newmark (1988), Mailhac (1996), Franco Aixelá (1996) och Pedersen (2007) för att nämna några, utvecklade sina hanteringar av kulturspecifika element, så kallade översättningstekniker. Enligt Newmark används översättningstekniker för meningar och de mindre språkenheterna (1988:81). Med tanke på sådana element i den första Harry Potter romanen och dess översättningar kommer en speciellt utformad kategorisering att användas för att analysera kroatiska och svenska översättningar av kulturspecifika element. Kategoriseringen utformades genom en kombination av Pedersens (2007), Davies (2003), Newmarks (1988) och Veselica Majhuts (2012) kategoriseringar.

2.3.1. Överföring (*Retention*)

Översättningstekniken innebär att översättare bevarar kulturspecifika element i deras ursprungliga form när de överför dem från källtexten till måltexten. Pedersen delar kategorin in i två underkategorier: ”komplett överföring” och ”målspråksanpassad överföring” (2007a:4). Komplett överföring betyder att inga förändringar görs till dessa element. Enligt Veselica Majhut används ”denna lösningstyp ofta, men inte alltid, med olika typer av namn” (2012:68) Ett exempel på komplett överföring är:

EN: *Mr Dursley was the director of a firm called Grunnings, which made drills.* (s. 7)²⁰

HR: *Gospodin Dursley bio je direktor tvrtke Grunnings koja je proizvodila bušilice.* (s. 7)

Överföring anpassad till målspråket innebär att element anpassas för att motsvara målspråkets fonologiska, morfologiska och syntaktiska egenskaper (Pedersen 2007a:4). För den här masteruppsatsen har jag bestämt mig för att nämna min översättningsteknik anpassad överföring för att underlätta användningen av teknikens namn inom texten. Ett exempel på anpassad överföring är:

EN: *Oh, are you a Prefect, Percy?* (s. 72)

SE: *A, är du prefekt, Percy?* (s. 119)

2.3.2. Direktöversättning (*Direct translation*)

Denna teknik innebär översättning av element ord för ord. Pedersen förklarar att översättare inte försöker överföra konnotationer (2007a:5). Han påstår vidare att tekniken ofta används för att översätta ”namn på företag [och] officiella institutioner” (2007a:5). Jelena Zahrastnik delar kategorin i två underkategorier: ”ordagrann direktöversättning” och direktöversättning ”som resulterar i ett nytt ord” (cit. i Pavlović 2015:83). Ett exempel på en ordagrann direktöversättning är:

EN: *The zoo director himself made Aunt Petunia a cup of strong sweet tea while he apologised over and over again.* (s. 26)

HR: *Ravnatelj je zoološkog vrta osobno skuhao teti Petuniji jak i sladak čaj neprestance joj se ispričavajući.* (s. 27)

Enligt Pavlović är direktöversättning som resulterar i ett nytt ord ”en teknik någonstans emellan en bokstavlig översättning och en lexikal skapelse²¹” (2015:84). Ett exempel på den är:

EN: *'It's a Remembrall!' he explained.* (s. 108)

²⁰ Följande exempel kommer från material som samlats in från Rowling (2004 /1997/), Rowling (2001) och Rowling (2019)

²¹ „...postupak zapravo nešto između doslovnog prijevoda i leksičke kreacije...” (Pavlović 2015:84).

SE: "Det är en minnsallt!" utropade han. (s 179)

Ordet *Remembrall* är en blandning mellan lexemet *remember*, vilket betyder 'minns', och lexemet *all*, vilket betyder 'allt'. Då kan man inse att den svenska översättaren översatte ordet ordagrant, vilket skapade ett nytt ord på svenska.

2.3.3. Tillägg (*Addition*)

Denna översättningsteknik lämnar elementet i sin ursprungliga form, men lägger till information som inte står i källtexten (Pedersen 2007a:4). Veselica Majhut beskriver tekniken som "tillägg av kulturell information och det handlar vanligtvis om en implicit del som förstås av källspråkläsarna, men inte nödvändigtvis av målspråkläsarna²²" (2012:34). Med hjälp av tillägg ingriper översättare i texten för att ge mer information till måltextläsarna. Denna teknik används övervägande i en kombination med andra översättningstekniker. Ett exempel på tillägg är:

EN: *First o' September – King's Cross – it's all on yer ticket.* (s. 66)

SE: *Första september, King's Cross station, alltihop står på biljetten.* (s. 109)

I detta exempel används tillägg i kombination med komplett överföring för att förklara för läsarna vad som är King's Cross.

2.3.4. Generalisering (*Generalization*)

Enligt Pedersen betyder generalisering "att ersätta ett kulturspecifikt element som hänvisar till något specifikt med något allmännare²³" (2007a:6). Enligt Davis är denna teknik "en bekväm metod för att öppna upp texten för en bredare publik" med samtidigt leder till "viss förlust av association²⁴" (2003:83). I måltexterna uppstår generalisering genom att man översätter ett element med ett överordnat begrepp eller genom beskrivande översättning. För min studie delas därför översättningstekniken in i generalisering genom parafraas och

²² "...adding cultural information and it usually involves explication of an implicit element, which is understood by the source language readers, but not necessarily by the target language readers" (Veselica Majhut 2012:34).

²³ "...replacing an ECR referring to something specific by something more general" (Pedersen 2007a:6).

²⁴ "...convenient method of opening up the text to a wider audience [...] some loss of association" (Davies 2003:83).

generalisering genom användning av hyperonym. Ett exempel på generaliseringen genom hyperonym är:

EN: ...*who was pouring boiling water into a large teapot and putting rock cakes on to a plate.* (s. 104)

HR: ...*koji je lijevao kipuću vodu u velik čajnik i stavljao kolačiće na tanjur.* (s. 113)

Översättning med parafraas ”innebär att endast information som är relevant för den specifika översättningssituationen tillhandahålls²⁵” (Pavlović 2015:78). Ett exempel på generalisering genom parafraas är:

EN: *They ate in the zoo restaurant and when Dudley had a tantrum because his knickerbocker glory wasn't big enough...* (s. 24)

SE: *Dudley fick ett raseriutbrott för att hans efterrättsglass varvad med frukt inte var tillräckligt stor...* (s. 36)

2.3.5. Kulturell ersättning (*Cultural substitution*)

Denna översättningsteknik innebär att översättare tar bort ett kulturspecifikt element och ersätter det med något annat, med målspråkets kulturspecifika element. Elementet som ersätter källspråkets kulturspecifika element ”anses likvärdigt av något kriterium²⁶” (Pavlović 2015:76). Tekniken används inte för att överföra betydelse från käll- till måltext, utan att överföra samma effekt till måltexlåsarna. Ett exempel på kulturell ersättning är:

EN: ... *except that they were fifty feet high.* (s. 123)

SE: ...*med den skillnaden att de satt femton meter upp i luften.* (s. 181)

2.3.6. Utelämnande (*Omission*)

Det betyder att översättare tar bort ett kulturspecifikt element från måltexlten. Ivir påstår att denna teknik ”inte krävs översättning av det kulturella elementets natur utan av den

²⁵ „...podrazumijeva navođenje samo onih informacija koje su relevantne u konkretnoj prijevodnoj situaciji“ (Pavlović 2015:78).

²⁶ „...mogu smatrati ekvivalentima prema nekom kriteriju“ (Pavlović 2015:76).

kommunikativa situationen där ett sådant element förekommer²⁷” (1987:44). Översättningen av ett sådant element kan ge en tonvikt som annars inte finns i källtexten eller orsaka förvirring (Davies 2003:80). Ett exempel på utelämnande är:

EN: *Madam Pomfrey, the matron, was a nice woman, but very strict.* (s. 218)

HR: *Madame Pomfrey bila je vrlo simpatična, ali stroga dama.* (s. 238)

När det här exemplet uppstår i boken är läsarna redan bekanta med faktumet att Madam Pomfrey är skolsköterska på Hogwarts så det finns inget behov av att förklara vad som ”matron” är, särskilt när elementet uppträder bara en gång.

2.3.7. Neologism (*Neologism proper*)

Neologism är ”en sällsynt teknik genom vilken ett nytt namn för ett kulturspecifikt [element] från den ursprungliga kulturen skapas på målspråket²⁸” (Pavlović 2015:81). Tekniken används ofta inom genren som *fantasy* eller *science fiction* så det är inte förvånande att det utnyttjas i översättningen av *Harry Potter*. Enligt Ivir är ”det nyligen skapade lexikala [elementet] eller kombination kulturellt ’tom’, redo att ta emot och förmedla det avsedda innehållet [...] i källkulturelementet²⁹” (1987:44). Det måste dock göras en tydlig åtskillnad mellan denna teknik och tekniken direktöversättning som resulterar i ett nytt ord. Medan tekniken direktöversättning utnyttjar idéerna från källkulturelementet ”förlitar tekniken neologism sig inte på källtextens form utan översättaren skapar ett helt nytt ord, vanligtvis baserat på vissa egenskaper av källtextens element³⁰” (Pavlović 2015:85). Ett exempel på neologism är:

EN: ... *Harry said again, wondering what on earth Quidditch could be.* (s. 60)

HR: ...*otporne Harry pitajući se što je to uopće metloboj.* (s. 65)

²⁷ ”... necessitated not by the nature of the cultural element to be translated but by the nature of the communicative situation in which such an element appears“ (Ivir 1987:44).

²⁸ „...rijedak postupak kojim se u ciljnome jeziku stvara novi naziv za kulturno specifični pojam iz izvorne kulture“ (Pavlović 2015:81).

²⁹ ”...newly created lexical item or combination is culturally 'empty', ready to receive and convey the intended content of the source-culture element“ (Ivir 1987:44).

³⁰ „...ne oslanja se na formu izvornika, nego prevoditelj stvara posve novu riječ, obično na temelju nekih osobina izvornog pojma“ (Pavlović 2015:85).

2.3.8. Ersättning (*Replacement*)

Denna kategori omfattar tre olika tekniker. Den första tekniken kommer från Veselica Majhuts kategorisering av översättningstekniker och den kallas *ersättning med en erkänd exotism* (*replacement with a recognized exoticism*). Enligt Veselica Majhut betecknar den som ”användning av en färdig lösning, dvs. av en term som har blivit en etablerad översättningsekvivalent för vissa element som tillhör andra kulturer³¹” (2012:71) och den kan hittas i ordböcker (2012:70). Tekniken används ibland för att översätta valutor och måttenheter. Ett exempel på ersättning med en erkänd exotism är:

EN: *He didn't have to know how many Galleons there were to a pound to know that he was holding more money than he'd had in his whole life...* (s. 59)

HR: *Nije ni morao znati koliko galeona vrijedi funta da bi bio svjestan da ima više novca nego što ga je ikad imao...* (s. 64)

Den andra tekniken kallas *ersättning med ett annat källkulturellt element* (*Replacement with another SC element*³²) och kommer också från Veselica Majhuts kategorisering. Tekniken innebär att översättare ersätter ”ett visst kulturspecifikt element med ett annat element som fortfarande tillhör källkulturen men är mer bekant för målkulturpubliken³³” (2012:71). Ett exempel på detta är:

EN: *He handed Harry a small club, a bit like a rounders bat.* (s. 124)

HR: *...pruži Harryju palicu pomalo sličnu plosnatoj palici za kriket.* (s. 136)

³¹ ”...the use of a ready-made solution, i.e. of a term that has become an established translation equivalent for certain items belonging to other cultures“ (Veselica Majhut 2012:71).

³² I Veselica Majhuts kategorisering kallas tekniken *Replacement with another SC item*. Jag använder dock termen *element* när det gäller ämnet för denna studie. För att vara konsekvent med terminologin, ersätter jag ordet *item* med ordet *element*.

³³ ”...a particular CSI with another item that still belongs to the SC but is more familiar to the TT audience“ (Veselica Majhut 2012:71).

Rounders är ett brittiskt spel som utövas med ett bollträ och en boll. Målpubliken är inte bekanta med spelet så översättare ersatte det med ett annat likartat brittiskt spel, *cricket*, som är ett internationellt känt bollspel.

Den tredje tekniken kallas helt enkelt *ersättning* (*replacement*) och den är inspirerad av Davies kategori som kallas *förvandlingar* (*transformations*). Enligt Davies skiljer ersättning sig från andra tekniker som generalisering eller kulturell ersättning på grund av att den gör en betydande modifikation av kulturspecifika element och den ” kan ses som en förändring eller förvrängning av källtexten³⁴” (2003:86). Jag har bestämt att kalla tekniken *ersättning* eftersom den ersätter ett kulturspecifikt element med något annat som inte har något att göra med elementets betydelse. Ett exempel på ersättning är:

EN: *What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life.* (s. 76)

HR: *Umjesto toga, imala je grah Sveokusnjak Bertieja Bolta, Droobleove najbolje žvake za napuhavanje, čokoladne žabe, bučnice, paštete, crnog šećera i mnogo drugih neobičnih slastica koje Harry nikad nije vidio.* (s. 83)

Detta exempel kräver en förklaring. *Cauldron cake* är en kaka som är populär bland häxor och trollkarlar. Boken ger ingen beskrivning av kakan, men en sak är klar - den är en kaka. I den kroatiska översättningen stöter man istället på ordet *pašteta* vilket betyder paté. Om det översattes som en kaka, tårta eller något i den meningen, skulle det inkluderas i tekniken generalisering. Istället bestämde översättaren sig för att använda en typ av mat som inte är söt, utan salt, vilket innebär större ingrepp från översättaren i källtexten.

2.3.9. Elementtillägg (*Addition of element*)

När jag analyserade översättningarna upptäckte jag att ibland framträdde några kulturspecifika element i översättningarna, men de inte fanns på samma plats i källtexten. Därför bestämde jag mig för den här masteruppsatsen för att skapa och tillämpa en teknik för alla sådana fall. Tekniken är inspirerad av Aixelás kategori som kallas *autonom skapelse* (*autonomous creation*) som beskriver fall när översättare ”sätter någon obefintlig kulturell

³⁴ ”...could be seen as an alteration or distortion of the original“ (Davies 2003:86).

referens i källtexten³⁵” (1996:64). Eftersom namnet på Aixelás teknik kan påminna man om lexikala skapelser, dvs. neologismer som framträder i texten, bestämde jag mig för att benämna tekniken elementtillägg. Tekniken användes i fall när översättare sätter kulturspecifika element i översättningen som har redan omnämnts i boken, men den inte finns på samma plats i källtexten samt när översättare sätter målkulturspecifika element i översättningen som naturligtvis inte finns i källtexten. Denna teknik överskrider tekniken tillägg eftersom tillägg ger mer information om det befintliga källkulturelementet medan elementtillägg sätter det hela elementet i översättningen. Ett exempel på elementtillägg är:

EN: *'Slytherin in possession,' Lee Jordan was saying.* (s. 138)

SE: *"Slytherin har klonken", sade just Lee Jordan.* (s. 229)

2.3.10. Kombination (*Combination*)

Newmark definierar tekniken som användning av kombinationen av två eller mer översättningstekniker för ett element (1988:83). Frekventa kombinationer av tekniker för denna studie är direktöversättning (ordagrann) + komplett överföring, direktöversättning (ordagrann) + tillägg och direktöversättning (ordagrann) + anpassad överföring. Ett exempel på kombination av direktöversättning (ordagrann) och komplett överföring är:

EN: *Up another escalator, out into Paddington station...* (s. 66)

HR: *Popeli su se još jednim pomičnim stubama i izašli na postaji Paddington.* (s. 71)

2.4. Globala översättningsstrategier

Med tanke på att syftet med detta arbete är att undersöka vilken inriktning översättningarna tar, bör globala översättningsstrategier definieras och diskuteras. Enligt Newmark hänför översättningsstrategier sig till hela texter (1988:81), till skillnad mot de tidigare nämnda översättningsteknikerna. Forskare har i allmänhet erkänt två globala översättningsstrategier: den som är källkulturorienterad och den som är målkulturorienterad.

³⁵ „...put in some non-existent cultural reference in the source text“ (Franco Aixelá 1996:64).

Venuti kallar strategierna ”domesticering” och ”exotisering” (2008:19), Aixelá ”bevarande” (1996:61) och ”ersättning” (1996:63) medan Pedersen nämner dem som ”källspråkorienterade” och målspråkorienterade” (2007a:3). Venuti hävdar att domesticering gör en text transparent och motsvarar förväntningarna från målkulturpubliken (1995:21) medan exotisering ”försöker få fram något främmande i själva måltexten, ibland genom direktöversättning av källtextens syntax och lexis eller genom lexikala lån som bevarar källspråkets element i måltexten³⁶” (Hatim & Munday 2004:230). Veselica Majhut fjärrar sig från sådana binära tillvägagångssätt för översättningsstrategier. Hon håller med om att vissa översättningstekniker är mer exotiserande eller mer assimilerande, dvs. domesticerande, men hon hävdar att det finns ytterligare en översättningsstrategi. Enligt Veselica Majhut är den tredje typen av översättningsstrategi neutralisering, vilket omfattar översättningstekniker som ”inte bidrar till införandet av målkulturdrag eller måltextens värden, utan snarare till neutralisering av alla kulturella markörer³⁷” (2012:83). Majhut hävdar också att översättningslösningar kan vara mer eller mindre informativa, oavsett vilken översättningsstrategi de tillhör. Pavlović förenklar Veselica Majhuts modell och påstår att den kan betraktas som om den har fyra översättningsinriktningar: *exotisering*, *assimilation*, *neutralisering* och *edukation* (2015:87), vilket är modellen som jag kommer att använda för att analysera översättningslösningar. Därför omfattar edukation översättningstekniker som ”bidrar till att bevara informationen om källkulturella element eller till och med tillägger denna information med syfte att ’utbilda’ eller informera mälläsaren om vissa drag i källkulturen³⁸” (Veselica Majhut 2012:84). Enligt mina uppfattningar är den slutliga kategoriseringen av översättningstekniker i globala översättningsstrategier som följer:

1. Exotisering: komplett överföring, anpassad överföring, direktöversättning (ordagrann), direktöversättning (som resulterar i ett nytt ord), ersättning med en erkänd exotism, ersättning med ett annat källkulturellt element, neologism

³⁶ ”...attempts to bring out the foreign in the TT itself, sometimes through calquing of ST syntax and lexis or through lexical borrowings that preserve SL items in the TT” (Hatim & Munday 2004:230).

³⁷ ”...do not contribute to the introduction of TC traits or values in a TT, but rather to the neutralization of all cultural markers” (Veselica Majhut 2012:83).

³⁸ ”...contributes to the preservation of the information about the SC element or even adds this information with a view to “educating” or informing the target reader about certain features of the SC” (Veselica Majhut 2012:84).

2. Assimilation: kulturell ersättning, direktöversättning (ordagrann), direktöversättning (som resulterar i ett nytt ord), ersättning, elementtillägg
3. Neutralisering: generalisering (hyperonym), utelämnande
4. Edukation: generalisering (parafra)

Kategoriseringen kräver en förklaring eftersom några översättningstekniker kan bidra till två översättningsstrategier. Översättningstekniken tillägg kategoriseras inte i någon översättningsstrategi eftersom den aldrig uppträder självständigt, utan alltid i kombination med någon annan översättningsteknik. När det gäller kombinationer av översättningstekniker övervägs de separat för att avgöra vilken strategi de tillhör. Angående direktöversättning betonar Pedersen i sin doktorsavhandling att denna teknik kan anses höra till båda strategierna (2007a:5) eftersom den bevarar något exotiskt från källtexten men samtidigt närmar konceptet till målspråksläsare. Jag bestämde mig för att kategorisera varje översatt element in i en strategi beroende på om elementet i fråga verkar som om det kunde finnas i målkulturen efter direktöversättning. Om man betraktar två följande exempel på ordagrann direktöversättning, *storphäxmästare* och *sött te*, kan man sluta sig till att titeln *storphäxmästare* inte existerar i målkultur. Exemplet *sött te* verkar dock som om det kan vara en del av målkulturen.

2.5. Tidigare forskning kring kulturspecifika element emellan de engelsk-svenska och engelsk-kroatiska språkparen

Även om undersökningar kring kulturspecifika element kan anses som ett av de vanligare ämnena inom översättningsforskning har få undersökningar kring översättningen av kulturspecifika element emellan språkparen som jag utforskar skrivits hittills. Jag kommer att diskutera kort två masterarbeten som analyserar hur kulturspecifika element översattes från svenska till engelska respektive kroatiska.

I sitt masterarbete *En komparativ analys av den engelska och den kroatiska översättningen av Stieg Larssons 'Män som hatar kvinnor'* (2012) tog Mišo Grundler en av de mest kända svenska böckerna och genomförde en jämförande analys av bokens engelska och kroatiska översättning. Syftet med hans masteruppsats var att upptäcka kulturella, språkliga och utgivningsbetigande skillnader mellan de två översättningarna. Delen med de kulturella skillnaderna är intressant för den här studien. Grundler påstod att den engelska översättaren var

mer benägen att använda den målspråkorienterade strategin i de flesta fallen medan den kroatiska översättningen var totalt sett mer exotiserande.

Den andra masteruppsatsen är *Kulturspecifika element i Jens Lapidus Snabba Cash och dess översättningar till engelska och kroatiska* (2017) av Edin Badić. Han analyserade hur kulturspecifika element genomfördes från svenska till engelska och kroatiska. Resultatet visar att båda översättningarna var källspråksorienterade, men den kroatiska översättningen var mer informativ än den engelska översättningen.

Det här masterarbetet är delvis inspirerat av de ovannämnda undersökningarna, men det finns två viktiga skillnader mellan dem. Den första skillnaden mellan de masterarbetena och min studie är att deras källtexter är på svenska medan min är på engelska. En annan viktig skillnad är att de analyserar en spänningsroman och en deckare, två typer av romaner som är fast förankrade i verkligheten, medan den här masteruppsatsen behandlar en fantasy roman, vilket innebär att det finns en möjlighet att översättarnas översättningsstrategier kommer att skilja sig från dem som analyserades i tidigare forskning.

3. Hypoteser, material och metod

3.1. Hypoteser och syften

Syftet med detta masterarbete är att undersöka de översättningsteknikerna som översättare använder för att överföra kulturspecifika element från J.K. Rowlings roman *Harry Potter and the Philosopher's Stone* till svenska respektive kroatiska. Dessutom är syftet också att undersöka om översättningarna är mer inriktade på käll- eller målkulturen, dvs. vilken översättningsstrategi som är mer frekvent vid översättning.

De frågor som jag vill få svar på lyder som följande:

1. Vilken global översättningsstrategi dominerar i den kroatiska och i den svenska översättningen?
2. Vilka tekniker använder översättare för att överföra brittiska kulturspecifika element från engelska till svenska och kroatiska?
3. Vilka tekniker använder översättare för att överföra kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur från engelska till svenska och kroatiska?

Med tanke på de ställda frågorna formuleras följande hypoteser:

1. Den svenska översättningen har en högre orientering mot källkulturen än den kroatiska översättningen.
2. Assimilation och edukation är procentmässigt de två oftare använda strategierna i den kroatiska översättningen angående brittiska kulturspecifika element.
3. Exotisering är procentmässigt den oftast använda strategin i den svenska översättningen angående brittiska kulturspecifika element.
4. Exotisering är procentmässigt den oftast använda strategin i både de kroatiska och svenska översättningarna angående kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur.

Orsaken till att formulera hypoteserna på ett sådant sätt ligger i de specifika språkpar som undersöks. Även om de tidigare forskningarna visade att de kroatiska översättningarna övervägande exotiserades är det inte förvånande att anta att den här kroatiska översättningen kommer att vara mer målkultursorienterad och mer informativ med hänsyn till att boken anses vara en del av barnlitteratur. Den tredje hypotesen antar dock att den svenska översättningen kommer att vara källkultursorienterad eftersom det verkade som om många element komplett överfördes när jag först läste boken för ett par år sedan, vilket också är anledningen till att den första hypotesen formulerades på ett sådant sätt. Den fjärde hypotesen är logisk nog att anta eftersom boken utspelar sig i en imaginär värld av häxor och trollkarlar som läsarna inte känner till så översättarna förmodligen kommer att bevara de flesta element som tillhör Harry Potters värld för att behålla samma exotiska effekt.

Den andra anledningen att genomföra den här studien är att det inte hittills har gjorts någon jämförande analys av de kroatiska och svenska översättningarna av den första boken i *Harry Potter*-serien. Dessutom anser jag att den här studien kan vara relevant. Det finns inte heller så många akademiska studier som behandlar jämförelse av kulturspecifika element i engelsk-kroatiska och engelsk-svenska språkpar, så den här studien kan hjälpa till att "fylla denna lucka" och eventuellt inspirera och uppmuntra andra kollegor som studerar samma kombination av språk för att inlåta sig i en liknande studie. Småningom kunde vi få en mycket bättre insikt i översättningsskillnaderna mellan dessa språkpar. Med flera liknande arbeten skulle ett omfattande arbete vara möjligt som skulle utnyttja min studie och mina kollegors studier och analysera skillnaderna och likheterna i översättningen av kulturspecifika element mellan kroatiska och svenska från flera olika böcker. Denna studie kan också vara relevant för att vidare utforska översättningen av *Harry Potter*-serien, som en modell för att fördjupa ämnet

med läsarnas svar på översatta element eller som en del av en större studie som analyserar översättningar av kulturspecifika element i barnlitteratur.

3.2. Material och metod

Primärmaterialet för den här studien utgörs av den första boken i serien, *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, skriven av den brittiska författaren J. K. Rowling, samt dess översättningar till svenska (*Harry Potter och de vises sten*) och kroatiska (*Harry Potter i kamen mudraca*). Lena Fries-Gedin översatte den svenska versionen av romanen medan Zlatko Crnković är ansvarig för den kroatiska versionen. Båda översättarna är kända experter inom översättningsområdet och har översatt flera barnböcker före *Harry Potter*. Denna bok valdes för analysen på grund av dess ostopptbara popularitet och närvaro av flera brittiska element, såväl som element som uteslutande tillhör en värld av trollkarlar och häxor. Den är en storsäljande och välkänd bok så pressen på översättaren att producera en översättning som är acceptabel för publiken var enorm, särskilt om man anser att det fanns en stor möjlighet att de översatta elementen gick in i allmänhetens delade medvetande och därmed språkets lexikon. Därför gavs uppgiften att översätta boken till sakkunniga översättare. Orsaken bakom mitt materialval var att analysera hur översättarna tacklade de exotiska elementen, relaterade till både brittiska och *Harry Potters* värld. Forskningen omfattar hela boken *Harry Potter and the Philosopher's Stone* eftersom det inte finns för många kulturspecifika element, vilket gör det möjligt att inbegripa dem alla inom ramen för denna masteruppsats.

Forskningen bestod av flera faser. Först läste jag samtidigt det engelska originalet och dess svenska och kroatiska översättningar samt identifierade och nedtecknade alla kulturspecifika element som framträdde i böckerna. Kulturspecifika element nedtecknades om de uppfyllde de tidigare definierade kriterierna som diskuteras i kapitel 2.1. och 2.2. Jag räknade också förekomster av varje kulturspecifikt element för att utreda om det kommer att vara stora skillnader i slutresultaten. För det andra använde jag resultatet för att skapa två tvåspråkiga parallella listor av kulturspecifika element och deras kroatiska och svenska översättningar. Den första listan bestod av element som gäller språkparet engelska-kroatiska och den andra listan bestod av element som gäller språkparet engelska-svenska. Sedan behandlades listorna kvalitativt, vilket innebär att jag tilldelade varje kulturspecifikt element en rätt översättningsteknik och sedan en global översättningsstrategi. Alla elementen delades också i två kategorier av kulturspecifika element: de som tillhör den brittiska kulturen och de som

tillhör Harry Potters fiktiva subkultur. Därefter bestämde jag genom kvantitativ analys i vilken utsträckning vissa översättningstekniker representerades och huruvida någon av de fyra översättningsstrategierna dominerade i översättningarna. Jag analyserade också procentandelen för översättningsteknikerna och översättningsstrategierna när frekvensen av kulturspecifika element tas i beaktande. I vissa fall översattes kulturspecifika element med en kombination av översättningstekniker. Eftersom den hela kategoriseringen *Kombination (av översättningstekniker)* är svår att tilldela till en global strategi var det nödvändigt att observera varje kombination var för sig och tilldela den till en viss global strategi. Därför måste jag betona att de slutliga resultaten som presenteras i nästa kapitel delvis har påverkats av mina egna uppfattningar. Slutligen jämförde jag resultaten och undersökte om det fanns några betydande skillnader mellan de kroatiska och svenska översättningarna.

Under forskningen blev det tydligt att översättarna inte alltid överförde ett och samma element på samma sätt utan de använde olika översättningstekniker för vissa element vid olika tillfällen, vilket ledde till inkonsekvenser i översättningarna. Eftersom denna masteruppsats fokuserar sig på tillämpade översättningstekniker och globala strategier bestämde jag mig för att räkna varje översättningsteknik som används för att överföra ett kulturspecifikt element. Det är anledningen till att det finns en skillnad mellan antalet kulturspecifika element och antalet översättningstekniker som används. Låt oss titta på följande exempel:

EN [1]: *Keep your brooms steady, rise a few feet and then come straight back down by leaning forwards slightly.* (s. 109)

SE [1]: *Håll kvastarna stadigt, höj er nån meter upp i luften och kom sen raka vägen tillbaka ner genom att böja er lätt framåt.* (s. 181)

EN [2]: *Then something happened which made him jump about a foot in the air [...].* (s. 86)

SE [2]: *Sedan hände något som fick honom att hoppa högt upp i luften [...]* (s. 143)

Det första exemplet översattes genom den översättningstekniken som kallas kulturell ersättning medan det andra exemplet översattes med generalisering.

Personliga namn på karaktärer från boken ingick först i forskningen för att undersöka om de blev föremål för en betydande förändring. Studien visade att de företrädesvis bevarades komplett från källtexten eller bevarades med anpassning, t.ex. *Hermione* överfördes som *Hermiona* i den kroatiska översättningen. Det var inte mycket värde i att analysera sådana ord och därför bestämde jag mig för att inte inkludera personliga namn i resultatet. Personliga namn

på djur och spöken inkluderades eftersom de använda översättningsteknikerna varierade i dessa fall. Till exempel, Rons råtta *Scabbers* var komplett bevarad i den svenska översättningen men den översattes som *Šugonja* i den kroatiska översättningen.

4. Resultat

I det här kapitlet presenteras resultaten av undersökningen. I den första delen diskuteras tabellen över kulturspecifika element som framträder i de kroatiska och svenska översättningarna. I den andra delen presenteras översättningsteknikerna och översättningsstrategierna som användes för att översätta brittiska kulturspecifika element till kroatiska och i den tredje delen framställs teknikerna och strategierna som tillämpades för att överföra brittiska kulturspecifika element till svenska. De fjärde och femte delarna diskuterar kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur samt översättningstekniker och strategier som användes vid översättningen till kroatiska respektive svenska. Slutligen presenteras och diskuteras tabellen med sammanlagda resultat samt diagrammet som visar om frekvensen av kulturspecifika element i texten påverkar det sammanlagda resultatet.

4.1. Kartläggning av kulturspecifika element

	HR		SV	
Brittiska kulturspecifika element	82	49,40%	72	46,15%
Kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur	84	50,60%	84	53,85%
TOTALT	166	100,00%	156	100,00%

Den engelsk-kroatiska listan omfattar 166 kulturspecifika element medan 156 kulturspecifika element innefattades i den engelsk-svenska listan. I den engelsk-svenska listan inkluderades inte element från källtexten som bland annat *ticket barrier* och *sweet shop*. Efter att man jämförde kulturer blir det tydligt att dessa element finns i båda kulturerna och därför inte är kulturellt märkta. I jämförelse med den kroatiska kulturen blir de kulturspecifika element. Detsamma gäller den engelsk-kroatiska listan där element som bland annat *tripe* och *snuff-box* inte omfattades. Det är intressant att märka hur båda listorna har samma antal kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur, vilket inte är särskilt

förvånande med tanke på att varken svenska eller kroatiska läsare känner till den fiktiva kulturen av *Harry Potter*.

4.2. Sammanlagda resultat

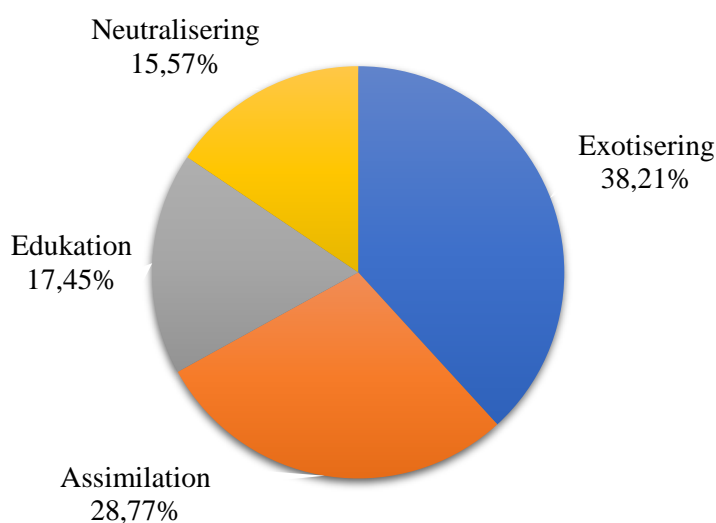
Nedan presenteras forskningsresultat av översättningstekniker som användes för att överföra alla kulturspecifika element till kroatiska:

Översättningsteknik (EN-HR)	Antal	Procent
Generalisering	53	25,00%
Kombination	46	21,70%
Överföring	34	16,04%
Direktöversättning	30	14,15%
Kulturell ersättning	24	11,32%
Ersättning	10	4,72%
Elementtillägg	7	3,30%
Utelämnande	5	2,36%
Neologism	3	1,42%
Totalt	212	100,00%

Enligt tabellen är översättningstekniken generalisering genom hyperonym eller parafra den mest använda tekniken i den kroatiska översättningen som tillämpades i 53 fall (25%). Den följs av kombination av översättningstekniker som var närvarande i översättningen av 46 element (21,70%). I 34 förekomster (16,04%) har kulturspecifika element överförts komplett eller med anpassning medan 30 element (14,15%) har översatts direkt, vilket resulterade i en ordagrann översättning eller i ett nytt ord. Kulturell ersättning användes för att överföra 24 element (11,32%). Användningen av bara ytterligare en översättningsteknik når upp i tvåsiffriga tal och denna teknik är ersättning som tillämpades i 10 fall (4,72%). De tre sista teknikerna har inte setts ofta i den kroatiska översättningen. Elementtillägg var närvarande i 7 förekomster (3,30%) medan utelämnande tillämpades i 5 fall (2,36%). Vad som är det mest intressanta resultatet är att bara 3 kulturspecifika element (1, 42%) översattes med neologism även om det handlas om en fantasyroman som innehåller flera neologismer.

Med tanke på att varje översättningsteknik tillhör en viss översättningsstrategi framställer det följande cirkeldiagrammet representationen av strategier i den kroatiska

översättningen:

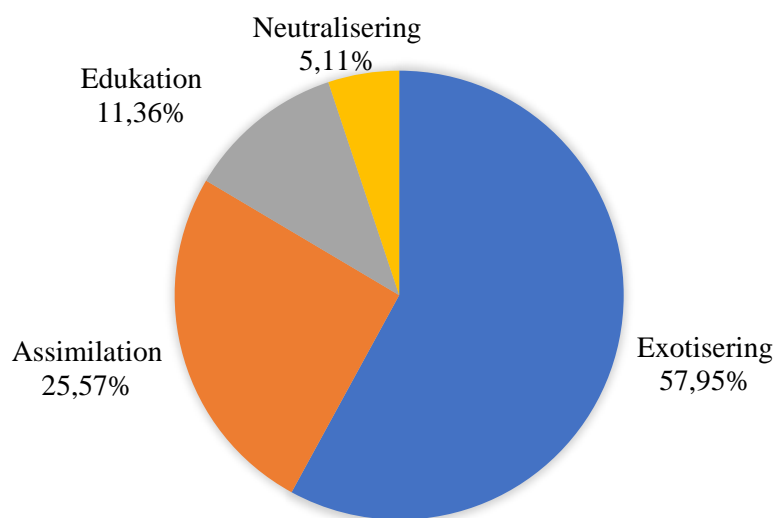
Den mest tillämpade översättningsstrategin i den kroatiska översättningen är exotisering med 38,21%. Även om generalisering var den mest använda översättningstekniken följdes den av tekniker överföring och direktöversättning som bidrog till exotiseringen av texten. Med avseende på att poängen med romanen är att introducera läsaren i en ny och främmande värld är resultatet logiskt. Enligt diagrammet assimilerades 28,77% av kulturspecifika ord i måltexten medan 17,45% bidrog till att upplysa läsare genom strategin edukation, vilket inte är så förvånande med hänsyn till att romanen skrevs företrädesvis för barn. Den minst använda strategin är neutralisering med 15,57%.

Nu framställs forskningsresultat av översättningstekniker som tillämpades för att överföra alla kulturspecifika element till svenska:

Översättningsteknik (EN-SV)	Antal	Procent
Överföring	56	31,82%
Kombination	36	20,45%
Direktöversättning	31	17,61%
Generalisering	25	14,20%
Kulturell ersättning	21	11,93%
Elementtillägg	3	1,70%
Ersättning	2	1,14%
Neologism	1	0,57%
Utelämnande	1	0,57%
Totalt	176	100,00%

Den mest använda tekniken i den svenska översättningen är komplett eller anpassad överföring som användes i 56 förekomster (31,82%). Så många som 36 fall (20,45%) kulturspecifika element överfördes genom kombination av översättningstekniker medan direktöversättningen följer med närvaro i 31 fall (17,61%). I 25 förekomster (14,20%) har element generaliserats genom hyperonym eller parafra. Ytterligare bara översättningstekniken kulturell ersättning ligger på tvåsiffrig nivå med 21 fall (11,93%). De sista fyra översättningsteknikerna tillämpades sällan i den svenska måltexten. Elementtillägg användes i 3 förekomster (1,70%) medan ersättning var närvarande i 2 fall (1,14%). Bara ett element (0,57%) utelämnades, men vad som är intressant är att tekniken neologism också användes bara i en förekomst (0,57%). Det verkar som om den svenska översättaren inte heller var benägen att mynta ett nytt uttryck.

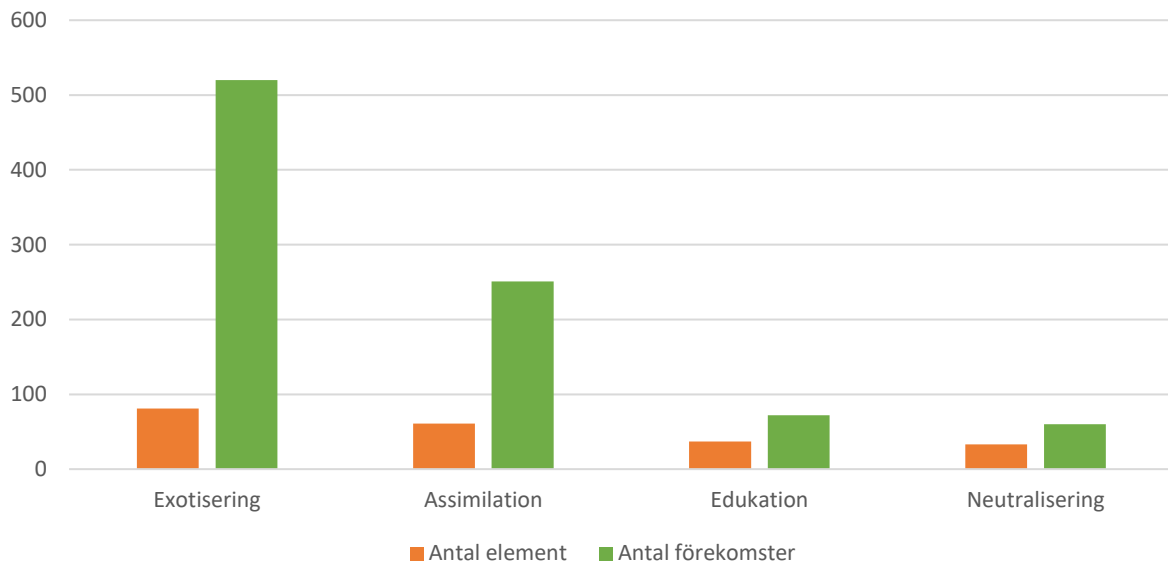
Nedan presenteras cirkeldiagrammet som framställer översättningsstrategierna och deras representation i den svenska översättningen:

Den övervägande strategin i den svenska översättningen är exotisering med 57,95%, vilket överstiger procenten i den kroatiska översättningen. 25,57% av kulturspecifika element assimilerades medan strategin edukation användes 11,36% i den svenska måltexten. Enligt diagrammet är neutralisering den minst tillämpade strategin med 5,11%.

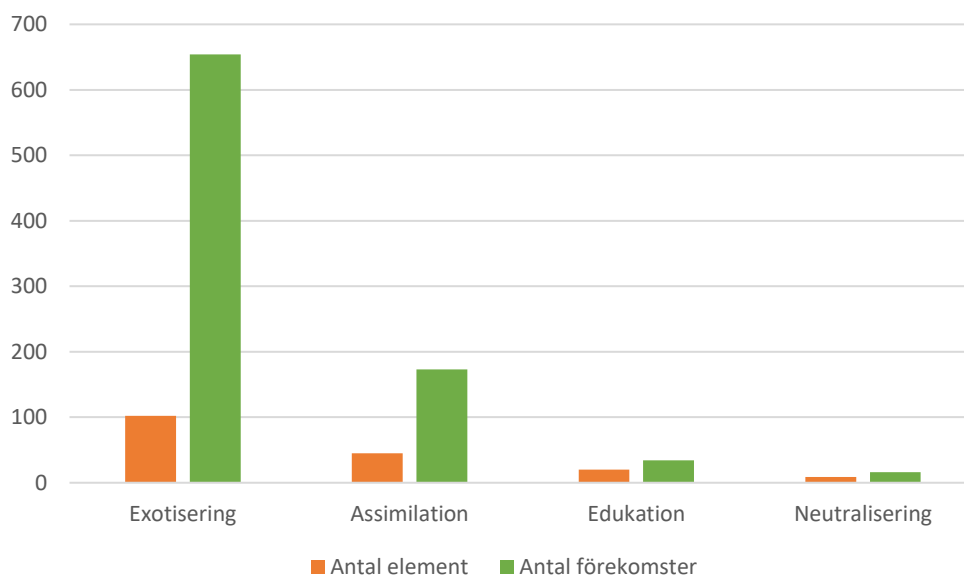
Under forskningsprocessen har frekvensen av kulturspecifika element i översättningarna, dvs. alla förekomster av varje kulturspecifikt element, tagits i beaktande för att analysera om den väldeliga kommer att påverka forskningsresultatet angående

översättningsstrategier och deras procentuella representation. Nu kommer resultaten för båda översättningarna att presenteras i korthet. Det följande diagrammet framställer skillnaden mellan antal element och antal förekomster av kulturspecifika element när det gäller deras bidrag till översättningsstrategiernas representation i den kroatiska översättningen:

Diagrammet visar att skillnaderna mellan antal element och antal förekomster av kulturspecifika element som bidrar till strategier edukation och neutralisering inte är så stora. Om antal förekomster av element som tillhör strategin assimilation beaktas påverkar den forskningsresultat och indikerar att assimilation är mycket mer representerad än edukation och neutralisering. Diagrammet visar dock att den största skillnaden ligger mellan antal element och antal förekomster av kulturspecifika element som bidrar till strategin exotisering. Skillnaden är inte så förvånande med tanke på att de flesta namn på plats och magiska föremål vars frekvens är hög i boken behåller deras exotiserande effekt i den kroatiska översättningen.

Det andra diagrammet skildrar skillnaden mellan antal element och antal förekomster av kulturspecifika element när det gäller deras bidrag till översättningsstrategiernas representation i den svenska översättningen:

Detta resultat skiljer sig inte så mycket från resultatet angående antal förekomster i den kroatiska översättningen. Skillnaderna mellan antal element och antal förekomster av kulturspecifika element som bidrar till strategier edukation och neutralisering är ännu mindre. När strategin assimilation betraktas kan det dras slutsatsen att skillnaderna mellan antal element och antal förekomster är mindre än i den kroatiska översättningen medan skillnaden mellan antal element och antal förekomster av kulturspecifika element som bidrar till strategin exotisering är nästan lika stor som i den kroatiska måltexten.

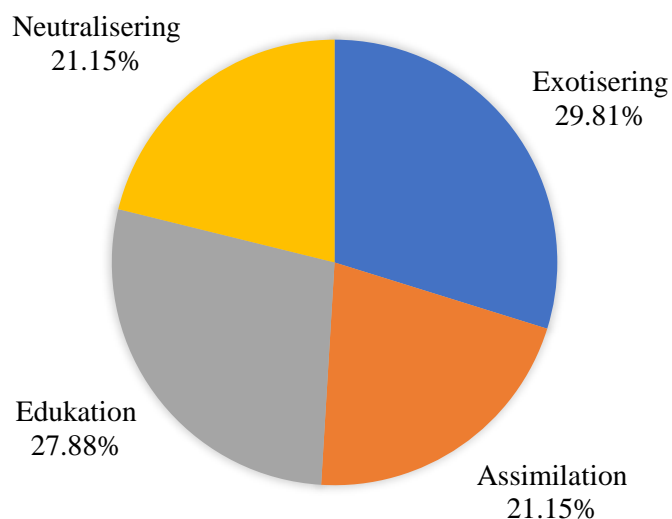
4.3. Översättningen av brittiska kulturspecifika element på kroatiska

Nedan presenteras en tabell med översättningstekniker som användes för att översätta brittiska kulturspecifika element till kroatiska:

Översättningsteknik (EN-HR)	Antal	Procent
Generalisering (parafra)	23	22,12%
Generalisering (hyperonym)	20	19,23%
Kulturell ersättning	17	16,35%
Kombination	14	13,46%
Direktöversättning (ordagrann)	8	7,69%
Komplett överföring	8	7,69%
Anpassad överföring	5	4,81%

Ersättning med erkänd exotism	3	2,88%
Utelämnande	2	1,92%
Ersättning med ett annat källkulturellt element	2	1,92%
Elementtillägg	1	0,96%
Ersättning	1	0,96%
Totalt	104	100,00%

Ett cirkeldiagram med översättningsstrategier som användes för att översätta brittiska kulturspecifika element till kroatiska går som följande:

I den kroatiska texten översattes 31 brittiska kulturspecifika element (29,81%) med en exotiserande översättningsstrategi. Några brittiska platser översattes med komplett överföring, som t.ex. grevskapen *Kent* (s. 11) och *Surrey* (s. 31), städerna *London* (s. 30) och *Blackpool* (s. 102) samt stationen *King's Cross* (s. 73), medan andra översattes med kombination av direktöversättning (ordagrann) och komplett överföring, som t.ex. *otok Wight* (s. 31) och *postaja Paddington* (s. 71). Översättningstekniken ersättning med en erkänd exotism användes för brittisk valuta och måttenhet, som t.ex. *pound* (s. 59) – *funta* (s. 64) och *ounce* (s. 56) – *unca* (60). Fyra element överfördes med direktöversättning (ordagrann), men de behöll fortfarande en exotisk egenskap, som bland annat *school uniform* (s. 29) – *školska uniforma* (s. 30) och *Christmas pudding* (s. 150) – *božićni puding* (s. 162). Två element ersattes med ett annat källkulturellt element. En förekomst har redan diskuterats i underkapitel 2.3.8. och den andra förekomsten är när en gammal engelsk folkdans *jig* (s. 176) ersattes med en mer bekant

dans *step* (s. 190). Sammanlagt åtta element överfördes genom kombination av två eller tre översättningstekniker. Ett intressant exempel är att *steak-and-kidney-pie* (s. 113) översattes som *pašteta od bifteka i bubrega* (s. 124). Ingredienserna översattes direkt, men konceptet av paj ersattes med paté eftersom i målkulturen finns det inte paj med sådana ingredienser medan sådan paté är möjlig.

Assimilation var en strategi i 22 fall (21,15%). Den mest använda assimilerande översättningstekniken var kulturell ersättning och sjutton källkulturella element ersattes med målkulturella element. Nu kommer att diskuteras några exempel. I Storbritannien börjar sekundärutbildning när barn fyller 11 år, men för barnen från Kroatien pågår fortfarande primärutbildning. Så när Harry börjar *secondary school* (s. 28) ersattes elementet med *peti razred* (s. 29), vilket är var kroatiska barn går i när de fyller 11 år. En engelsk efterrätt av frukt, vaniljsås och ett tunt lager av sockerkaka genomvåt med sherry som kallas *trifle* (s. 93) ersattes med en rätt med deg och slagna äggvitor som stiger under bakning som kallas *nabujak* (s. 101). Den gammaldags engelska sången *Tiptoe through the tulips* (s. 34) ersattes med den lustiga kroatiska sången *Lijevo, desno, nigdje moga stana* (s. 36). Den andra tekniken var direktöversättning (ordagrann) som till synes assimilerade kulturspecifika element i målkulturen, som t.ex. *tinned tomatoes on toast* (s. 36) – *rajčice iz konzervi na tost* (s. 37). Men det framträder ett fall där det inte behölls den ursprungliga betydelsen genom direktöversättning, med elementet *fruit cake* (s. 34) – *voćna torta* (s. 35). *Fruit cake* är en brittisk kaka med torkad frukt medan *voćna torta* är mestadels en kaka med grädde och färsk frukt. Ett underligt exempel är översättningen av *letter-box* (s. 29), ett hål i en dörr där man kan stoppa in post. Posten i Kroatien levereras i en brevlåda så det kroatiska språket har inte något ord för brevkast. För att illustrera begreppet för läsarna utnyttjade översättaren konceptet av *škrabica*, en ask med en öppning som mest används för inkastet av välgörenhetsbidrag. Därför översattes elementet som *poštanska škrabica* (s. 31). Två fall var också intressanta eftersom översättningstekniken elementtillägg användes för att tillägga en kulturell specificitet där den inte finns någon. Det första exemplet går som följande:

EN: *But then it struck Mr Dursley that this was probably some silly stunt – these people were obviously collecting for something...* (s. 8)

HR: *A onda se gospodin Dursley dosjeti da su to valjda neke glupe maškare - ti ljudi vjerojatno skupljaju dobrovoljne priloge za nešto...* (s. 8)

I detta exempel ser Vernon Dursley flera människor klädda i smaragdgröna mantlar, vilket är mycket konstigt för honom. Därför tycker han att det handlar om ett slags kampanj, vilket är hur den svenska översättaren överförde denna sats. Den kroatiska översättaren insåg dock att situationen påminde honom om en kulturspecifik sed när människor klär ut sig i kostymer som kallas *maškare*, vilken han använde för att överföra ordet. Här är det andra exemplet:

EN: *Dudley had a place at Uncle Vernon's old school, Smeltings. Piers Polkiss was going there, too.* (s. 28)

HR: *Dudley je imao osigurano mjesto u staroj školi tetka Vernona, u Smeltingsu. I Piers Polkiss pohađat će tu privatnu školu.* (s. 29)

Även om privatskola inte nämns någonstans är det närvarande i den kroatiska översättningen. Det är möjligt att översättaren slöt sig att om Harry gick till *comprehensive school* som är en typ av kommunal skola så gick Dudley till privatskola.

Den tredje strategin som användes för att översätta 22 brittiska kulturspecifika element (21,15%) var neutralisering. Den mest brukliga översättningstekniken var generalisering med hjälp av hyperonym och den användes mest för att översätta brittisk mat. Några exempel är *sherbet lemon* (s. 13) – *bombon* (s. 14), *rock cake* (s. 104) – *kolačić* (s. 113) och *fudge* (s. 147) – *kolačić* (160). Två brittiska kulturspecifika element utelämnades, vilket bidrog till effekten av neutralisering. En förekomst av ordet *house* (s. 87) och elementet *matron* (s. 218) ströks.

Eftersom en stor andel av läsarna antas vara barn är det inte ovanligt att översätta vissa kulturspecifika element genom parafrastrategi för att förklara deras betydelse. Edukation som översättningstrategi användes i 29 fall (27,88%) och till stor del framställdes den med generalisering genom parafrastrategi. Därför blir *ruff* (s. 86) *gusto nabran okrugao ovratnik* (s. 95), bakverket med en fyllning av gyllene sirap, brödsmlor och citronsaft som kallas *treacle tart* (s. 93) översattes som *kolač prelive sirupom* (s. 101) och *grandfather clock* (s. 198) förklarades som *sat u drvenom ormariću* (s. 216). Ett annat sätt för att upplysa läsare var genom kombination av översättningstekniker och ett exempel är kombination av komplett överföring med tillägg, *King's Cross* (s. 66) – *kolodvor King's Cross* (s. 72), medan ett annat är kombination av ordagrann direktöversättning och elementtillägg: *First Class* (s. 42) – *prvi razred s lentom* (s. 45). Medan Storbritannien har orden av första klass finns det ingen sådan beteckning i Kroatien. För att det blir lättare för målläsare att förstå att det handlar om orden

tillade översättaren uttrycket *s lentom* eftersom vissa kroatiska ordnar har denna formulering i sina namn.

Översättaren utnyttjade dock flera översättningstekniker för att överföra samma kulturspecifika element. Ibland två, tre eller till och med fyra tekniker för ett element. Det kommer att ges några exempel:

- (1) EN: *Head Boy an' Girl at Hogwarts in their day!* (s. 45)
HR: *Oboje su u svoje doba bili prvi u svom razredu!* (s. 48)
- (2) EN: ... *Bill was Head Boy and Charlie was captain of Quidditch.* (s. 75)
HR: ... *Bill je bio glavni prefekt a Charlie kapetan metlobojske momčadi.* (s. 81)

Hogwarts har en hierarki bland elever. *Prefect* är en student som får mer auktoritet och måste hålla ordning i skolan. Det finns dock studenter med den högsta auktoriteten som kallar *head boy* eller *head girl*. Det första exemplet inför elementet *head boy* för första gången när läsarna har ingen aning om hierarkien i skolan så översättaren bara parafraiserade elementet. När elementet dyker upp för andra gången vet läsare vad *prefect* är och då kan översättaren införa titeln *glavni prefekt* för att översätta elementet *head boy*.

Ett annat exempel är översättningen av elementet *ticket barrier*:

- (1) EN: *He got stuck in the ticket barrier on the Underground and complained loudly that the seats were too small and the trains too slow.* (s. 53)
HR: *U podzemnoj željeznici ispriječila se pred njim zapreka za one koji nemaju voznu kartu. U vlaku se naglas potužio da su sjedala pretijesna i da je vlak prespor.* (s. 57)
- (2) EN: *Now the third brother was walking briskly towards the ticket barrier...* (s. 70)
HR: *Sad je i treći brat pošao žustrim korakom prema pregradi između perona...* (s. 76)
- (3) EN: *A wizened old guard was up by the ticket barrier, letting them go through the gate in twos and threes...* (s. 223)
HR: *Stari, smežurani kondukter stajao je na izlazu i puštao ih po dvoje-troje...* (s. 244)

Två förekomster när läsare blir bekanta med stationen King's Cross överfördes genom parafraas för att sätta sig in i miljön medan den tredje förekomsten är belägen i bokens slut och översattes

med ett generaliserande uttryck *izlaz*. Eftersom Kroatien inte har tunnelbana finns det inte något ord för *ticket barrier* och översättare måste parafasera för att uttrycka konceptet.

Det tredje exemplet visar hur ett element kan översättas på fyra olika sätt:

- (1) EN: *They reminded Harry of the little plastic sticks Muggle children blew bubbles through, except that they were fifty feet high.* (s. 123)
HR: *One su podsjetile Harryja na cjevčice od plastike na koje bezjačka djeca puštaju mjehure od sapunice, samo što su ove motke bile gotovo dvadeset metara visoke.* (s. 135)
- (2) EN: *... the trolley was out of control – he was a foot away – he closed his eyes ready for the crash.* (s. 71)
HR: *... ne može više upravljati kolicima... na tridesetak je centimetara od pregrade... zatvori oči, spreman na sudar...* (s. 77)
- (3) EN: *One morning in mid-December, Hogwarts woke to find itself covered in several feet of snow.* (s. 145)
HR: *Jednog jutra oko sredine prosinca Hogwarts je osvanuo pokriven debelim slojem snijega.* (s. 155)
- (4) EN: *Malfoy was only a few feet away and he had stopped dead to listen.* (s. 171)
HR: *Malfoy je u blizini stajao kao ukopan oslušujući.* (s. 185)

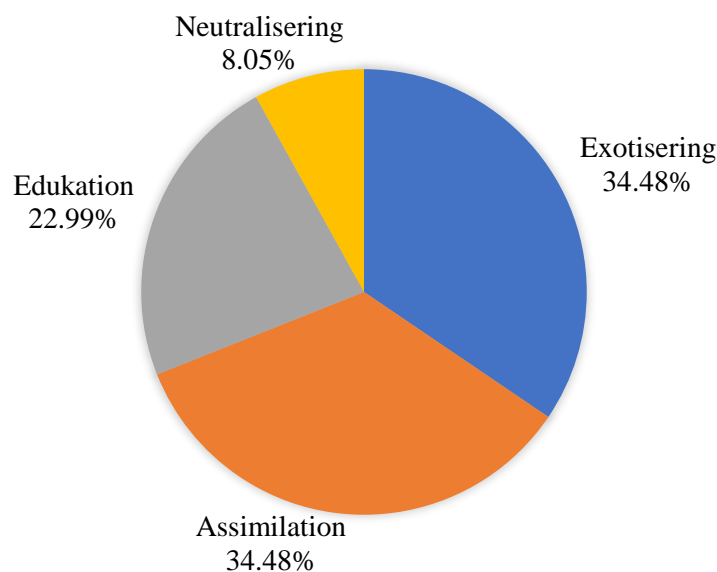
Foot eller dess plural *feet* är en av längdenheterna som används i Storbritannien och den är en del av brittiska måttenheter. I kroatiska kulturen används dock enbart metersystemet och dess längdenheter som *centimetar* och *metar*. De två första exemplen visar hur översättaren använde kulturell ersättning för att överföra elementet *feet*. De två andra exemplen framställer översättning genom generalisering. Det är intressant att märka hur översättaren använde tekniken generalisering när avståndet inte anges precist i källtexten.

4.4. Översättningen av brittiska kulturspecifika element på svenska

Nu kommer det att presenteras en tabell med översättningstekniker som användes för att översätta brittiska kulturspecifika element till svenska:

Översättningsteknik (EN-SV)	Antal	Procent
Kulturell ersättning	19	21,84%
Generalisering (parafra)	18	20,69%
Kombination	14	16,09%
Komplett överföring	14	16,09%
Direktöversättning (ordagrann)	8	9,20%
Generalisering (hyperonym)	6	6,90%
Anpassad överföring	5	5,75%
Ersättning	1	1,15%
Ersättning med ett annat källkulturellt element	1	1,15%
Utelämnande	1	1,15%
Totalt	87	100,00%

Följande cirkeldiagram framställer översättningsstrategier som tillämpats i översättningen av brittiska kulturspecifika element till svenska:

I den svenska texten översattes 30 brittiska kulturspecifika element (34,48%) med strategi av exotisering. Precis som i den kroatiska översättningen så överfördes brittiska platser genom tekniken komplett eller anpassad överföring, t.ex. *Yorkshire* (s. 10) – *Yorkshire* (s. 13), *Paddington station* (s. 66) – *Paddington-stationen* (s. 108) och *Blackpool* (s. 93) – *Blackpool* (s. 154). Vad som är intressant är att några element som brittiska mat, kläder eller valuta också har bevarats i sin helhet eller med anpassning: t.ex. *knickerbockers* (s. 29) – *knickerbockers* (s.

44), *sherry* (s. 54) – *sherry* (s. 88), *marshmallow* (s. 146) – *marshmallow* (s. 242), *pence* (s. 147) – *pence* (s. 243), *pound* (s. 59) – *pund* (s. 97), *Prefect* (s. 72) – *prefekt* (s. 119) och *Yorkshire pudding* (s. 92) – *Yorkshirepudding* (s. 152). Här skiljer de två översättningarna sig från varandra eftersom sådana element som inte är brittiska platser aldrig komplett överfördes i den kroatiska översättningen. Tre kulturspecifika element översattes direkt, men de behöll sin exotiska egenskap eftersom de inte tillhör den svenska kulturen, t.ex. *school uniform* (s.29) – *skoluniform* (s. 45), *Christmas cake* (s. 150) – *jultårta* (s. 248) och *moleskin overcoat* (s. 168) – *moll-skinnsrock* (s. 280). Bara elementet *Britain* (s. 169) ersattes med ett annat källkulturellt element *England* (s. 282). Sju element översattes genom kombination av översättningstekniker och ett exempel är att *Britain* (s. 11) överfördes med anpassad överföring och tillägg som *Storbritannien* (s. 13).

I 30 fall (34,48%) användes också den assimilerande strategin för att översätta brittiska kulturspecifika element. Kulturell ersättning var en av de vanligaste översättningstekniker. Det brittiska viktmaatet *ounce* (s. 56) ersattes med en gammal svensk viktenhet *skålpund* (s. 91), *rounders bat* (s. 124) blev *brännbollsträ* (s. 206) som används i det svenska spelet brännboll samt *snuff-box* (s. 191) som innehåller tobak som andas in genom näsan omvandlades till *snusdosa* (s. 321) som rymmer tobak som läggs i munnen. *Rock cake* (s. 104), en liten kaka med frukt som liknar en sten, blev *hastbulle* (s. 173), en enkel bulle som bakas i hast med bakpulver. Ett exempel på kulturell ersättning som också är intressant är när *Bonfire Night* (s. 11) som firas den 5 november ersattes med *valborgsmässoafton* (s. 13) som firas den 30 april, vilket ändrar tidslinjen av bokens viktiga händelse. Direktöversättning användes i fem förekomster och några exempel är: *sweet tea* (s. 26) – *sött te* (s. 39) och *tinned tomatoes on toast* (s. 36) – *konserverade tomater på rostat bröd* (s. 55). Fem element överfördes med kombination, men ett element är intressant eftersom det översattes med direktöversättning och ersättning. En hård sötsak fylld med citronpulver som kallas *sherbet lemon* (s. 13) ersattes med *citronisglass* (s. 18). Tekniken ersättning användes när *rutig* (s. 256) textilmönster kommer istället för ett tårformigt textilmönster som kallas *paisley* (s. 155). Ett exempel hade en intressant användning av översättningstekniken elementtillägg. Den användes för att tillägga en kulturell specificitet där den inte finns någon, på samma ställe som i den kroatiska översättningen:

EN: *Dudley had a place at Uncle Vernon's old school, Smeltings. Piers Polkiss was going there, too.* (s. 28)

SV: *Dudley hade blivit antagen vid morbror Vernons gamla privatskola, Smeltings. Piers Polkiss skulle också gå där.* (s. 43)

Översättningsstrategi neutralisering utnyttjades bara 7 gånger (8,05%). Den mest använda översättningstekniken var generalisering genom hyperonym, t.ex. *fudge* (s. 147) – *kola* (s. 244) och *toffee* (s. 217) – *kola* (s. 365). Bara ett element utelämnades.

Översättningen av 20 kulturspecifika element har bidragit till strategin edukation (22,99%) och de flesta elementen, särskilt brittiska maträtter, överfördes i stort sett genom parafra: ett långsträckt bakverk fylld med grädde och toppad med choklad som kallas *chocolate éclair* (s. 93) överfördes som *chokladbakelse* (s. 154), *trifle* (s. 93) beskrevs som *sockerkaka med vaniljkräm* (s. 154), maträtten *tripe* (s. 78) förklarades som *komage* (s. 128), och *treacle tart* (s. 93) översattes som *sirapstårta* (s. 153). Ett element förklarades genom kombination av komplett överföring och tillägg: *King's Cross* (s. 66) – *King's Cross station* (s. 109) och ett genom kombination av direktöversättning och tillägg: *school report* (s. 86) – *en rapport från skolan* (s. 143).

Precis som i den kroatiska översättningen så också den svenska översättaren använde flera översättningstekniker för att överföra ett kulturspecifikt element. Det måste dock understrykas att det finns färre sådana exempel i den svenska översättningen än i den kroatiska översättningen. Nedan visas några exempel:

- (1) EN: *Ten and a quarter inches long, swishy, made of willow.* (s. 63)
SV: *Tio och en kvarts tum långt, lätt att svänga, tillverkat av pil.* (s. 104)
- (2) EN: *Up in the air, Snape turned on his broomstick just in time to see something scarlet shoot past him, missing him by inches...* (s. 164)
SV: *Uppe i luften vände sig Snape om på sin kvast precis i tid för att se någonting mörkrött skjuta förbi och missa honom med bara några centimeter...* (s. 273)

Båda exemplen framställer användningen av översättningstekniken kulturell ersättning. Tum är en gammal längdenhet som motsvarar längden av en mans tumme. Enligt Svensk Ordbok används längdmåtten ”vid virkeshantering” så det är inte överraskande att i det första exemplet översattes *inch* som *tum* när trollstavar som är tillverkade av trä beskrevs. I det andra exemplet användes metersystemet för att framställa avstånd.

Det andra exemplet visar hur ett kulturspecifikt element kan översättas på fyra sätt:

- (1) EN: *Know what house you'll be in yet?* (s. 60)
SV: *Vet du vilket elevhem du kommer att tillhöra?* (s. 98)
- (2) EN: *Each house has its own noble history and each has produced outstanding witches and wizards.* (s. 85)
SV: *Varje hem har sin egen förnämliga historia och vart och ett av dem har frambringt berömda häxor och trollkarlar.* (s. 142)
- (3) EN: *If I hear you've come anywhere near here again, I'll take another fifty points from Gryffindor! Yes, Weasley, from my own house!* (s. 196)
SV: *Om jag hör att ni kommer så mycket som i närheten här igen, drar jag av femtio poäng till för Gryffindor! Jaa, Weasley, från mitt eget skolhem!* (s. 329)
- (4) EN: *... for the best-played game of chess Hogwarts has seen in many years, I award Gryffindor house fifty points.* (s. 221)
SV: *... för det bäst spelade schackparti Hogwarts har sett på många år, utdelar jag femtio poäng för Gryffindors räkning.* (s. 371)

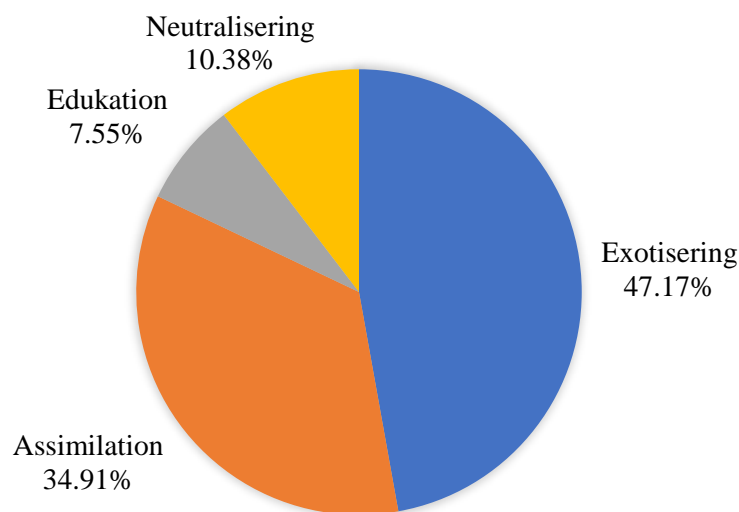
I Hogwarts sorteras elever i fyra elevhem - Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw och Slytherin. Varje elevhem har sitt emblem, sin föreståndare och sina huvuddrag. I källtexten kallas ordet *school house* eller förkortat *house* som användes oftare. Översättaren överförde *house* mest som *elevhem*, men hon var inte alltid konsekvent i hur ordet översattes. Ibland förkortade hon ordet till bara *hem* och en gång översatte hon elementet som *skolhem*. *Elevhem* och *skolhem* betecknar samma föreställning, men *skolhem* är ett mer historiskt ord och det ersattes med *elevhem* sedan 1961 enligt Svenska Akademiens ordbok. När elementet används tillsammans med namn på elevhem utelämnas det kulturspecifika elementet, vilket visas i det fjärde exemplet.

4.5. Översättningen av kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur på kroatiska

Nedan presenteras en tabell med översättningstekniker som användes för att översätta kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur till kroatiska:

Översättningsteknik (EN-HR)	Antal	Procent
Kombination	32	30,19%
Direktöversättning (ordagrann)	17	16,04%
Komplett överföring	17	16,04%
Kulturell ersättning	7	6,60%
Generalisering (hyperonym)	6	5,66%
Direktöversättning (nytt ord)	5	4,72%
Anpassad överföring	4	3,77%
Ersättning	4	3,77%
Generalisering (parafra)	4	3,77%
Elementtillägg	4	3,77%
Neologism	3	2,83%
Utelämnande	3	2,83%
Totalt	106	100,00%

Nedan presenteras ett cirkeldiagram med översättningsstrategier som användes för att översätta kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur till kroatiska:

Översättningsstrategi exotisering användes i 50 fall (47,17%) i den kroatiska översättningen. Imaginära plaster, några namn på djur och spöken samt trollformler överfördes komplett, t.ex. *Little Whinging* (s. 30) – *Little Whinging* (s. 31), *Gringotts* (s. 50) – *Gringotts* (s. 54), *Peeves* (s. 86) – *Peeves* (s. 95), *Wingardium Leviosa* (s. 127) – *Wingardium Leviosa* (s. 139). Några djurarter översattes med en kombination av direktöversättning och anpassad överföring, t.ex. *Common Welsh Green* (s. 169) – *obični zeleni velški* (s. 183) och *Hebridean*

black (s. 169) – *hebridski crni* (s. 183). En annan teknik som användes var direktöversättning som resulterar i ett nytt ord och ett intressant exempel på detta är inskriften som står på ramen av en magisk spegel: *erised stra ehru oyt ube cafru oyt on wohsi* (s. 152). Om man läser bakåt och ändrar mellanrum mellan bokstäver, betyder frasen: *I show not your face but your heart's desire*. Först bevarade den kroatiska översättaren inskriften och sedan direkt översatte den i utomtextliga tillägg, vilket resulterade i nya ord: *agovta crselj ežogenec ilejovt mejuza kopenaj* (s. 165). Om det läses bakåt betyder det: *ja ne pokazujem tvoje lice nego želje srca tvoga*. Tekniken direktöversättning som resulterar i ett nytt ord användes också i kombination med anpassad överföring i det följande exemplet: *Bertie Bott's Every-Flavour Beans* (s. 76) – *grah sveokusnjak Bertieja Botta* (s. 83). Översättningstekniken som översätter kulturspecifika element som neologism utnyttjades i tre fall: *Muggle* (s. 10) – *bezjak* (s. 10), *Quidditch* (s. 60) – *metloboj* (s. 65) och *remembrall* (s. 108) – *nezaboravak* (s. 118). *Muggle* betecknar en person utan magiska krafter och enligt Merriam Webster härstammar ordet från det engelska substantivet *mug* som betyder en godtrogen eller dum person. *Bezjak* är tillnamnet som människor från štokaviska och čakaviska områden ger till människor från kajkaviska områden enligt Hrvatski jezični portal. Det finns en möjlighet att översättaren tog över ett lite känt ord eftersom den består av ordet *bez* som betyder utan och ordet *jak* som betecknar stark, vilket passar in i betydelsen av konceptet. *Quidditch* är en neologism uppfunnen av J.K. Rowling och den symboliserar ett imaginärt spel där spelare flyger på kvastar. Den kroatiska översättaren bestämde sig för att hitta på ett nytt ord för detta spel så han tog ordet *metla* som betyder kvast och suffixet *-boj*, vilket anspelade på idrotter *petoboj* eller *višeboj* som slutar med samma suffix (Pavlović, 2015:85). *Remembrall* är en magisk glasboll som påminner en om man har glömt något. Översättaren tog motsatsen till ordet minnas, tillade suffix *-ak* och skapade ett nytt ord - *nezaboravak*. Ytterligare två kulturspecifika element översattes genom tekniken neologism i kombination med direktöversättning. *The golden snitch* (s. 125) blev *zlatna zvrčka* (s. 127) medan artnamnet *Norwegian Ridgeback* (s. 170) översattes som *norveški kukudrilo* (s. 185). En intressant lösning var översättningen av *Godric's Hollow* (s. 14), en trollkarls by i sydvästra England där Harry Potter bodde när han var spädbarn. Crnković översatte byn som *Godricova špilja* (s. 15), men betydelsen av det engelska ordet *hollow* är kanske inte korrekt tolkat. Ordet betyder ”ett hål eller en depression i någonting” (Lexico), vilket kanske ledde till att översättaren bestämde sig för lösningen *špilja*. *Hollow* har dock en annan betydelse - ”en liten dal” (Lexico) - vilket går an med avseende på byns geografiska läge. Därför kan det dras slutsatsen att översättningstekniken ersättning används i det här fallet.

I den kroatiska texten översattes 37 fall (34,91%) med strategin assimilation. Några element överfördes med tekniken kulturell ersättning: katten *Tufty* (s. 22) blev *Cilika* (22), maträtten *pumpkin pastie* (76) översattes som den kroatiska maträtten *bučnica* (s. 83) och bollen *Quaffle* (s. 124) som används i quidditch blev *balun* (s. 136) som är ett kroatiskt regionalt namn för boll. Några imaginära platser, djur och ett spöke översattes med direktöversättning, vilket gav boken en assimilerande effekt. Exempelen på detta är följande: *Privet Drive* (s. 7) – *Kalinin prilaz* (s. 7), *the Forbidden forest* (s. 104) – *Zabranjena šuma* (s. 113), *Hog's Head* (s. 193) – *Veprova glava* (s. 211), *the Fat Friar* (s. 87) – *debeli Fratar* (s. 95), *Fang* (s. 104) – *Očnjak* (s. 113) och *horned slug* (s. 103) – *rogati puž* (s. 112). Rons råtta *Scabbers* (s. 75) översattes direkt som *Šugonja* (s. 82), vilket resulterade i ett nytt ord. Ett intressant exempel på översättning med kombination är att hunden med tre huvuden som ironiskt kallas *Fluffy* (s. 141) överfördes som *Bundi* (s. 153) på kroatiska genom kombination av kulturell ersättning och neologism. Den kroatiska översättaren var tvungen att hitta ett lika gulligt namn som står i skarp kontrast till hundens skrämmande läggning. Det är möjligt att översättaren var inspirerad av en berömd hund från en kroatisk saga som kallas *Bundaš*. Ytterligare fem element översattes med kombination av översättningstekniker. På tal om översättningstekniken ersättning finns det mer exempel som kan diskuteras. Ett element har redan förklarats i underkapitel 2.3.8. och det andra elementet *Pumpkin pasty* kommer att diskuteras nedan i detta kapitel. Den fiktiva positionen i quidditch *Beater* (s. 114) som slår bollen *dunkare* mot motståndarlagets spelare ersattes med *gonič* (s. 124), vilket betyder jägare. Trollformeln *Mimblewimble* (s. 41) begagnas för att binda tunga i en knut, vilket gör att man talar osammanhängande. Översättaren ersatte elementet med en enigmatisk fras *Ki bi, da bi* (s. 44) vars form inte ser ut som en trollformel. Ett annat exempel på ersättning är översättningen av elementet *Diagon Alley* (s. 56). Namnet på en imaginär gata är egentligen en ordlek eftersom, om man uttalar de två orden tillsammans, får man adverbet *diagonally* som betyder diagonalt. Översättaren bestämde sig för att ersätta detta koncept med konceptet av vrå, vilket betecknar avskildhet och säkerhet som platsen ger till trollkarlar. Så översättningen på kroatiska lyder *Zakutna ulica* (s. 60).

Strategin neutralisering var närvarande i 11 förekomster (10,38%). Den mest använda översättningstekniken var generalisering, t.ex. *Scabbers* (s. 82) – *štakor* (s. 89) och *pumpkin pastie* (s. 91) – *slastice* (s. 100). Några kulturspecifika element utelämnades i några fall och några element översattes med kombination av direktöversättning och utelämnande, t.ex. *House Cup* (s. 116) – *pokal* (s. 126) och *House Championship* (s. 92) – *prvenstvo* (s. 101).

Edukation användes i 8 fall (7,55%) i den kroatiska översättningen. Översättningstekniken generalisering genom parafras användes i 3 fall, t.ex. *Trevor* (s. 198) – *žaba krastača* (s. 216), *Sickle* (s. 150) – *srebrni novčić* (s. 162), och kombination användes också i 3 fall, t.ex. *stoat sandwich* (s. 169) – *sendvič od mesa zerdava* (s. 183).

Några kulturspecifika element översattes på flera olika sätt och nedan framställs ett intressant exempel på detta:

- (1) EN: *What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and a number of other strange things Harry had never seen in his life.* (s. 76)
HR: *Umjesto toga, imala je grah Sveokusnjak Bertieja Bolta, Droobleove najbolje žvake za napuhavanje, čokoladne žabe, bučnice, paštete, crnog šećera i mnogo drugih neobičnih slastica koje Harry nikad nije vidio.* (s. 83)
- (2) EN: *'Starving,' said Harry, taking a large bite out of a pumpkin pasty.* (s. 76)
HR: *"Skapavam od gladi", odgovori Harry i odgrize dobar komad paštete.* (s. 83)
- (3) EN: *He had only just realised how hungry he was. The pumpkin pasties seemed ages ago.* (s. 91)
HR: *Sad je tek shvatio koliko je gladan. Činilo mu se da je prošla čitava vječnost otkako je jeo one slastice u vlaku.* (s. 100)

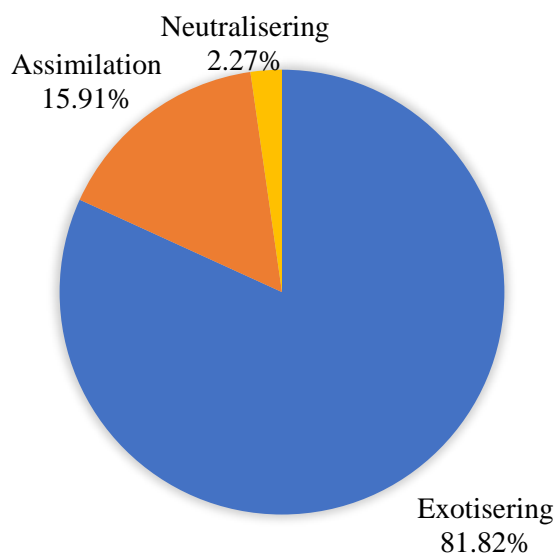
Det framgår av dessa exempel att den kroatiska översättaren inte överförde konsekvent elementet *pumpkin pasty*, en liten paj fylld med pumpa som är populär bland häxor och trollkarlar. Romanen ger ingen detaljerad beskrivning av elementet så det är oklart om maträtten är sött eller salt. Även om det kroatiska bakverket fylld med ost och riven pumpa som kallas *bučnica* var en tillfredsställande lösning användes den bara en gång. Istället översattes elementet också med tekniken ersättning, vilket resulterade i en osammanhängande lösning *pašteta*, eller med generaliserande *slastice*.

4.6. Översättningen av kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur på svenska

Nedan presenteras en tabell med översättningstekniker som användes för att översätta kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur till svenska:

Översättningsteknik (EN-SV)	Antal	Procent
Komplett överföring	27	30,68%
Kombination	22	25,00%
Direktöversättning (ordagrann)	15	17,05%
Anpassad överföring	10	11,36%
Direktöversättning (nytt ord)	8	9,09%
Elementtillägg	2	2,27%
Kulturell ersättning	2	2,27%
Generalisering (hyperonym)	1	1,14%
Neologism	1	1,14%
Totalt	88	100,00%

Följande cirkeldiagram framställer översättningsstrategier som har tillämpats i översättningen av kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur till svenska:

I 72 förekomster (81,82%) exotiserades kulturspecifika element i den svenska översättningen. Översättningstekniker komplett och anpassad överföring användes för att översätta imaginära platser, trollformler, namn på djur och spöken samt valuta. Några exempel går som följande: *Godric's Hollow* (s. 14) – *Godric's Hollow* (s. 19), *knut* (s. 50) – *knuting* (s. 80), *Galleon* (s. 58) – *galleon* (s. 95), *Quidditch* (s. 60) – *quidditch* (s. 95), *Hedwig* (s. 67) – *Hedwig* (s. 111), *Locomotor Mortis* (s. 162) – *Locomotor Mortis* (s. 270), *Peeves* (s. 86) – *Peeves* (s. 143). Med tekniken ordagrann direktöversättning överfördes element som t.ex. *cauldron cake* (s. 76) – *kittelkaka* (s. 125) och *stoat sandwich* (s. 169) – *vesslesmörgås* (s. 282). Några intressanta exempel förekommer när element översatts direkt, vilket resulterar i ett nytt ord och bidrar till översättningens exotiska och magiska natur. Exempel på detta är *remembrall* (s. 108) – *minnsallt* (s. 179), *spokesgoblin* (s. 105) – *talesalf* (s. 175), *Quaffle* (s. 124) – *klonken* (s. 229), *Bludger* (s. 124) – *dunkare* (s. 206). Det andra exemplet bör förklaras eftersom det kanske inte är tillräckligt tydligt. Etymologin av elementet *Quaffle* var svårt att tolka. Enligt Languagerealm härleder elementet från det engelska verbet *to quaff* vilket betyder att dricka i stora klunkar. Inspirerad av verbet utnyttjade den svenska översättaren det svenska substantivet klunk och förändrade det lite för att skapa ett nytt ord. Ett kulturspecifikt element översattes med tekniken neologism. Trollformeln *Mimblewimble* (s. 41) blev *blubberiblubb* (s. 65) på svenska. Den mest använda kombination som gav exotiserande effekt var direktöversättning och anpassad överföring. Några exempel går som följande: *Drooble's Best Blowing Gum* (s. 76) – *Droobles bästa bubbelgum* (s. 125), *Bloody Baron* (s. 93) – *Blodige Baronen* (s. 153), *Comet Two Sixty* (s. 122) – *Komet Två Sextio* (s. 203).

Den assimilerande strategin användes i 14 fall (15,91%). Den mest använda översättningstekniken var ordagrann direktöversättning, t.ex. *the Leaky Cauldron* (s. 53) – *Den Läckande Kitteln* (s. 87), *the Forbidden Forest* (s. 104) – *den förbjudna skogen* (s. 173), *Seeker* (s. 112) – *sökare* (s. 186). Bara två element ersattes med målkulturella element så den fiktiva positionen i quidditch *Beater* (s. 114) förvandlades till *slagman* (s. 188), ett namn för deltagare som slår till boll, och titeln *Head* (s. 101) av elevhem ersattes med *föreståndare* (s. 167). Fyra element överfördes med kulturell ersättning i kombination av direktöversättning: t.ex. *House Cup* (s. 85) – *elevhemspokal* (s. 142) och *House Championship* (s. 92) – *elevhemsmästerskap* (s. 153).

Bara två kulturspecifika element (2,27%) neutraliserades. Översättningstekniken generalisering användes för att överföra ett litet magiskt objekt som ser ut som en tändare och

kallas *Put-Outer* (s. 18) till *släckare* (s. 24). Ett annat exempel på neutralisering var genom kombination av direktöversättning och utelämnande som kan ses i det följande exemplet: *Smeltings stick* (s. 29) – *käpp* (s. 45).

Vad som är intressant är att strategin edukation inte framkommer när det gäller översättningen av kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur.

Kulturspecifika element översattes företrädesvis konsekvent i den svenska måltexten, men det föreligger ett intressant exempel:

- (1) EN: *A plump woman outside an apothecary's was shaking her head as they passed, saying, 'Dragon liver, sixteen Sickles an ounce, they're mad ...'* (s. 56)
SV: *En knubbig kvinna utanför en Apotekarbod skakade på huvudet då de gick förbi och sade: "Draklever, sexton siklar för ett skålpund, det är inte klokt ..."* (s. 91)
- (2) EN: *Percy nearly broke his teeth on a silver Sickle embedded in his slice.* (s. 150)
SV: *Percy bröt nästan av en tand på en silverskära som låg inbäddad i hans puddingskiva.* (s. 247)

Den fiktiva valutan i den magiska världen som kallas *Sickle* är intressant eftersom den har en potentiell dubbelbottnad etymologi. Ordet *sickle* på engelska betyder ett jordbruksverktyg med ett halvcirkelformigt blad och denna betydelse påverkade direktöversättningen av det andra exemplet som resulterade i ett nytt ord. Substantivet kan också syftas på "gamla silvermynt som används i Jerusalem" och kallas *shekel* (Harry Potter Lexicon). Den svenska benämningen av *shekel* är *sikel*, vilket framkommer i det första exemplet. Översättningstekniken som används i detta exempel är dock anpassad överföring, men det bevarar fortfarande den andra meningen av ordet.

4.7. Diskussion

Analysen av forskningsresultat visar att både i den kroatiska och den svenska översättningen har namn på geografiska platser överförts i sina helheter eller med anpassning. När det fanns en möjlighet att bokstavligen översätta platser eftersom de hade en uppenbar betydelse, som t.ex. *the Forbidden Forest* eller *the Leaking Cauldron*, grep båda översättningarna chansen och översatte dem direkt. Den svenska översättaren tog dock mindre tillfällen än den kroatiska översättaren och bara bevarade två element komplett. När det gäller namn på djur var den kroatiska översättaren mer benägen att ersätta dem med ett målkulturellt element eller översätta dem direkt medan de överfördes komplett eller med anpassning i den svenska texten. Brittisk mat utgjorde en stor del av boken och här ligger en större differens mellan översättningarna. I den kroatiska översättningen generaliserades maten mer med en hyperonym eller ibland med parafraas medan i den svenska översättningen överfördes den med direktöversättning eller generalisering genom parafraas. Den svenska översättningen strävade efter att vara informativ angående maten. Översättningarna skilde sig inte mycket från varandra beträffande trollformler och magiska föremål eftersom båda översättarna bevarade flera element i sina helheter eller med anpassning, vilket ger båda översättningarna en främmande effekt. När det gäller översättningen av måttenheter överförde den svenska översättaren dem med internationella måttenhetssystemet, men också med gamla svenska måttenheter medan den kroatiska översättare använde bara internationella måttenhetssystemet. Om kulturspecifika element betraktas separat i två kategorier, brittiska element och element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur, kan det dras två slutsatser. När det gäller den första kategorin är generalisering den mest använda översättningstekniken i den kroatiska översättningen medan kulturell ersättning är den dominerade tekniken i den svenska översättningen. Beträffande den andra kategorin är dock överföring den vanligaste översättningstekniken i den svenska översättningen medan kombination av tekniker är den dominerande tekniken i den kroatiska översättningen. Sammanfattningsvis har båda översättningarna exotiserande tendenser, men vad som skiljer de från varandra är att den svenska översättaren var mer benägen att bevara kulturspecifika element medan den kroatiska översättaren oftare generaliserade element.

Med beaktande av forskningsresultaten och hypoteserna som framkastats i underkapitel 3.1. kan flera slutsatser dras i detta masterarbete. Den första hypotesen har följande utformning: den svenska översättningen har en högre orientering mot källkulturen i procent än den kroatiska översättningen. Denna hypotes verkar bekräftas med avseende på att exotisering som strategi

användes i 102 fall (55,14%) i den svenska texten medan den tillämpades i 85 fall (39,17%) i den kroatiska översättningen.

Den andra hypotesen lyder: assimilation och edukation är de två oftare använda strategierna i procent i den kroatiska översättningen angående brittiska kulturspecifika element. Resultat indikerar dock att hypotesen verkar vara delvis rätt. Medan edukation med 27,78% är den näst mest representerade strategin i den kroatiska översättningen av brittiska kulturspecifika element är exotisering med 29,63% den mest representerade strategin, inte assimilation.

Den tredje hypotesen går som följande: exotisering är den oftast använda strategin i procent i den svenska översättningen angående brittiska kulturspecifika element. Det kan sägas att forskningsresultat motbevisade hypotesen eftersom den oftast använda strategin inte är exotisering utan assimilation, vilket var en överraskande vändning.

Den fjärde hypotesen lyder: exotisering är den oftast använda strategin i procent i både de kroatiska och svenska översättningarna angående kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur. Resultaten har något bekräftat hypotesen eftersom dessa element inriktades mot källkulturen med 49,53% i den kroatiska översättningen och med mycket stora 81,82% i den svenska översättningen.

5. Slutsats

Forskningen som presenteras i detta masterarbete behandlar de kulturspecifika elementen i J.K. Rowlings fantasyroman *Harry Potter and the Philosopher's Stone* och hur dessa element översattes till kroatiska och svenska. Särskild tonvikt läggs på tekniker som översättarna använde för att överföra elementen, vilket följaktligen bidrog till texternas globala orientering mot assimilation, exotisering, edukation eller neutralisering. Kulturspecifika element delades in i två kategorier: element som tillhör den brittiska kulturen och element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur. I arbetet betraktades resultat inom två kategorier, men också i nivå med hela översättningarna.

Forskningsresultat visar att exotisering var den mest tillämpade globala översättningsstrategin i både den kroatiska och den svenska översättningen. Den svenska översättningen har dock en högre procentandel av strategins representation. Ordningen för

strategiernas representation i båda översättningarna är identisk: först kommer exotisering, sedan assimilation, följt av edukation och neutralisering i slutet. Om översättningstekniker analyseras är det synligt att överföring var den dominerade tekniken i den svenska översättningen och generalisering i den kroatiska översättningen. Om två kategorier av kulturspecifika element betraktas var för sig visar resultaten en lite annorlunda bild. I översättningen av brittiska kulturspecifika element på den kroatiska översättningen dominerade generalisering medan kulturell ersättning var den mest använda tekniken i den svenska översättningen. Kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur översattes på kroatiska genom strategin kombination av översättningstekniker medan den svenska översättaren använde överföring för att översätta sådana element. Förutom att analysera översättningstekniker och strategier har frekvensen av kulturspecifika element i översättningarna tagits i beaktande för att utforska i vilken utsträckning frekvensen påverkar resultaten. I både den kroatiska och den svenska översättningen har frekvensen ökat avsevärt andelen av textens exotisering.

Denna forskning kan utvidgas ytterligare i flera riktningar. Likartade studier av översättningen av kulturspecifika element från andra romaner i *Harry Potter*-serien kan ge en bättre insikt om hur element behandlas i sådana välkända böcker. En receptionsstudie som observerar översättningslösningarna ur läsarnas perspektiv kan genomföras. Forskningen kan också vara en del av en större studie som analyserar översättningar av kulturspecifika element i fantasyromaner eller barnlitteratur.

6. Sammanfattning

Syftet med detta masterarbete är att utforska de kulturspecifika elementen i J.K. Rowlings fantasyroman *Harry Potter and the Philosopher's Stone* och hur dessa element översattes till kroatiska och svenska. Arbetet analyserar vilka översättningstekniker användes för att överföra kulturspecifika element och vilka översättningsstrategier är mer frekventa vid översättningarna. För att genomföra forskningen skapades två tvåspråkiga parallella ordlistor av kulturspecifika element samt deras kroatiska och svenska översättningar. Eftersom boken utspelar sig i den brittiska kulturen, men också i en magisk värld med egen imaginär kultur, har alla elementen delats också i två kategorier av kulturspecifika element: de som tillhör den brittiska kulturen och de som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur. Sedan har listorna behandlats kvalitativt och varje kulturspecifikt element har tilldelats en motsvarande översättningsteknik och en global översättningsstrategi. För detta masterarbete har en speciellt utformad kategorisering av översättningstekniker skapats medan för översättningsstrategier har jag använt Veselica Majhuts förenklade modell: exotisering, assimilation, neutralisering och edukation (Pavlović 2012:87). Förekomster av varje kulturspecifikt element har också räknats för att utreda om det kommer att vara stora skillnader i resultaten.

Forskningsresultat visar att exotisering är den mest tillämpade globala översättningsstrategin i både den kroatiska och den svenska översättningen, men den svenska översättningen har en högre exotisering i procent än den kroatiska översättningen. När det gäller kulturspecifika element som tillhör den brittiska kulturen är exotisering den mest använda översättningsstrategi i den kroatiska översättningen medan den mest tillämpade strategin i den svenska översättningen är assimilation. I kategorin med kulturspecifika element som tillhör Harry Potters fiktiva subkultur är dock exotisering den oftast använda strategin i båda översättningarna.

Nyckelord: kulturspecifika element, översättningstekniker, översättningsstrategier, Harry Potter, översättningsvetenskap

7. Summary

The Harry Potter phenomenon has captured the audiences around the world and it has grown into a proper franchise with seven books and eight movie adaptations, as well as three books, two films and a play related to the world of Harry Potter. Many people have become mesmerized by the titular character, his friends and their adventures in Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry. These popular books have been translated into more than seventy languages and many words from the book have entered in the vocabulary of people around the world. Due to the prevalent presence of the British culture, as well as invented words, wordplay, rhymes, riddles and puns, adequate translation of the books proved to be a challenging task for the translators around the world.

This paper investigates the translation of the culture-specific elements from the Harry Potter series written by J.K. Rowling into Croatian and Swedish. The aim is to determine which global translation strategies were used by the translators, i.e. whether the translations were oriented towards the source or target culture and whether the translators were more inclined to neutralize the text or educate the readers by providing more information about the source culture. The material used for this research was the first book of the Harry Potter series, *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, as well as its translations into Swedish (*Harry Potter och de vises sten*) and Croatian (*Harry Potter i kamen mudraca*). Two experienced translators of children's literature, Lena Fries-Gedin and Zlatko Crnković, were responsible for the Swedish and Croatian translations respectively. The study covered the whole book since there were not too many culture-specific elements present in the novel.

Since there are not many research papers dealing with the English-Swedish and English-Croatian language pairs, especially in terms of the translation of culture-specific elements, the papers that have dealt with the topic, as well as the same language pairs, and have inspired this study were the ones written by Grundler (2012) and Badić (2017). However, they analysed a different orientation of translation in these language pairs. The translation of culture-specific elements has been the topic of studies by several noted scholars, such as Ivir (1987), Newmark (1988), Aixelá (1996), Pedersen (2007) and Veselica Majhut (2012), among others. Their research was used in this paper to define culture-specific elements and provide a framework that limited which elements could be included in the research. Apart from the elements from British culture, the book also contains elements that are specific to the fictional culture of

witches and wizards, which is why those elements can be considered culture-specific elements as well. Most of those elements are neologisms since they were specifically invented for the purpose of this book. According to Bednarska (2015), neologisms can be divided into lexical and semantic neologisms. Taking into consideration all the definitions of culture-specific elements and neologisms, the culture-specific elements that appear in the book *Harry Potter and the Philosopher's Stone* were divided into two categories: British culture-specific elements (such as *Yorkshire pudding*, *pound* and *comprehensive school*, among others) and culture-specific elements that belong to the Harry Potter's fictional subculture (such as *Wingardium Leviosa*, *Quidditch* and *Godric's Hollow*, among others). The second category can be further divided into two subcategories. The first one contains semantic neologisms that are created by an already existing word or new combination of words that have been given a new, different meaning in the book. An example is a word *Sickle* which usually signifies a farming tool, but in the book, it has a new meaning - a wizarding currency. The second subcategory is made of lexical neologisms, words that were formed through compounding, borrowing or derivation. An example of a lexical neologism is a word *Muggle* that represents people without magical powers.

In order to understand how the culture-specific elements were translated from English into the Swedish and the Croatian language, each translated element had to be classified under a translation procedure and global translation strategy. According to Newmark, translation procedures are used to render "sentences and the smaller units of language" (1988:81), while global translation strategies "relate to whole texts" (1988:81). Since none of the previous categorizations of translation procedures were fully suitable for this research, an adapted categorization was created for this paper. It was developed through a combination of categorizations by Newmark (1988), Davies (2003), Pedersen (2007) and Veselica Majhut (2012) and the categories are as follows: *retention*, *direct translation*, *addition*, *generalization*, *cultural substitution*, *omission*, *neologism proper*, *replacement*, *addition of element and combination of procedures*. Some of those categories can be further divided into subcategories. *Retention* is further divided into *complete retention* and *adapted retention*, *direct translation* into *literal direct translation* and *direct translation that results in a new word*, *generalization* into *hypernym* and *paraphrase*, and *replacement* is divided into *replacement with a recognized exoticism*, *replacement with another SC element* and *simply replacement*. Regarding global translation strategies, Pavlović's (2015) simplified model of Veselica Majhut's (2012) strategies was used. There are four categories: *assimilation*, *exoticization*, *neutralization*, and

education. Assimilation is a strategy oriented towards the target culture in order to bring the text closer to the readers, whereas exoticization aims to keep the foreign elements in the text and, therefore, gravitates toward the source culture. Neutralization implies replacing culture-specific elements with elements that are not culturally marked in this context, i.e. that are common to both the source and the target culture, while education includes procedures that aim to preserve cultural specificity while at the same time giving additional information about that specificity to the target reader.

Several research questions were posed at the beginning of the study:

1. Which global translation strategy dominated in the Croatian and the Swedish translation?
2. Which translation procedures did the translators use to render the British culture-specific elements from English to Swedish and Croatian?
3. Which translation procedures did the translators use to render culture-specific elements that belong to the fictional subculture of Harry Potter from English to Swedish and Croatian?

Therefore, the following hypotheses were formulated:

1. The Swedish translation has a stronger orientation towards the source culture than the Croatian translation.
2. Assimilation and education are the two most frequent strategies in the Croatian translation regarding British culture-specific elements.
3. Exoticization is the most used strategy in the Swedish translation regarding British culture-specific elements.
4. Exoticization is the most frequent strategy in both the Croatian and the Swedish translation regarding culture-specific elements that belong to Harry Potter's fictional subculture.

The research consisted of several phases. First, I read the English original and its Swedish and Croatian translations and identified and noted all culture-specific elements that appeared in the books. I also counted occurrences of each culture-specific element to determine whether the frequency of its occurrence affected the final results. Secondly, I created two bilingual parallel lists of extracted culture-specific elements, as well as their Croatian and Swedish translations. I then assigned each culture-specific element a translation procedure and a global translation strategy. All elements were also divided into two categories of culture-specific elements: those belonging to British culture and those belonging to Harry Potter's fictional subculture. Then, through a quantitative analysis, I determined the ratio of each

translation procedure, as well as the ratio of each of the four translation strategies. However, the translators did not always translate elements with the same translation procedure, but they sometimes used different procedures to translate the same element. Therefore, I decided to count every procedure that was used to translate an element. Finally, I compared the results for the Croatian and the Swedish translation.

The results are divided into five larger sections. The first section deals with overall results regarding procedures and strategies that were used to translate all culture-specific elements into Croatian and Swedish. The results showed that the most frequent procedure in the Croatian translation was generalization (25,00%). The Croatian text was mostly exoticized (38.21%). Although generalization was the most frequently used translation procedure, it was followed by procedures retention and direct translation which contributed to the exoticization of the text. The second most common strategy in the Croatian translation was assimilation (28.77%). However, the most common procedure in the Swedish translation was retention (31.82%). When it comes to strategies, the text had a higher percentage of exoticization (57.95%) than the Croatian one, whereas the second most used strategy was also assimilation (25.57%). When the results regarding the frequency of occurrence of the culture-specific elements in the Croatian translation were taken into consideration, it became apparent that this frequency increased the values for strategies. The highest increase was for the strategy of exoticization. The same thing was observed for the frequency of occurrence of culture-specific elements in the Swedish translation, where the increase in exoticization strategy was even higher. The second section deals with shows the results regarding the translation of British culture-specific elements into Croatian. It showed that the most used translation procedure was generalization through a paraphrase, while the most common translation strategy was exoticization (29.81%). The third section discusses the results regarding the translation of British culture-specific elements into Swedish. Cultural substitution was the most used translation procedure with 21.84%, which led to assimilation being the most common translation strategy (34.48%). The fourth section covers the results regarding the translation of culture-specific elements that belong to Harry Potter's fictional subculture into Croatian. The most used translation procedure was the combination of procedures, whereas the text was largely exoticized (47.17%). The fifth and final section deals with the results regarding the translation of culture-specific elements that belong to Harry Potter's fictional subculture into Swedish. The most common translation procedure was complete retention with 30.68%, which led to exoticization being the prevalent translation strategy (81.82%). The interesting part of

the result was that the strategy of education was not used at all to translate the elements regarding Harry Potter's fictional subculture into Swedish. In summary, both translations have exoticizing tendencies, but what sets them apart is that the Swedish translator tended to preserve culture-specific elements while the Croatian translator more often generalized culture-specific elements. Taking into consideration the given results and the hypotheses that were formulated, it can be concluded that the Swedish translation had a higher percentage of exoticization than the Croatian translation regarding all culture-specific elements from the book, which meant that the first hypothesis was verified. The second hypothesis was partially confirmed since education was the second most frequent strategy in the Croatian translation of British culture-specific elements. However, the most frequent one was exoticization, not assimilation. The third hypothesis was disproved since the most common strategy in the Swedish translation of British culture-specific elements was not exoticization, but assimilation. The fourth hypothesis was confirmed because exoticization was the most used strategy in the Croatian and Swedish translation of elements that belong to Harry Potter's fictional subculture.

Hopefully, this research will contribute to the study of culture-specific elements, as well as the translation between English-Swedish and English-Croatian language pairs. This research can be further expanded in several directions. Similar studies of the translation of culture-specific elements from other Harry Potter novels can provide a better understanding of how culture-specific elements are dealt with in such well-known books. A reception study that observes the translation solutions from the readers' perspective can be conducted. The research may also be part of a larger study that analyses translations of culture-specific elements that appear in fantasy novels or children's literature. Perhaps this study will inspire and encourage other colleagues who study the same combination of languages to conduct a similar study. Eventually, we could gain much better insight into the translation differences between these language pairs.

Key words: culture-specific elements, translation procedures, translation strategies, Harry Potter, translation studies

8. Sažetak

Ovaj diplomski rad bavi se hrvatskim i švedskim prijevodima kulturno-specifičnih elemenata koji se pojavljuju u romanu *Harry Potter and the Philosopher's Stone* autorice J.K. Rowling. U radu se istražuje koje prevoditeljske procedure se koriste za prevođenje kulturno-specifičnih elemenata te koje prevoditeljske strategije se češće pojavljuju u hrvatskom i švedskom prijevodu. U sklopu istraživanja izrađena su dva dvojezična paralelna popisa kulturno-specifičnih elemenata s njihovim hrvatskim i švedskim prijevodima. Obzirom da se u knjizi javljaju aspekti britanske kulture, ali i fiktivne čarobnjačke kulture, svi su elementi također podijeljeni u dvije kategorije kulturno-specifičnih elemenata: one koje pripadaju britanskoj kulturi i one koje pripadaju zamišljenoj subkulturi Harryja Pottera. Zatim su popisi analizirani kvalitativno te je svakom kulturno-specifičnom elementu dodijeljena odgovarajuća prevoditeljska procedura i globalna prevoditeljska strategija. Za ovaj diplomski rad posebno je osmišljena kategorizacija prevoditeljskih procedura, a za prevoditeljske strategije koristi se pojednostavljeni model Veselice Majhut: egzotizacija, asimilacija, neutralizacija i edukacija (Pavlović 2012: 87). Također je pojava svakog pojedinog kulturno-specifičnog elementa uzeta u obzir kako bi se utvrdilo hoće li biti značajnih razlika u rezultatima.

Rezultati istraživanja pokazuju da je egzotizacija najčešće korištena globalna prevoditeljska strategija u hrvatskom i švedskom prijevodu, ali švedski prijevod ima veći postotak egzotizacije od hrvatskog prijevoda. Kada je riječ o elementima koji pripadaju britanskoj kulturi, egzotizacija je najčešće korištena strategija u hrvatskom prijevodu, dok se u švedskom prijevodu najčešće koristi asimilacija. Međutim, u kategoriji kulturno-specifičnih elemenata koji pripadaju zamišljenoj subkulturi Harryja Pottera egzotizacija je najčešće korištena strategija u oba prijevoda.

Ključni pojmovi: kulturno-specifični elementi, prijevodne procedure, prijevodne strategije, Harry Potter, znanost o prevođenju

9. Material- och litteraturförteckning

Primära källor

Rowling, J. K. (2004 /1997/). *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury.

Rowling, J. K. (2001). *Harry Potter i kamen mudraca*. [Översättning: Zlatko Crnković] Zagreb: Algoritam.

Rowling, J. K. (2019). *Harry Potter och de vises sten*. [Översättning: Lena Fries-Gedin], 7:a upplagan, Stockholm: Rabén & Sjögren.

Sekundära källor

Algeo, John. (1991). *Fifty Years Among the New Words: a Dictionary of Neologisms, 1941-1991*. Cambridge University Press.

Algeo, John. (1980). "Where Do All the New Words Come from?" *American Speech*, 55 (4), s. 264-277.

Bednarska, Katarzyna. (2015). "Author's Neologisms in George R. R. Martin's *A Game of Thrones* and their Polish and Slovene translations" *Research Gate*, https://www.researchgate.net/publication/312545296_Authors_neologisms_in_George_R_R_Martins_A_Game_of_Thrones_and_their_Polish_and_Slovene_translations. Hämtad 20 mar 2020.

"Bezjak" Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. Hämtad 20 mar 2020.

Davies, Eirlys E. (2003). "A Goblin or a Dirty Nose?" *The Translator*, nr.9(1), s. 65-100.

"Dumbledore', 'Hippogriff', and 11 More Real Words from Harry Potter." *Merriam-Webster*, www.merriam-webster.com/words-at-play/harry-potter-words/dumbledore. Hämtad 20 mar 2020.

Franco Aixelá, Javier. (1996). "Culture-Specific Items in Translation". I: Alvarez Rodriguez, R. och Vidal, C. A. (red.), *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual Matters. s. 52-78.

Hatim, Basil & Jeremy Munday (2004). *Translation. An advanced resource book*. New York: Routledge.

Hohenhaus, Peter (2007). "How to do (even more) things with nonce words (other than naming)". *Lexical Creativity, Texts and Contexts*. Judith Munat (red.), Amsterdam: John Benjamins Publishing, s. 15–39.

"Hollow" Lexico Dictionary, <https://www.lexico.com/definition/hollow>. Hämtad 21 mar 2020.

Ivir, Vladimir (1987). "Procedures and strategies for the translation of culture". *Indian Journal of Applied Linguistics* nr. 13(2): s. 35-46.

Muhvić-Dimanovski, Vesna. (2005). *Neologizmi: Problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta.

"Neologism" Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/neologism>. Hämtad: 6 dec 2019.

Newmark, Peter (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.

Pavlović, Nataša (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international d.o.o.

Pedersen, Jan. (2007a). "Cultural Interchangeability: The Effects of Substituting Cultural References in Subtitling." *Perspectives*, nr. 15(1), s. 30–48.

Pedersen, Jan. (2007b). "How Is Culture Rendered in Subtitles?" I *Challenges of Multidimensional Translation: Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation - Saarbrücken 2-6 May 2005* (s. 1–18). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-17661>

"Quidditch" Languagerealm, <http://www.languagerealm.com/hplang/quidditch.php>. Hämtad: 21 mar 2020.

"Sickle." Harry Potter Wiki, <https://harrypotter.fandom.com/wiki/Sickle#>. Hämtad: 22 dec 2019.

"Sickle" Lexico Dictionary, <https://www.lexico.com/definition/sickle>. Hämtad: 22 dec 2019.

”Sickles” Harry Potter Lexicon, <https://www.hp-lexicon.org/thing/sickles/>. Hämtad: 21mar 2020.

”Skolhem” SAOB, https://svenska.se/saob/?id=S_04339-0063.158f&pz=7. Hämtad 18 mar 2020.

Szymanek, Bogdan. (2005). “The latest trends in English word-formation”. *Handbook of word-formation*, Pavol Štekauer & Rochelle Lieber (Red.), Dordrecht: Springer, s. 429–448.

Šipka, Danko. (1998). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.

”Tum” Svensk Ordbok, <https://svenska.se/so/?id=56151&pz=7>. Hämtad: 18 mar 2020.

Venuti, Lawrence. (1995). *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*, London and New York: Routledge.

Veselica Majhut, Snježana. (2012). *Cultural specificity in the translation of popular fiction from English into Croatian during the socialist and transition periods (1960-2010)*. Doktorsavhandling. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.

Översättningar

Masterprogrammet i översättning vid Institutionen för skandinaviska språk och litteratur kräver att studenterna som valt att skriva ett masterarbete inom översättningsvetenskap översätter totalt 20 standardsidor (20x1800 tecken), minst 9 och högst 11 sidor i varje riktning. Jag översatte tre svenska texter till kroatiska och två kroatiska texter till svenska. Nedan följer källtexterna och mina översättningar.

1. Översättningar från svenska till kroatiska.....	62
1.1. Den första bilden av ett svart hål.....	62
1.1.1. Källtexten.....	62
1.1.2. Översättningen.....	65
1.2. Språk – hjärna det!.....	68
1.2.1. Källtexten.....	68
1.2.2. Översättningen.....	71
1.3. Du eller ni?.....	72
1.3.1. Källtexten.....	72
1.3.2. Översättningen.....	72
2. Översättningar från kroatiska till svenska.....	83
2.1. Advent Zagreb.....	83
2.1.1. Källtexten.....	83
2.1.2. Översättningen.....	92
2.2. Agencija za zapošljavanje.....	101
2.2.1. Källtexten.....	101
2.2.2. Översättningen.....	104

1. Översättningar från svenska till kroatiska
 - 1.1. Den första bilden av ett svart hål
 - 1.1.1. Källtexten

Den första bilden av ett svart hål

Astronomer vid Chalmers har bidragit till banbrytande observationer av det jättelika svarta hålet i galaxen Messier 87. Event Horizon Telescope (EHT) är ett globalt nätverk av åtta radioobservatorier som upprättades med målet att avbilda svarta hål. I dag presenterar EHT-forskare runtom i världen resultatet – den första bilden av ett supermassivt svart hål och dess skugga.

I den nya bilden syns skuggan av det supertunga svarta hålet i mitten av galaxen M 87, som ligger 55 miljoner ljusår bort. Bilden har skapats av Event Horizon Telescope (EHT), ett nätverk med åtta radioteleskop som utformades för att ta bilder av ett svart hål. Skuggan av ett svart hål är det närmaste vi kan komma det svarta hålet självt, en himlakropp som inte ens ljuset kan lämna.

Genombrottet offentliggjordes i dag en serie av sex artiklar i ett specialnummer av tidskriften *Astrophysical Journal Letters*. Bilden visar ett svart hål i centrum av Messier 87, en massiv elliptisk galax i Virgohopen, en galaxhop i stjärnbilden Jungfrun. Det svarta hålet befinner sig på 55 miljoner ljusårs avstånd och har en massa som är 6,5 miljarder gånger större än solens.

Supermassiva svarta hål är relativt små objekt vilket historiskt har gjort det omöjligt att studera dem direkt. Utsträckningen av ett svart håls händelsehorisont är proportionell mot hålets massa. Det svarta hålets enorma massa och den relativa närheten till Messier 87 gör det till ett av de största som kan observeras från jorden och ett uppenbart mål för EHT.

EHT länkar samman teleskop runt hela jorden för att skapa ett virtuellt teleskop lika stort som planeten. Med EHT har forskarna fått ett nytt sätt att studera de extrema objekt i universum som förutsades av Einsteins allmänna relativitetsteori, hundra år efter det experiment som först bekräftade teorin.

EHT:s projektledare är Sheperd S. Doeleman vid Center for Astrophysics | Harvard & Smithsonian.

– Vi har tagit den första bilden av ett svart hål. Det är ett extraordinärt vetenskapligt framsteg som möjliggjordes genom ett samarbete mellan 200 forskare, säger han.

Av dessa forskare är tre från Chalmers: John Conway och Michael Lindqvist vid Onsala rymdobservatorium och Institutionen för rymd-, geo- och miljövetenskap, samt Ivan Martí-Vidal, tidigare verksam vid Onsala rymdobservatorium och nu astronom vid Instituto Geográfico Nacional i Spanien.

Svarta hål är utomordentligt extrema himlakroppar där stora massor trängs i oerhört små volymer, och därför påverkar de också sina omgivningar på extrema sätt. De förvrider rumtiden och kan hetta upp materia i sin närhet till extremt höga temperaturer.

Heino Falke vid Radbouduniversitetet i Nederländerna är ordförande för EHT:s vetenskapliga råd.

– Om det svarta hålet är inbäddat i ett ljust område, som en skiva med lysande gas, förväntar vi oss att det svarta hålet ger upphov till en slags en skugga. Detta fenomen förutsades av Einsteins allmänna relativitetsteori men har aldrig tidigare observerats. Denna skugga skapas när händelsehorisonten böjer och fångar in ljusstrålarna genom sin enorma gravitation. Det ger oss möjlighet att avslöja egenskaperna hos dessa fascinerande objekt och att mäta deras massor, säger han.

Analysen och kalibreringen av datan från det internationella projektet avslöjade en ringformad struktur med ett mörkt centrum - det svarta hålets skugga. Denna struktur detekterades under många oberoende EHT-observationer.

– När vi var säkra på att vi hade fångat skuggan jämförde vi dess egenskaper med vårt stora arkiv av datormodeller som inkluderar en mängd fenomen runt svarta hål. Observationen stämmer väl med vår teoretiska förståelse vilket gör att vi känner oss säkra på tolkningen av resultaten, inklusive uppskattningen av det svarta hålets massa, säger EHT-ledamoten Luciano Rezzola vid Goetheuniversitet i Tyskland.

Skuggan är det närmaste vi kan komma ett svart hål, ett helt svart objekt som inte släpper ifrån sig något ljus. Det svarta hålets gräns, händelsehorisonten, är omkring 2,5 gånger mindre än den skugga den kastar, vilket i detta fall motsvarar knappt 40 miljarder kilometer (något mindre än avståndet mellan solen och Neptunus).

Att realisera EHT var en formidabel utmaning som innebar att ett världsomspännande nätverk av radioteleskop behövde uppgraderas och kopplas samman. Teleskopen är belägna vid ett flertal höghöjdsobservatorier på Hawaii och i Mexiko, Arizona, Spanien, Chile och Antarktis.

Vid observationerna användes en metod som kallas långbasinterferometri eller VLBI (Very Long Baseline Interferometry) för att synkronisera teleskopen och utnyttja jordens rotation för att skapa ett planetomfattande radioteleskop. Observationerna gjordes vid våglängden 1,3 mm vilket innebär att vinkelupplösningen är 20 mikrobågsekunder. Med denna upplösning skulle man kunna läsa en dagstidning i New York från ett kafé i Paris.

Konstruktionen av EHT och de observationer som presenteras i dag utgör kulmen av årtionden av observationellt, tekniskt och teoretiskt arbete inom ett globalt projekt med deltagare från hela världen. EHT utgörs av tretton partnerinstitut där US National Science Foundation (NSF), EU:s Europeiska forskningsråd (ERC) och forskningsfinansiärer i Asien ingår.

– Detta är ett resultat av årtionden av europeisk frontlinjeforskning inom radioastronomi, säger Karl Schuster, chef vid IRAM och styrelseledamot i EHT.

Chalmers har bidragit på flera sätt till projektet. Chalmers och Onsala rymdobservatorium har sedan starten arbetat med teleskopen Apex och Alma i Chile, och deras föregångare SEST, och bland annat byggt mottagare som använts i EHT.

John Conway är professor i radioastronomi vid Chalmers och föreståndare för Onsala rymdobservatorium.

– Dessa resultat är otroligt spännande. Men de är bara början på vad jag tror kommer att bli ett fantastiskt äventyr när det gäller att avbilda svarta hål.

Redan nu planerar EHT nästa steg, att gå till högre frekvenser, från 230 GHz till 360 GHz. Vid Chalmers, Onsala rymdobservatorium och dess grupp för avancerad mottagarutveckling GARD, utvecklas mottagare och frekvensblandare för dessa frekvenser.

– Vi har åstadkommit något som var omöjligt för en generation sedan. Genombrott inom teknik, kommunikationer och dataalgoritmer samverkade för att öppna upp ett helt nytt fönster mot de svarta hålen, säger Sheperd Doleman.

Hämtat från: <https://www.chalmers.se/sv/forskningsinfrastruktur/oso/nyheter/Sidor/Event-Horizon-Telescope-forsta-resultat.aspx>

Prva fotografija crne rupe

Astronomi sa švedskog Tehnološkog sveučilišta Chalmers dali su svoj doprinos u revolucionarnim promatranjima ogromne crne rupe koja se nalazi u galaksiji Messier 87. Event Horizon Telescope (EHT) je globalna mreža od osam radioopservatorija čiji je cilj snimanje crnih rupa. Danas će znanstvenici iz cijelog svijeta koji su sudjelovali u projektu ETH predstaviti svoj rezultat – prvu fotografiju supermasivne crne rupe i njezine sjene.

Nova fotografija prikazuje sjenu supermasivne crne rupe u središtu galaksije M 87 koja je udaljena 55 milijuna svjetlosnih godina. Za sliku je odgovoran Event Horizon Telescope (EHT), mreža od osam radioteleskopa dizajnirana za snimanje crne rupe. Prostor sjene je točka do koje se možemo najviše približiti crnoj rupi, tom nebeskom tijelu kojem čak niti svjetlost ne može umaknuti.

Otkriće je danas objavljeno u nizu od šest članaka u posebnom izdanju časopisa *Astrophysical Journal Letters*. Fotografija prikazuje crnu rupu u središtu masivne eliptične galaksije Messiera 87 koja se nalazi u galaktičkom skupu Djevica, unutar istoimenog zvijezda. Crna rupa nalazi se na udaljenosti od 55 milijuna svjetlosnih godina i ima masu 6,5 milijarde puta veću od Sunčeve mase.

Supermasivne crne rupe relativno su mali objekti zbog čega ih je tijekom povijesti bilo nemoguće izravno istražiti. Opseg horizonta događaja crne rupe proporcionalan je njenoj masi. Zbog svoje ogromne mase i relativne blizine galaksije Messier 87 u kojoj se ona nalazi, ova crna rupa jedna je od najvećih rupa koje se mogu proučavati sa Zemlje. Stoga je bila jasan odabir za projekt ETH.

Projekt ETH povezuje teleskope širom svijeta kako bi stvorili virtualni teleskop jednak veličini Zemlje. Znanstvenici su uz pomoć ETH-a dobili novi način proučavanja ekstremnih objekata u svemiru predviđenih u Einsteinovoj teoriji opće relativnosti, sto godina nakon eksperimenta koji je prvi potvrdio njegovu teoriju.

Voditelj projekta ETH je Sheperd S. Doeleman iz Centra za astrofiziku Harvard-Smithsonian.

– Snimili smo prvu fotografiju crne rupe. To je nevjerojatan znanstveni napredak koji je omogućen suradnjom 200 istraživača, rekao je Doeleman.

Tri znanstvenika dolaze sa švedskog Tehnološkog sveučilišta Chalmers: John Conway i Michael Lindqvist iz Svemirskog opservatorija Onsala i Odjela za znanost o svemiru, geologiji i okolišu te Ivan Martí-Vidal, bivši istraživač u Svemirskom opservatoriju Onsala, a sada astronom na Nacionalnom institutu u Španjolskoj.

Crne rupe su vrlo ekstremna nebeska tijela gdje su velike mase zbijene u vrlo malenom volumenu zbog čega imaju ekstreman utjecaj na svoju okolinu. Crne rupe iskrivljuju prostor-vrijeme i mogu zagrijati materiju u neposrednoj blizini do neizmerno visokih temperatura.

Heino Falke s nizozemskog sveučilišta Radboud predsjednik je znanstvenog vijeća EHT-a.

– Ako je crna rupa obavijena svijetlim područjem poput diska užarenog plina, očekujemo da će stvoriti nekakvu sjenu. Taj fenomen je predvidjela Einsteinova teorija opće relativnosti, ali dosad nikad nije istražen. Ova sjena se stvara kada se horizont događaja savija i hvata svjetlosne zrake svojom ogromnom gravitacijom, što nam omogućava da otkrijemo karakteristike ovih fascinantnih objekata i izmjerimo njihovu masu, kaže Falke.

Analiza i kalibracija podataka iz međunarodnog projekta otkrila je strukturu u obliku prstena s tamnim središtem – sjenu crne rupe. Strukturu je detektiralo mnogo neovisnih opservatorija iz projekta ETH.

– Kada smo bili sigurni da samo uhvatili sjenu, usporedili smo njena svojstva s našom velikom arhivom računalnih modela raznih pojava koje se javljaju oko crnih rupa. Opažanje se dobro uklapa u naše teorijsko razumijevanje zbog čega smo sigurni u interpretaciju rezultata, uključujući procjenu mase crne rupe, kaže član projekta ETH Luciano Rezzola s Goetheova sveučilišta u Njemačkoj.

Prostor sjene najbliže je što možemo doći do crne rupe, potpuno crnom objektu koji ne emitira nikakvu svjetlost. Granica crne rupe, tzv. horizont događaja, oko 2,5 puta je manji od sjene koju baca, što u ovom slučaju odgovara duljini oko 40 milijardi kilometara (nešto manje od udaljenosti između sunca i Neptuna).

Realizacija projekta ETH bila je značajan izazov jer je trebalo unaprijediti i povezati svjetsku mrežu radioteleskopa. Teleskopi su smješteni u nekoliko opservatorija na velikim nadmorskim visinama u Meksiku, u američkim saveznom državama Arizoni i Havajima, Španjolskoj, Čileu i Antarktici.

U opservatorijima se koristila metoda koja se zove dugobazična interferometrija ili VLBI (engl. Very Long Baseline Interferometry) kako bi se teleskopi sinkronizirali i koristili zemljinu rotaciju te time stvorili radioteleskop veličine Zemlje. Promatranja su rađena na valnoj duljini do 1,3 mm što znači da je kutna rezolucija 20 kutnih mikrosekundi. Ovom rezolucijom biste mogli iz kafića u Parizu čitati novine koje se nalaze u New Yorku.

Dizajn ETH-a i opažanja koja su danas predstavljena čine vrhunac desetogodišnjeg promatračkog, tehničkog i teorijskog rada unutar globalnog projekta sa sudionicima iz cijelog svijeta. Projekt EHT sastoji se od trinaest partnerskih instituta koji uključuju američku Nacionalnu znanstvenu zakladu (NSF), Europsko istraživačko vijeće Europske unije (ERC) i azijske ulagače u istraživanje.

– To je rezultat desetljeća europskog vizionarskog istraživanja u području radioastronomije., kaže Karl Schuster, ravnatelj europskog opservatorija IRAM i član odbora projekta ETH.

2

Sveučilište Chalmers pridonijelo je projektu na nekoliko načina. Chalmers i svemirski opservatorij Onsala su otpočeli raditi s teleskopima Apex i Alma iz Čilea te njihovim prethodnikom SEST-om, a između ostalog ugradili su i prijemnike koji se koriste u EHT-u.

John Conway je profesor radioastronomije na Sveučilištu Chalmers i ravnatelj svemirskog opservatorija Onsala.

– Ovi rezultati su nevjerojatno uzbudljivi, ali su tek početak fantastične avanture prikazivanja crnih rupa.

Sljedeći planirani korak za ETH je povećavanje frekvencija s 230 GHz na 360 GHz. U Chalmersu, svemirskom opservatoriju Onsali i njihovoj grupi za razvoj naprednih prijammika (GARD) razvijaju se prijammnici i mikseri za te frekvencije.

– Postigli smo nešto što je prijašnjoj generaciji bilo nemoguće. Napredak tehnologije, komunikacija i računalnih algoritama otvorio nam je vrata crnih rupa, kaže Sheperd Doleman.

Preuzeto s: <https://www.chalmers.se/sv/forskningsinfrastruktur/oso/nyheter/Sidor/Event-Horizon-Telescope-forsta-resultat.aspx>

1.2. Språk – hjärna det!

1.2.1. Källtexten

Språk – hjärna det!

Stridspiloter och tolkar är Försvarsmaktens mest värdefulla tillgångar. Men istället för fysiska kraftansträngningar som stridspiloter får gå igenom möter de blivande tolkarna ett stålbad i form av utländska språk. Denna intensiva språkinläring får hjärnan att växa visar forskning vid Lunds universitet.

Att hippocampus, som fungerar som en kopplingsstation mellan hjärnans olika delar, växer vid intensiva studier har forskning redan visat. Men neuropsykologen Johan Mårtensson blev intresserad av att se hur just språkinläring påverkar hjärnan.

– Vi tänkte att om det var någon grupp som kunde förändra hippocampus vid språkinläring skulle det kunna vara blivande tolkar vid Försvarsmakten eftersom de genomgår en intensiv språkinläring med 350 – 400 ord i veckan.

Studenterna bussades upp till Umeå universitet från sin utbildning i Uppsala där Johan Mårtensson och hans forskarkollegor fick tillgång till en kraftfull MR-scanner. Det Johan Mårtensson sökte efter var om det var ansträngningen som skapade förändringar i hjärnan eller om hjärnan modellerades om efter att studenterna hade lärt sig något nytt. Forskningen visade både och.

Som jämförelsegrupp fick forskarna tillgång till läkar- och kognitionsstudenter vid Umeå universitet. Dessa studenter hade också intensiva och krävande studier, men inte i språk. Den generella intelligensen hos de blivande tolkarna var inte högre än kontrollgruppens, men det som skilde dem åt var att de var otroligt begåvade i språk.

Mätningarna i MR-scannern visade att språkstudenternas hjärnor utvecklades i vissa delar, medan det inte skedde någon förändring i kontrollgruppens hjärnor.

– Höger hippocampus förändrades på vänster sida ute på hjärnbarken. Vi mätte det yttersta lagret, cortex som är mest distinkt på oss människor.

Johan Mårtensson liknar en råthjärna som en slät form medan den mänskliga hjärnan ser ut som en ihopknycklad pappersbit, just så att vi ska få plats med så mycket cortex som möjligt, där våra mest avancerade högre funktioner sitter. I språkområdet ökade tjockleken i volym bland tolkstudenterna.

Men det fanns också skillnader mellan tolkstudenterna. Hjärnan växte olika mycket och det berodde på om studenten hade det svårt eller lätt att lära sig ett nytt språk som dali, ryska eller arabiska.

– De studenter som lätt kunde ta till sig ett nytt främmande språk och som inte hade problem med ljud – deras hippocampus växte, alltså den delen av hjärnan som hjälper till med associativ inläring som denna språkutbildning byggde mycket på.

Men de studenter som fick kämpa främst med artikulationen och ljud, där utvecklades inte hippocampus utan en del av hjärnan där motoriken sitter.

– Det överraskade mig mycket, säger Johan Mårtensson. För att lära sig ett språk från början behöver man få rätt på motoriken som hjälper oss uttala korrekt och artikulera.

Förändringarna i motorområdet var störst hos de studenter som hade det svårare att få rätt på uttalet

Men hur kopplar en hjärna en betydelse till ord? Johan Mårtensson med forskarkollegor ligger i startblocken för att undersöka den saken bland barn.

– Jag är intresserad av hur hjärnan förändras när de språksvaga eleverna får hjälp att närma sig eller kommer ifatt sina klasskamrater

Det pedagogiska verktyget som forskarna ska använda sig av heter GraphoGame och är utvecklat av ett universitet i Finland och väl beprövat, med goda resultat, runt om i världen. Det digitala spelet lär barn bokstavsljud som byggstenar för att de ska kunna lära sig läsa och skriva. Och spelet fungerar globalt, de som har svårt med läs- och skriv-förståelsen är motiverade att använda GraphoGame för att komma i kapp.

– Hur skiljer sig hjärnstrukturen åt i denna diversifierade grupp där det finns barn med adhd, dyslexi eller ingen diagnos alls mot barn som inte har det svårt med att läsa och skriva? Undrar Johan Mårtensson. Eftersom jag vet att GraphoGame fungerar kommer jag att ha en grupp språksvaga barn, som med spelet hjälp, närmar sig sina klasskamrater.

Johan Mårtensson antar att eleverna kompenserar genom att utveckla strategier, nätverk och självförtroende. Men vad blir det för ändringar som sker i hjärnans organisation, hur ser omstruktureringen när eleven stimulerar sin hjärna att lära sig språk? Med MR-scannern till hjälp hoppas Johan Mårtensson finna svar på dessa frågor.

20 % av alla barn i Sverige har problem med att läsa och skriva, ett handikapp i vårt kunskapssamhälle som kan begränsa barnet genom hela livet i både utbildning och yrkesliv.

– Det blir konsekvenser av att inte behärska att läsa och skriva tillräckligt mycket och det är allvarligt, menar Johan Mårtensson. Kan man då med enkla hjälpmedel gå in och samtidigt lära oss mer om denna grupp, som är så många olika grupper, då tror jag att vi kan bidra med något signifikant i samhället.

Hämtat från: <https://www.fokusforskning.lu.se/2017/08/29/sprak-hjarna-det/>

1.2.2. Översättningen

Jezik - Mo(z)gu!

Borbeni piloti i usmeni prevoditelji najveće su bogatstvo Švedskih oružanih snaga, ali umjesto velikog fizičkog napora kroz koje prolaze piloti, budući prevoditelji prolaze kroz vatreno krštenje u obliku učenja stranih jezika. Intenzivno učenje jezika uzrokuje rast mozga, pokazuju istraživanja sa Sveučilišta u Lundu.

Istraživanja su pokazala da hipokampus, koji služi kao poveznica između različitih dijelova mozga, raste tijekom intenzivnog učenja. Međutim, neuropsiholog Johan Mårtensson želi saznati kako baš učenje jezika utječe na mozak.

– Ako postoji grupa ljudi koja može promijeniti svoj hipokampus tijekom učenja jezika onda su to budući usmeni prevoditelji u Oružanim snagama, koji intenzivno uče 350 do 400 riječi tjedno.

Studenti iz švedskog gradića Uppsale prevezeni su autobusom do Sveučilišta Umeå gdje su Johan Mårtensson i njegovi suradnici dobili pristup snažnom uređaju za magnetsku rezonancu. Mårtensson je pokušao istražiti da li naprezanje prilikom učenja stvara promjene u mozgu ili se mozak mijenja tek nakon što studenti nauče nešto novo. Istraživanje je potvrdilo obje hipoteze.

Istraživači su kao kontrolnu skupinu koristili studente medicine i kognitivnih znanosti sa Sveučilišta Umeå. Njihovi studiji su također bili intenzivni i zahtjevni, ali nisu bili jezične prirode. Opća inteligencija budućih prevoditelja nije bila viša od inteligencije studenata iz kontrolne skupine, ali ono u čemu su se isticali bio je nevjerojatan talent za učenje jezika.

Mjerenja MR uređajem pokazala su kako su se studentima koji su učili jezike povećali određeni dijelovi mozga dok u kontrolnoj skupini nije bilo sličnih promjena.

– Desni hipokampus promijenio se na lijevoj strani moždanog korteksa. Izmjerali smo površinski sloj, korteks koji je najizraženiji kod ljudi.

Mårtensson navodi da mozak štakora ima glatku površinu, dok ljudski mozak izgleda kao komad zgužvanog papira kako bi stalo što više moždanog korteksa koji je odgovoran za naše najnaprednije funkcije. Debljina dijela mozga koji je povezan s učenjem jezika povećala se kod studenata usmenog prevođenja.

Međutim, postoje razlike unutar same grupe studenata. Njihovi mozgovi različito su se razvijali, ovisno o tome koliko im je bilo teško naučiti novi jezik poput ruskog, arapskog ili darija.

– Studentima kojima je bilo lako naučiti novi strani jezik i koji nisu imali problema s glasovima povećalo se područje hipokampusa, dijela mozga koji pomaže u asocijativnom učenju na čemu se temelji njihovo jezično obrazovanje.

Međutim, hipokampus nije rastao kod studenata koji su se mučili s izgovorom i glasovima. Njima se razvijao dio mozga koji je važan za motoričke sposobnosti.

– To me veoma iznenadilo, kaže Mårtensson. Kako bismo naučili jezik ispočetka, potrebno je imati dobre motoričke sposobnosti koje nam pomažu u točnom izgovoru i artikulaciji. Promjene u području mozga koji je odgovoran za motoriku bile su najznačajnije kod studenata kojima je najveći problem bio izgovor.

No, kako mozak povezuje neku riječ i njeno značenje? Johan Mårtensson i njegovi kolege tek se spremaju istraživati to pitanje među dječjom populacijom.

– Želimo saznati kako se mozak mijenja kada učenici koji imaju poteškoća s učenjem jezika dobiju pomoć da se približe ili dostignu svoje kolege iz razreda.

Pedagoški alat koji će istraživači koristiti zove se GraphoGame. Igra je razvijena na sveučilištu u Finskoj i postigla je dobre rezultate širom svijeta. Digitalna igra uči djecu da glasovi slova predstavljaju građevinske blokove, što im pomaže u savladavanju čitanja i pisanja. Koristi se širom svijeta i oni koji imaju poteškoća s razumijevanjem čitanja i pisanja motivirani su za korištenje igre kako bi sustigli svoje vršnjake.

– Kako se struktura mozga razlikuje u toj raznolikoj skupini u kojoj se nalaze djeca s ADHD-om, disleksijom ili djeca koja uopće nemaju dijagnozu jer nemaju poteškoća s čitanjem i pisanjem? To pitanje postavlja si Johan Mårtensson. – Znajući da GraphoGame djeluje, imat ću grupu djece s poteškoćama u učenju jezika koja će se uz pomoć igre približiti razini svojih školskih kolega.

Mårtensson pretpostavlja da učenici svoj nedostatak kompenziraju razvijanjem strategija učenja, odnosa s drugima i samopouzdanja. Koje se promjene događaju u ustrojstvu mozga? Kako izgleda restrukturiranje kada učenik stimulira mozak na učenje jezika? Mårtensson se nada pronalasku odgovora na ta pitanja uz pomoć MR uređaja.

U Švedskoj 20% djece ima poteškoća s čitanjem i pisanjem, što predstavlja društveni hendikep koji može ograničiti dijete za cijeli život u području obrazovanja i radnog vijeka.

– Ako netko ne zna dovoljno dobro čitati i pisati, može se suočiti s ozbiljnim posljedicama, tvrdi Mårtensson. – Ako možemo uvesti jednostavne alate za pomoć i istovremeno naučiti više o toj raznolikoj grupi, onda mislim da možemo dati značajni doprinos društvu.

Preuzeto s: <https://www.fokusforskning.lu.se/2017/08/29/sprak-hjarna-det/>

1.3. Du eller ni?

1.3.1. Källtexten

Du eller ni?

1 december 2003 av Karin Håkanson

Få svenskar ligger väl nuförtiden sömnlösa och grunnar på hur man bäst bör tilltala varandra. Vi säger "du" till såväl vän som fiende, kollega som chef.

I årliga program om kungahuset lägger den uppmärksamme dock märke till att reportern tilltalar kungligheterna i tredje person – "Vad anser kronprinsessan?" – medan de svenska journalisterna numera är du med både riksdag och regering, något som vore otänkbart i de flesta andra länder.

Och om någon får för sig att fråga den gamla damen vid busshållplatsen: "Ursäkta, vet ni vad klockan är?" finns risken att som svar på artigheten få ducka för handväskan. Tilltalet med "ni" kan röra upp damm som minner om gångna förtretligheter.

Det svenska niandet för i dag en ganska undanskymd tillvaro, men det har genom tiderna stormat ordentligt kring det till synes obetydliga tilltalsordet. Vid Gustav III:s franskinspirerade hov var ni eller vous på modet, och i bildade kretsar var niandet gängse vid denna tid.

Men redan i slutet av 1700-talet började det falla i vanrykte, och blev sedermera alltmer riskabelt att ta till för den som ville vara hövlig. Istället krumbuktade sig svenskarna med idel titlar, och det gällde att hålla reda på vem som var vad för att inte trampa i klaveret.

I C U Broocmans *Lärebok i svenska språket* från 1813 står att läsa att "Modersmålet har [...] den ofullkomlighet, att ej äga något ord, med hvilket man kan tilltala hvem som helst".

Femtio år senare refererar språkgranskaren Nils Linder uppfattningen att tilltal med ni "påkallar handgriplig tillrättavisning". Vad hade hänt?

Historien om tilltalsskickets former är lång och brokig i många språk, men just här i Sverige ledde utvecklingen till en kris som debatterades livligt från 1800-talets början och hundrafemtio år framåt. Kring 1900-talets första hälft blomstrade ett fenomen som väckte visst löje hos utländska betraktare.

Vid det laget hade osäkerheten kring tilltalet resulterat i formuleringar varav vissa lever kvar i svenskan än i dag: "Får det lov att vara mera kaffe?", "Används socker?", "Glömdes icke ett paraply?", "Blir det till att resa om söndag?"

En norsk språkvetare kommenterade hur svenskarna tvingas till "*de snodigste krumspring*" när namn och titel är obekanta, och språkmannen Erik Wellander raljerade i Dagens Nyheter 1952: "Vad säger man då till den man talar med? Här kommer det märkvärdigaste i hela vårt tilltalsskick: man säger ingenting alls." Medan fransmännen, tyskarna och våra nordiska grannar obesvärat använde vous, Sie och De, undvek svenskarna vad som kunde ha varit vår enkla motsvarighet: Ni.

Det ursprungliga svenska I, som så småningom blev ni, började på 1200-talet efter latinsk förebild användas som en hövlighet gentemot kungligheter, adel och präster. Barn tilltalade också föräldrar och äldre med I. De svarade i sin tur med du.

På så sätt uttryckte tilltalsorden ett hierarkiskt förhållande och befäste det. I det medeltida ståndssamhället tilltog användandet av titlar, vilka uttryckte en än mer detaljerad rangordning.

Rang istället för börd

Längre fram, i mitten av 1600-talet, fastställde konungen en rangordning av ståndspersoner och högre ämbetsmän. Från början var bördens det avgörande, men från 1672 var det istället ämbetenas inbördes ordning (och därmed innehavarnas rang) som graderades.

Denna "rangrulla" hade betydelse för tilltalsskicket inte minst därför att den högre rankade var den som hade initiativrätten när det gällde att lägga bort titlarna.

Så länge det fortfarande gick an att säga ni, räckte det med att lägga till titeln när man hälsade, och emellanåt strö in den i samtalet

som en extra hövlighet. På det sättet används titlar fortfarande i till exempel Frankrike och Amerika.

Titeln upprepades

Men den omtalade svenska "titelsjukan" under 1800-talet och första hälften av 1900-talet innebar att titeln måste upprepas varje gång man tilltalade en person. Eftersom det kunde uppfattas som oförskämt att säga ni titulerades snart sagt alla: från "hovrättsnotarien" till "ingenjörn" och "konduktörn".

När Erik Wellander skrev sina inlägg i Dagens Nyheter på 1950-talet kommenterade han att det inte heller räckte med detta. Namnet skulle också vara med. Han ger ett tungvrickande exempel: "Professor Andersson sa att professor Andersson skulle komma så snart professor Andersson kunde."

Inte undra på att svensken emellanåt valde att följa devisen "tala är silver, tiga är guld"!

Titel finare än ni

Men vad hände då med ni, som förvandlade den forna artigheten till ett stötande tilltal? Det finns flera tänkbara förklaringar. Med titlarnas intåg blev det finare att tilltalas med titel än med ni – det var ju ett tydligare utpekande av position.

De som hade en högre befattning hade naturligtvis intresse av att detta statusförhållande markerades i sociala sammanhang. Kvinnorna gifte sig till männens titlar, de blev majorskor, professorskor och hovrättsrådinnor.

Att lägga bort titlarna och bli du med varandra var ett tecken på förtrolighet, men initiativet skulle alltså tas av den högst rankade. De betitlade var du med vanligt folk, vilket innebar att duandet kunde uttrycka såväl intimitet som ringaktning.

Inom armén tilltalade befälen manskapet med du, men i enlighet med en skrivelse från lantförvarsdepartementet började de istället från år 1881 säga ni till beväringarna. "Föreskriften avsåg att införa en artigare, mot den nya tidens anda bättre svarande ton i umgänget med underordnade", skriver Erik Wellander.

Åtta år senare, 1889, uppmanades Stockholmspolisen av samma anledning att tilltala allmänheten med ni.

Ni sågs nedlåtande

Men dessa försök att demokratisera umgängesskicket fick inte den avsedda effekten. Istället associerades ni med den nedlåtenhet som tidigare uttryckts med du – men utan den positiva förtrolighet som samtidigt präglade duandet.

När ni blev tilltalsord från överordnad till underordnad och från byråkrati till allmänhet fick det i andra sociala sammanhang alltmer karaktären av förolämpning: ”Det vassa ni sticker som en syl i näsan.”

Inom den växande arbetarrörelsen var allmogens gamla duande på frammarsch och niandet tolkades som snobberi och uttryck för ett förhatligt klassamhälle. Eftersom bruket att säga ni var de bildade kretsarnas – på landet levde det gamla I med dialektala varianter kvar – var det niandet som uppfattades negativt.

I grammatikor, ordböcker och arkiv finns nedtecknat en rad ilska fraser som replik på niande: ”Vet hut, och nia mig inte!”, ”Ni, ni, tror du en ha lus?”, ”Ni sitt i helvete å smid spik”. I vissa landskap hade dock det urgamla duandet föga berörts av såväl I och ni som av titlar.

En anekdot från Dalarna berättar om gumman som mötte den blivande Gustav III som kronprins och blev tillfrågad om tilltalsskicket i Dalarna. ”Vi kalla alla för du, utom dej och far din” blev svaret.

Undvek pronomina

När rörligheten i det svenska samhället ökade – såväl socialt som geografiskt – under 1800-talet, möttes och stöttes olika tilltalsskick, vilket skapade allmän osäkerhet om vilket pronomen som passade för tilltal.

Ett säkert kort var att undvika pronomina helt och använda titlarna – och så blomstrade detta titulerande såväl i hemmet som i affären, på gatan och på institutionerna. Det var tant och farbror, fru och

fröken, doktor Gustafsson och grosshandlaren, revisionssekreteraren och krigshovrättsrådet.

Kunde man få lägga bort titlarna vann man en enklare meningsbyggnad och slapp omaket att lyfta på hatten varje gång man möttes, men då tillstötte å andra sidan nya bekymmer.

Advokat C G Ekstedt berättar i sina minnen från 1930-talet om en kollega som lär ha sagt: "Jag vågar aldrig gå på juristklubben då jag inte kommer ihåg med vilka jag lagt bort titlarna." Lika viktigt som att hålla reda på titlarna var det att minnas med vem man var du.

Misslyckad ni-reform

Från 1850-talet och under de kommande hundra åren bildades "ni-föreningar" som propagerade för återinförandet av tilltalet med ni, för att förenkla tillvaron och undgå det löjets skimmer som den svenska titelsjukan ådrog sig i gästande utlänningars ögon.

I linje med de högst rankades rätt att lägga bort titlarna var det också från de finare familjerna som initiativen kom. Den 26 februari 1858 publicerade Post- och Inrikes Tidningar ett upprop som manade till en "ni-reform", underskriven av en lång rad adliga namn, däribland också kronprins Carl och kronprinsessan Louise, som därmed förklarade sig villiga att tilltalas med ni. Uppropet hade dock föga effekt, liksom efterkommade försök från olika håll att rentvå det svenska niandet från gammal ballast.

Problemet kom istället så småningom att lösas genom att upplösas. Tvärtemot vad Erik Wellander och många med honom trodde på 1950-talet blev du det pronomen som kom att ersätta både ni och titlar. Den framväxande **socialdemokratin** var dess starkaste motor, och en milstolpe på vägen var när Medicinalstyrelsens nytillträdde generaldirektör Bror Rexed lade bort titlarna med samtliga anställda 1967.

Det ryktas emellanåt att niandet är på väg tillbaka hos den yngre generationen svenskar. Efter denna hastiga genomgång av gångna tiders pronomenvända verkar det bekvämast att avstå från sådana återupplivningsförsök. Eller vad säger du?

Publicerad i Populär Historia 8/2003

Duandet är ursprungligt

En lustig tillfällighet är att vi med dagens allmänna duande återgått till en ursprunglig enkelhet i det svenska tilltalet. I fornsvenskan var du (*þu*) det enda och naturliga tilltalet till en person, och det användes också i lagspråket. Pluralformen *I* användes bara när man riktade sig till flera personer, vid sidan av *it*, som då var en särskild pluralform för tilltal av två. Ordet *ni* har utvecklats ur en så kallad assimilation (sammansmältning) av fornsvenskans *I* och den pluraländelse som då fanns på verbet. Uttryck som »hörden *I*» och »saden *I*» har gett oss detta nya pronomen. Det gamla *I* levde länge kvar vid sidan av *ni*, och gör så i vissa dialekter än i dag. Märkligt nog blev *I* som hövligt tilltal aldrig så illa ansett som *ni* – möjligen betraktades det som lite bondskt.

Hämtad från: <https://populärhistoria.se/kultur/sprak/du-eller-ni>

Persiranje – da ili ne?

1.12.2003., Karin Håkanson

Danas Šveđani uglavnom ne brinu i ne razmišljaju o tome kako najbolje oslovljavati jedni druge. Obraćaju se s „ti“ (šved. *du*) i prijatelju i neprijatelju, kolegi i šefu, dok Hrvati uglavnom iz poštovanja koriste zamjenicu „Vi“ kada se obraćaju kome manje bliskom, nepoznatom ili starijem.

U godišnjim emisijama o kraljevskoj kući pažljivi gledatelj će primijetiti da se novinar obraća članovima kraljevske obitelji u trećem licu: „Što o tome misli prijestolonasljednica?“ Međutim, danas švedski novinari oslovljavaju članove parlamenta i vlade s „ti“. U većini zemalja to je nezamislivo.

Ako bi kome palo na pamet pitati gospođu na autobusnoj stanici: „Oprostite, znate li koliko je sati?“ postoji rizik da ćete zbog svoje uljudnosti dobiti udarac torbicom. Oslovljavanje s „Vi“ može uzburkati duhove i podsjetiti na prijašnje gnjavaže s oslovljavanjem.

U današnje vrijeme je oslovljavanje s „Vi“ (šved. *ni*) u Švedskoj prilično rijetko, ali kroz stoljeća bilo je mnogo buke oko naizgled beznačajne riječi. Na dvoru Gustava III koji je bio inspiriran francuskim jezikom, bilo je u modi oslovljavanje s „Vi“ ili „vous“. U to vrijeme oslovljavanje s „Vi“ bilo je uobičajeno u višim slojevima.

No već krajem 18. stoljeća takvo oslovljavanje došlo je na loš glas i zatim je prestalo biti sigurna opcija za iskazivanje pristojnosti. Umjesto toga, Šveđani su izbjegavali problem koristeći samo titule u oslovljavanju. Time bi izrazili društveni status osobe kojoj se obraćaju kako ne bi nekome stali na žulj.

U knjizi *Udžbenik švedskog jezika* iz 1813. godine autora C. U. Broocmana može se pročitati: „Naš materinji jezik, nemajući jedinstvenu riječ s kojom se može osloviti bilo koga, ima [...] svoje nedostatke“.

Pedeset godina kasnije jezični stručnjak Nils Linder referira se na poimanje da oslovljavanje s „Vi“ „zahtijeva jasan prijekor“. Što se zapravo dogodilo?

Povijest oslovljavanja duga je i raznolika u mnogim jezicima, ali u Švedskoj razvoj društva doveo je do krize o kojoj se žustro raspravljalo od početka 19. stoljeća i nastavilo sljedećih 150 godina. U prvoj polovici 20. stoljeća procvao je fenomen koji je izazivao određenu dozu podsmijeha stranih promatrača.

Dotad su nedoumice oko ispravnog oslovljavanja rezultirale formulacijama koje nisu direktno oslovljavale drugu osobu. Neke su i danas prisutne u švedskom jeziku: ”Får det lov att vara

mera kaffe?”³⁹, ”Används socker?”⁴⁰, ”Glömdes icke ett paraply?”⁴¹, ”Blir det till att resa om söndag?”⁴².

Jedan je norveški lingvist komentirao kako su Šveđani primorani izvoditi „bizarne budalaštine“ u oslovljavanju kada ime ili titula osobe nisu poznati. Jezičar Erik Wellander 1952. godine rugao se u švedskim novinama *Dagens Nyheter*: „Što kažete osobi s kojom razgovarate? Sada dolazi najznačajnija stvar u cijelom našem jeziku: ne kažete ništa“. Dok Francuzi, Nijemci i njihovi nordijski susjedi bez problema koriste zamjenice „vous“, „Sie“ i „De“, Šveđani izbjegavaju koristiti svoj ekvivalent tih zamjenica: „ni“ (hr. 'Vi').

Stara švedska zamjenica „I“, koja se postupno pretvorila u zamjenicu „ni“, počela se upotrebljavati u 13. stoljeću po latinskom modelu koji se koristio kao iskazivanje uljudnosti prema kraljevima, plemićima i svećenicima. Djeca su također oslovljavala svoje roditelje i starije ljude zamjenicom „I“, a oni su zauzvrat koristili zamjenicu „du“ („ti“).

Tako je oslovljavanje pridonijelo izražavanju i učvršćivanju hijerarhijskih odnosa. U srednjovjekovnom klasnom društvu češće su se koristile titule koje su izražavale jasniju društvenu hijerarhiju.

Položaj umjesto podrijetla

Kasnije, sredinom 17. stoljeća, kralj je propisao rangiranje uglednika i viših dužnosnika. Otpočetak je podrijetlo imalo odlučujuću ulogu, ali od 1672. godine umjesto toga klasificirao se poredak državnih službi, a time i poredak dužnosnika.

Ova „lista društvenog ranga“ bila je važna za ispravno oslovljavanje, posebno zato što je osoba višeg ranga bila ta koji je imala pravo inicirati prestanak korištenja titula prilikom oslovljavanja.

Dok god je bilo dolično osloviti osobu s „Vi“, bilo je dovoljno dodati titulu prilikom pozdravljanja i povremeno je ubaciti u razgovor kao posebno iskazivanje uljudnosti. Titule se još uvijek tako koriste u zemljama poput Francuske i SAD-a.

Ponavljanje titula

Ali ta poznata švedska „opsesija tituliranja“ tijekom 19. stoljeća i prve polovice 20. stoljeća značila je obavezno ponavljanje titula više puta tijekom oslovljavanja. S obzirom da se smatralo drskim oslovljavati ljude s „Vi“, ubrzo su svi oslovljavani odgovarajućim titulama: od zapisničara drugostupanjskog suda do inženjera i konduktera.

Kada je Erik Wellander pisao priloge u novinama 1950-ih, komentirao je da ni to tituliranje nije dovoljno. Također bi se trebalo spomenuti i ime osobe. Dao je primjer od kojeg se petlja

³⁹ 'Može još kave?'

⁴⁰ 'Šećer se koristi?'

⁴¹ 'Kišobran nije zaboravljen?'

⁴² 'Hoće li biti putovanja u nedjelju?'

jezik: „Profesor Andersson rekao je da će profesor Andersson doći čim profesor Andersson to bude mogao.“

Stoga nije iznenađujuće što su Šveđani povremeno odlučili slijediti moto „govor je srebro, šutnja je zlato“!

Titula je bolja od zamjenice „Vi“

Što se stoga dogodilo sa zamjenicom „Vi“ koja je nekadašnju ljubaznost pretvorila u uvredljivo oslovljavanje? Postoji nekoliko mogućih objašnjenja. S pojavljivanjem titula ljepše je kada bi vas netko oslovio titulom nego zamjenicom „Vi“ – bila je to jasnija oznaka položaja u društvu.

Naravno, oni s višim položajem imali su veći interes da se taj hijerarhijski status istakne u društvenom kontekstu. Žene su udajom stjecale muževe titule: „majorska“⁴³, „professorska“⁴⁴ i „hovrättsrådinna“⁴⁵.

Odbacivanje titula i oslovljavanje jedni drugih sa zamjenicom „ti“ bio je znak prisnosti, ali inicijativa je morala doći iz najviših redova. Oni su, pak, obraćali se običnom puku s „ti“, što je istovremeno izražavalo intimnost kao i omalovažavanje.

Unutar vojske zapovjedništvo je oslovljavalo vojnike s „ti“, ali u skladu s dopisom iz Ministarstva obrane 1881. godine počeli su im se umjesto toga obraćati s „Vi“. „Namjena uredbe bila je uvesti ljubazniji, bolji ton koji je odgovarao novom dobu interakcije s podređenima“, piše Erik Wellander.

Osam godina kasnije iz istoga razloga štokholmska policija dobila je naredbu da se javnosti obraća s „Vi“.

„Vi“ zvuči omalovažavajuće

Taj pokušaj demokratizacije društva nije postigao željeni učinak. Umjesto toga je zamjenica iz pristojnosti poprimila omalovažavajući ton koji se ranije izražavalo sa zamjenicom „ti“, ali bez pozitivnog aspekta prisnosti.

Kada je zamjenica „Vi“ prešla iz nadređene u podređenu i iz birokratske u opću riječ, u drugim je društvenim kontekstima poprimila je obilježje vrijeđanja: „Ta oštra zamjenica 'Vi' bode kao trn u oku“.

Unutar rastućeg radničkog pokreta staro oslovljavanje s „ti“ koje se koristilo na selu bilo je u sponu, a na oslovljavanje s „ni“ iz poštovanja gledalo se kao na snobizam i izražavanje klasnog društva koje je mnogima bilo odbojno. S obzirom da je običaj oslovljavanja s „Vi“

⁴³ 'bojnikova supruga'

⁴⁴ 'profesorova supruga'

⁴⁵ 'sučeva supruga'

bio čest u obrazovanim krugovima, imao je negativan učinak. Istovremeno se u provincijama još uvijek koristila stara zamjenica „I“ u dijalektima.

U gramatikama, rječnicima i arhivama zapisan je niz bijesnih fraza koje su bile reakcija na oslovljavanje s „Vi“: „Vet hut, och nia mig inte!“⁴⁶, „Ni, ni, tror du en ha lus?“⁴⁷, „Ni sitt i helvete å smid spik“⁴⁸. Međutim, u nekim pokrajinama staro oslovljavanje s „ti“ nije imalo velik utjecaj na korištenje titula te zamjenica „I“ i „Vi“.

Postoji anegdota iz švedske pokrajine Dalarna o starici koja je srela budućeg kralja Gustava III. On ju je upitao o oslovljavanju u pokrajini. Njen odgovor je glasio: „Svima se obraćamo 'ti' osim tebi i ocu tvom“.

Izbjegavaj zamjenice

Kada se socijalna i geografska mobilnost švedskog društva povećala tijekom 19. stoljeća, istovremeno su postojali razni načini oslovljavanja. Zbog toga ljudi nisu bili sigurni kako pravilno koristiti zamjenice u oslovljavanju.

Najbolja opcija bila je izbjegavati zamjenice u potpunosti i koristiti titule, pa je tako tituliranje doživjelo procvat u dućanima, na ulicama, u institucijama, pa čak i u domovima. Koristili su se izrazi poput tete i strica, gospođe i gospođice, doktora Gustafssona i veletrgovca, revizijske tajnice i suca drugostupanjskog ratnog suda.

Odbacivanjem titula dobili biste jednostavniju rečenicu i izbjegli neugodnost podizanja šešira svaki put kada sretnete nekoga, ali s druge strane, pojavile su se nove nevolje.

Odvjetnik C.G. Ekstedt prisjeća se 1930-ih kada je jedan kolega navodno rekao: „Ne usuđujem se ići u odvjetnički klub jer se ne sjećam kome ne tituliram“. Jednako je bilo važno zapamtiti kome titulirati, a s kime ste na „ti“.

Neuspješna reforma zamjenice „Vi“

Od 1850-ih i tijekom narednih sto godina osnivale su se udruge koje su podržavale oslovljavanje s „Vi“ i zagovarale njegovo ponovno uvođenje kako bi se građanima pojednostavio život i kako stranim gostima više ne bi bilo zabavno izrugivati se švedskoj bolesti tituliranja.

Obzirom da su i u prošlosti imali pravo odlučivanja o korištenju titula, inicijative su ponovno stigle od najuglednijih obitelji. Jedne novine su 26. veljače 1858. objavile apel za reformu zamjenice „Vi“ koji su potpisala mnoga uzvišena imena, među ostalim prijestolonasljednici Carl i Louise. Time su se izjasnili da im odgovara oslovljavanje s „Vi“. Međutim, apel je imao slab učinak, kao i naknadni pokušaji iz različitih smjerova da se izbriše negativna konotacija iz zamjenice „Vi“.

⁴⁶ 'Upristoji se i ne obraćaj mi se s 'Vi'!

⁴⁷ 'Vi, Vi, misliš da imam uši?'

⁴⁸ 'Vi sjedite u paklu i kujte čavao'

Umjesto toga, problem se s vremenom riješio sam od sebe. Suprotno onome što su Erik Wellander i mnogi drugi vjerovali 1950-ih, oslovljavanje s „ti“ zamijenilo je i oslovljavanje s „Vi“ i tituliranje. Razvoj socijaldemokracije bio je najveći pokretač svega, a prekretnica se dogodila kada je 1967. godine novoizabrani generalni direktor Nacionalnog odbora za zdravlje Bror Rexed prestao titulirati svim zaposlenicima.

Povremeno kruže glasine da se oslovljavanje s „Vi“ ponovno vraća u modu s mlađom generacijom Šveđana. Nakon ovog brzog pregleda prošlih gnjavaža sa zamjenicama, najbolje je suzdržati se od takvih pokušaja oživljavanja. Što ti misliš?

Objavljeno u časopisu Popularna povijest, kolovoz 2003.

Oslovljavanje s „ti“ je prirodno

Smiješna je slučajnost da su se današnjim općim oslovljavanjem s „ti“ Šveđani vratili izvornoj jednostavnosti u obraćanju. U starošvedskom jeziku zamjenica „ti“ (þu) bila je jedini prirodni način oslovljavanja osobe te se koristila i u pravnom jeziku. Množine zamjenice „I“ koristila se samo pri obraćanju više osoba, uz riječ „it“ koja je tada bila poseban oblik množine za obraćanje dvama osobama. Zamjenica „ni“ ('Vi') razvila se iz tzv. asimilacije (srastanja) starošvedske zamjenice „I“ i nastavka za množinu koji je tada bio dio glagola. Srastanjem izraza poput „hörden I“ i „saden I“ došlo je do nove zamjenice. Stara zamjenica „I“ dugo je postojala uz zamjenicu „ni“, a može se naći i danas u određenim dijalektima. Začudo, uljudno oslovljavanje zamjenicom „I“ nikada nije imalo tako lošu reputaciju kao zamjenica „Ni“. Vjerojatno se takvo oslovljavanje smatralo pomalo ruralnim.

Preuzeto s: <https://populärhistoria.se/kultur/sprak/du-eller-ni>

1. Översättningar från kroatiska till svenska

1.1. Advent Zagreb

1.1.1. Källtexten

Advent u Zagrebu od 1. prosinca do 6. siječnja

*zagrijavanje od 28. studenog

Ledeni park

Trg kralja Tomislava

Dobrodošli na najveće i najljepše klizalište u ovom dijelu Europe, u bajkovitom perivoju u centru grada, između spomenika prvom hrvatskom kralju i Umjetničkog paviljona.

Fuliranje

Strossmayerov trg

Fuliranje pretvara maštu u stvarnost, a snove u realnost. Tu su restorani i barovi sa street food varijacijama - od gulaša i juhe, brudeta i maneštruna, do sarmica i burgera. Fulirajte cijelog prosinca.

Advent na Zrinjevcu

Tradicija blagdana u jednom od najljepših parkova u Zagrebu, tamo gdje je sve započelo! Zabava pod krošnjama platana okićenih tisućama lampica, kod glazbenog paviljona na kojem vas očekuje dva koncerta dnevno. Tu je sve božićno: ukrasi, slastice, suveniri, a ako se umorite, čeka vas – kočija!

Advent na Europskom trgu

Pješačka zona u samom centru grada za Adventa je omiljeno okupljalište mladih. Koncerti, atrakcije i bogata ponuda europskih gradova čini ovo mjesto nezaobilaznom točkom za sve željne dobre zabave.

Božićna bajka

Trg bana Josipa Jelačića

Čarolija Božića u centru grada! Kućice sa sarmom, kobasicama i štruklama, svaki dan koncerti, zabava non-stop.

Advent u tunelu Grič

Vizualni spektakl u gornjogradskom tunelu ovog Adventa ima dvije scenografije: od 1. do 11. prosinca Unicef - Muzej realnosti, a od 14. prosinca do 6. siječnja Zimski vrt, čarobni svijet imaginarnog dvorca iz zaleđene bajke.

Advent na Strossu

+ Vranyczanyjeva poljana

Strossmayerovo šetalište – zapadni dio

Na Gornjem gradu živi adventski san! Uživaj u božićnoj atmosferi sa spektakularnim pogledom na grad.

Caffe de Matoš

Strossmayerovo šetalište - istočni dio

Doživite stari Zagreb, šarm davnih kavana uz ulične bendove, plesače i komičare. Ljubav i romantični duh na Gornjem gradu.

Advent u Klovićevim dvorima

Jezuitski trg 4

Advent u Klovićevim dvorima donosi koncerte, dobru zabavu i niz atrakcija za posjetitelje.

NOVO Advent u prolazu sestara Baković

Zalutajte u stari filmski studio, gdje ćete se osjećati kao glavni glumac na setu snimanja božićnog filma, dok će se u kinu Europa prikazivati božićni filmovi za sve uzraste.

Adventski vjenčić

Šećući ulicama zasigurno ćete odabrati neki dar kojim ćete razveseliti svoje najmilije. Božićni poklon potražite na sljedećim lokacijama:

• Bogovićeve ulica • Gajeva ulica • Petrićeve ulica • Varšavska ulica • Trg bana Jelačića

Advent u Marićevom prolazu

Zagrlite dragu osobu dok prolazite kroz bajkoviti prolaz koji spaja Gajevu i Prašku.

Isprepletene bijele grane prošarane su led-lampicama, koje pokazuju put prema raskoši drugih atrakcija.

Advent na Prekrižju

Pantovčak 241

Razgledajte unutrašnjost i imanje predsjedničke vile Prekrižje, uživajte u ljepoti njezina blagdanskog izdanja.

*petkom i subotom od 16 do 20 sati

NOVO Advent u Maksimiru

Nova lokacija osmišljena za cijelu obitelj u suradnji sa ZOO vrtom Zagreb. Bogatu ponudu edukativnih i zabavnih programa za djecu prate i birana gastro ponuda i glazbeni program.

NOVO Advent Stara Tkalča

Tkalčićeva ulica

Upoznajte stari Zagreb i doživite duh najstarijih zagrebačkih naselja Gradeca i Kaptola i stare zagrebačke ulice! Uz radionice starih obrta i zvukove starih zagrebačkih šansona u trenutku ćete postati dio prošlosti starog Zagreba i svoju posebnu fotografiju poslati u svijet.

BONUS

Snježna kraljica na Sljemenu

Slalomske utrke Svjetskoga kupa u alpskom skijanju zakazane su za 5. i 6. siječnja. Tradicija koja traje od 2005. godine jamči novi, nezaboravni skijaški spektakl.

KULTURA

Advent Classic Fest

Koncerti klasične glazbe vrhunskih hrvatskih glazbenika. Ulaz slobodan. Koncerti u 19.30 sati. Muzej Mimara 2.12., crkva Sv. Marka 10. 12., Muzička akademija 13. 12., Jazz klub Kontesa 22.12.

Festival adventskih i božićnih pjesama u Zagrebu

Festival se otvara 1. 12. u Muzeju za umjetnost i obrt (koncert u MUO i 8.12.). Koncerti u muzeju Mimara 3. i 11. 12., crkvi Sv. Katarine 7. 12., Etnografskom muzeju 8. 12., palači Dverce 9. 12. i crkvi Sv. Benedikta 16. 12. Svi koncerti počinju u 19 sati.

Koncerti u crkvi Sv. Katarine

Zagrebački komorni orkestar izvodi djela vrhunskih skladatelja. Ulaz slobodan. Koncerti 5., 12., 16. i 20. 12. u 20 sati

Zagrebački solisti za Advent

Koncerti koje su Zagrebački solisti osmislili prema bečkom adventu i Novogodišnjem koncertu. Palača Dverce 8. i 15. 12., 12 sati.

Adventfest u Zagrebačkoj katedrali

Posjetite Katedralu i poslušajte najveće hrvatske orgulje uz vrhunske glazbenike. Ulaz slobodan. Koncerti tijekom prosinca.

Advent u crkvi Sv. Blaža

Koncerti svake adventske nedjelje u posebnom ambijentu crkve Sv. Blaža.

S božićnih balkona Zagrebu

Šesteročlani Ad gloriam brass limeno-puhački sastav svira na balkonima svake nedjelje u prosincu od 19 sati. Kamenita vrata 2. 12., HNK 9. 12., Tkalčićeva 33, 16. i 23. 12.

Božić s klincima (Klinci s Ribnjaka) u kazalištu Gavella

Najpoznatije božićne pjesme izvode Klinci s Ribnjaka uz podršku najboljih hrvatskih pjevača. 1. 12. u 12 sati.

MUZEJI I IZLOŽBE

Etnografski muzej

Izložba Advent uz najljepše priče časne sestre Samuele, uz predavanja, radionice i koncerte. Od 24. 11. do 15. 1.

Muzej za umjetnost i obrt

Izložba božićnih i novogodišnjih čestitki plus koncerti, radionice, božićni suvenirski program. Od 11. 12. do 27. 1.

Galerija Arheološkog muzeja

Ulica Pavla Hatza 6 Multimedijalna, virtualna izložba „Magister Giotto“ koja prikazuje talijansku kapelu Scrovegni u Padovi. Od 7. 11. do 15. 1.

Umjetnički paviljon

Gala izložba: Vlaho Bukovac i Alexandre Cabanel – povijesni susret učenika i učitelja.

Advent u Klovićevim dvorima

Tri različite izložbe u prosincu na najljepšoj gradskoj pozornici, na platou Gradec na Gornjem gradu.

Tehnički muzej „Nikola Tesla“

Zagreb winter Fairytale – sajam luksuza od 5. do 8. 12.

Muzej Mimara

Muzej prijateljstva, izložba, hommage ženskom prijateljstvu od 15. 12. do 5. 1.

DVORANE

Hrvatsko narodno kazalište

U najljepšem hrvatskom kazalištu slavni klasici: opere „La Boheme“ i „Čarobna frula“ te balet „Orašar“. Božićni koncert 22. 12. u 19.30.

Hrvatski glazbeni zavod

Koncerti klasične glazbe 4., 7., 11., 12., 16. i 18. 12. u 20 sati.

KD Vatroslav Lisinski

U domu hrvatske glazbe koncerti 2., 13., 14., 15. i 22. 12.

DOGAĐANJA

Artomat

U Meštrovićevom paviljonu Hrvatsko društvo likovnih umjetnika od 17. do 23.12. organizira sajam nekonvencionalnih umjetnina i unikatnih božićnih poklona, uz DJ-program.

Poziv na čaj

Učenici otvaraju vrata dvorišta svojeg učeničkog doma u Opatičkoj 14 i pozivaju na druženje.

Advent u Maloj sceni

Predstave nakon kojih djeci dolazi sv. Nikola ili Djed Mraz. Od 1. do 23. 12.

Advent u Vidri

Adventski program najstarijeg dramskog studija slijepih i slabovidnih osoba na svijetu „Novi život“. Ulaz slobodan.

AdvenTango

Festival argentinskog plesa i glazbe u Hrvatskom glazbenom zavodu uz besplatne radionice.

Hörspiel – mala igra za slušanje (i gledanje)

U kući Arko radio-drama uživo: deset izvođača proizvodi zvučne efekte i svira pred publikom.

Advent na drugačiji način

Razgledi u kojem ćete čuti priče o starim adventskim i novogodišnjim običajima Zagreba. Najava na www.omnesartes.net.

Andrea Pisac

Zagrebačka antropologinja zanesena kreativnim pisanjem. Pratite je na [@travelhonestly.com](https://www.instagram.com/travelhonestly)

Iskreno, nije riječ samo o svjetlima

Kao antropologinju, uvijek me oduševljavaju lokalni običaji i njihova unutarinja logika. Četiri adventska tjedna, na primjer, oduvijek su bila vrijeme posta i odricanja. Stariji se Zagrepčani još sjećaju vremena kada se pomagalo siromašnima i kako u ovo doba godine nitko od bližnjih nije smio biti sam.

Hladnoća i nedostatak danjeg svjetla u ovo nas vrijeme prikiju za kuću. Velika je mogućnost da postanemo turobni, no prije nego što se naša unutarinja klima izjednači s vanjskom, sjetite se... Advent je vrijeme kada se okrećemo prema unutra da bismo u sebi našli svjetlo. Mnogi kažu kako je Božić postao toliko komercijaliziran da smo posve zaboravili njegovo prvobitno značenje. Da, svjetla se pale puno prije 25. prosinca. Jedemo obilje bogate hrane u danima kada bismo prema tradiciji trebali postiti. A umjesto minimalizmu, prepuštamo se pretjeranom trošenju.

No, jedan od glavnih razloga zbog kojeg tradicije traju jest njihova mogućnost prilagodbe sadašnjem trenutku. Da, živimo u materijalističkom vremenu. I dok još njegujemo običaj paljenja adventskih svijeća, uživamo i u svjetlucavoj gradskoj rasvjeti. Ali nismo mi površni i nije riječ samo o svjetlima. Otkako je Advent u Zagrebu unutarinje svjetlo iznio na ulice, svi smo se podsjetili njegova prvobitnog značenja. Sada se puno više družimo s bliskim ljudima. Možda malo pretjeramo u hrani, ali sve to sagorimo u hodu ili plesu po gradskim ulicama.

LAST MINUTE

JOŠ JEDAN KRUG PO GRADU Čak i ako ste uspjeli posjetiti sve adventske lokacije, napravite još jedan krug po centru. Uskočite u veseli božićni tramvaj, koji kreće s Trga bana Jelačića, i mahnite Zagrebu doviđenja. Ovaj oldtimer, ukrašen svjetlima i crvenom kapom, povest će vas na 25-minutnu vožnju rutom Trg bana Jelačića – Ilica – Republike Austrije – Jagićeva - Jukićeva – Vodnikova - Mihanovićeva – Zrinjevac – Praška.

FIRST MINUTE

NAZDRAVITE BLAGDANSKOM RAZDOBLJU

Čaša vrućega kuhanog vina jedan je od najvećih simbola Adventa u Zagrebu. I dok je kroz cijelu godinu Zagrepčanima najomiljenije piće kava, za vrijeme blagdanskog prosinca svi slijede opojne i tople začinske mirise koji se šire gradom. Stoga, ugrijte se čašom kuhanog vina, nazdravite blagdanima i spremni ste za hladne zimske radosti.

Anja Mutić

Autorica Lonely Planet Croatia, piše za New York Magazine i The Washington Post. Pratite je na @everthenomad

Uzlet Adventa

Počelo je: rijeke ljudi slijevaju se u Zagreb. Šalovi i puloveri opet su vani. Vratili su se prohladni dani zagrijani zrakama sunca, kuhanim vinom i pečenim kestenima, i ljudima koji vrve iz zabundane gužve što se kreće po snježnim ulicama... Tu je i radost prevelikog izbora, kad je jedno događanje zabavnije od drugoga.

Volim tu oštrinu u zraku dok jedem prženo tijesto na nekom od mnoštva adventskih sajmovi koji krasi grad. Volim prštavo more ljudi koji prolaze ulicama i njihovo razdragano i veselo raspoloženje. Volim dječji smijeh na klizalištu, događanja na otvorenom po cijelom gradu, duh darivanja...

Zaista, osjeti se kako uzbuđenje prije Božića raste. A samo prije nekoliko godina adventske su svečanosti u Zagrebu bile tako skromne da ih je rijetko tko i primijetio. Sve se promijenilo kada je Zagreb zasjao u zimi. Od introvertiranoga grada u kojem su ljudi za Božić ostajali doma, izašao je van i osvojio ulice. S dodatnim slojevima odjeće, ali vani, unatoč kiši i snijegu.

Vijest o novoj božićnoj destinaciji ubrzo se proširila. Danas zagrebačke božićne svečanosti privlače mase ljudi iz cijelog svijeta. Advent je postao najomiljenije događanje u gradu. Zaslužno. Jer ga baš to čini cjelogodišnjom destinacijom.

NE BACAJTE PAPIR. ISKORISTITE GA..

Adventski jelovnik koji liječi i dušu i tijelo. Dobar tek!

Ako posjećujete Zagreb u prosincu, pripremite se na obilje slasne hrane. I da, uživajte u mirisnim kobasicama i fritulama koje cvrče iz adventskih kućica. Ali ako ne želite posljedice na vašem struku, prisjetite se stare mudrosti koja liječi i duh i tijelo. Jedite lagano za vrijeme Adventa, a onda uživajte bez granica od Božića do Tri kralja.

Bakalar

Najpoznatije posno jelo, bakalar, služi se na Badnjak. Na bijelo ili na crveno, na žlicu ili na kruhu, suhi bakalar nekoć je stigao iz Norveške s hrvatskim pomorcima, a potom se udomaćio u gotovo cijeloj Hrvatskoj.

Purica s mlincima

Kad napokon stigne Božić, vrijeme je za pečenu puricu (ili drugu vrstu peradi) s mlincima. Simbolika ptice uči nas da, baš kao što i one bacaju zemlju iza sebe, sve loše ostavimo iza nas, u staroj godini.

Svinjetina

Pečeni odojak krase novogodišnju trpezu. I tu ima simbolike jer svinja njuškom gura prema naprijed, kao što bismo i mi trebali u novoj godini. Svinjetina je i glavni sastojak nezaobilazne sarme.

Kolači

Ne postoji jedan božićni kolač, nego deseci vrsta malih, dekoriranih, prhkih zalogaja. Najbolji su uvijek domaći, a posebno mjesto imaju oni starinski poput orehnjače i makovnjače.

Preuzeto s: http://zagreb4you.com/pdf/29_HR.pdf

1.1.2. Översättningen

Advent i Zagreb från den 1 december till den 6 januari

*uppvärmningen från den 28 november

Isparken

Trg kralja Tomislava

Välkommen till den största och den vackraste skridskobanan i denna del av Europa, som ligger i en magisk park i centrum mellan monumentet över den första kroatiska kungen och Konstpaviljongen.

Fuliranje *

Strossmayerov trg

Fuliranje förvandlar fantasi till verklighet och drömmar till realitet. Här finns restauranger och barer med olika typer av gatumat - från gulasch och soppa, *brudet* (fisk- och skaldjursgryta från Dalmatien) och *maneštrun* (en grönsakssoppa från Istrien) till *sarma* (kåldolmeliknande maträtt) och burgare. Ströva omkring och ha kul hela december.

* ”fuliranje” betyder tillnärmelsevis att ströva omkring och ha kul

Julmarknaden vid parken Zrinjevac

Den här jultraditionen äger rum i en av de vackraste parkerna i Zagreb, där allt började! Festen under platankronor dekorerade med tusentals jullampor vid musikpaviljongen med två konserter om dagen. Här är allt julaktigt: dekorationer, godis och souvenirer. Om du blir trött, väntar en hästskjuts på dig!

Julmarknaden på Europatorget

Under adventstiden är en gågata mitt i stadens centrum en populär samlingsplats för ungdomar. Konserter, attraktioner och rika erbjudande från andra europeiska städer gör denna plats till en ofrånkomlig punkt för alla som vill ha roligt.

Julsagan

Trg bana Jelačića

Julens magi i stadens centrum! Marknadsstånd, så kallade Adventshus, erbjuder kåldolmar, traditionella korvar och *štrukli* (degkuddar fyllda med färskost). Det finns också konserter varje dag och fester utan uppehåll.

Advent i Grič-tunneln

Under adventstiden har ett visuellt spektakel i övre stadens tunnel två scenografier. Från den 1 till den 11 december finns Unicef - Verklighetens museum där inne och från 14 december till 6 januari finns Vinterträdgård, en magisk värld med ett imaginärt slott från en frostig saga.

Julmarknaden vid Strossmayers promenad

Strossmayerovo šetalište + Vranyczanyjeva poljana

Strossmayers promenad - den västra delen

Lev en adventsdröm på Övre staden! Njut av julatmosfären med en spektakulär utsikt över staden.

Caffe de Matoš

Strossmayerovo šetalište - den östra delen

Upplev det gamla Zagreb, dess charm med gamla kaféer med gatuband, dansare och komiker. Kärlek och romantik finns i Övre staden.

Advent i Klovićpalatset

Jezuitski trg 4

Advent i galleriet Klovićpalatset erbjuder konserter, bra underhållning och många attraktioner för besökare.

NYTT Advent i systrarna Bakovićs passage

Förlora dig i den gamla filmstudion där du kommer att känna dig som huvudskådespelaren i uppsättningen av en julfilm, medan julfilmerna för alla åldrar visas på Kino Europa.

Adventskrans

När du vandrar genom gatorna kommer du säkert att välja en present för att glädja dina nära och kära. Leta efter julklappar på följande platserna:

• Bogovićeve • Gajeva • Petrićeve • Varšavska • trg bana Jelačića

Advent i Marićs passage

Omfamna en kär person när du går genom den magiska passagen som förbinder gatorna Gajeva och Praška. De sammanflätade vita grenarna är översållade med LED-lampor som visar vägen till alla av andra attraktioners prakt.

Advent på Prekrižje

Pantovčak 241

Se dig omkring i presidentpalatset Prekrižjes interiör och exteriör, njut av dess julversion.

* på fredagar och lördagar från 16.00 till 20.00

NYTT Advent i parken Maksimir

En ny plats avsedd för hela familjen i samarbete med Zagrebs zoologiska trädgård. Det rika utbudet av pedagogiska och underhållande program för barn kombineras med det utvalda gastronomiska utbudet och musikprogrammet.

NYTT Advent Stara Tkalča

Tkalčićeva ulica

Lär känna det gamla Zagreb och upplev de gamla gatornas stämning och Zagrebs äldsta stadsdelar Gradec och Kaptol! Med gamla hantverksbutiker och ljudet av gamla chansoner kommer du genast att bli en del av det gamla Zagrebs förflutna och skicka ditt speciella foto till världen.

BONUS

***Snježna kraljica* på toppen Sljeme**

Slalomtävlingen i den alpina världscupen, den så kallade *Snježna kraljica* (Snödrottningen), äger rum den 5 och den 6 januari. En tradition som har funnits sedan 2005 garanterar ett nytt, oförglömligt skidevenemang.

KULTUR

Advent Classic Fest

Konserter i klassisk musik med framstående kroatiska musiker. Fri entré. Konserter börjar 19.30 på följande platser: Mimaramuseet den 2 december, Sankt Markus kyrka den 10 december, Universitetet i Zagrebs musikakademi den 13 december och Jazzklub Kontesa den 22 december.

Advent- och julsångfestival i Zagreb

Festivalen börjar den 1 december på Konst- och hantverksmuseet (konserten på museet också den 8 december). Konserterna äger rum på Mimaramuseet den 3 och den 11 december, i Sankta Katarinas kyrka den 7 december, på Etnografiska museet den 8 december, i Dvercepalatset den 9 december och i Sankt Benedikts kyrka den 16 december. Konserterna börjar 19.00.

Konserterna i Sankta Katarinas kyrka

Zagreb Kammarorkester framför verk av framstående kompositörer. Fri entré. Konserterna äger rum den 5, 12, 16 och 20 december klockan 20.00.

Zagrebs solister för Advent

Konserterna designade av Zagrebs solister enligt Advent och nyårskonserten i Wien. Konserterna äger rum i Dvercepalatset den 8 och den 15 december, klockan 12.00.

Adventfest i Zagrebs domkyrka

Besök domkyrkan och lyssna på den största kroatiska orgeln spelas av framstående musiker. Fri entré. Konserterna framförs under hela december.

Advent i Sankt Blasius kyrka

Konserterna varje adventssöndag i den speciella stämningen i Sankt Blasius kyrka.

Från julbalkonger för Zagreb

Musikgrupp på sex personer Ad gloriam brass spelar bleckblåsinstrument på balkonger varje söndag i december från 19.00. Konserterna äger rum vid Stenporten den 2 december, på Kroatiska nationalteatern den 9 december och på gatan Tkalčićeva 33 den 16 och den 23 december.

Jul med barn i Gavella stadsdramateater

De mest kända julsångerna framförs av *Klinici s Ribnjaka* (Barnungarna från parken Ribnjak), en barnkör från Zagreb, med stöd av de bästa kroatiska sångarna. Konserten äger rum den 1 december klockan 12.00.

MUSEER OCH UTSTÄLLNINGAR

Etnografiska museet

Utställningen Advent med de vackraste berättelserna som talas av nunna Samuela samt föredrag, verkstäder och konserter från den 24 november till den 15 januari.

Konst- och hantverksmuseet

Utställningen av jul- och nyårskort samt konserter, verkstäder och julprogram med souvenirer från den 11 december till den 27 januari.

Galleriet av Arkeologiska museet

Pavao Hatzs gatan 6

En multimedial och virtuell utställning ”Magister Giotto” som framställer det italienska kapellet Scrovegni i Padua från den 7 november till 15 januari.

Konstpaviljongen

Galautställning: kroatisk målare Vlaho Bukovac och fransk målare Alexandre Cabanel - ett historiskt möte mellan eleven och läraren.

Advent i Klovićpalatset

Tre olika utställningar i december på stadens vackraste scen - på platån Gradec i Övre staden.

Tekniska museet ”Nikola Tesla”

Zagreb Winter Fairytale - lyxmässan från den 5 till den 8 december.

Mimaramuseet

Vänskaps-museet utställning, en hommage till kvinnlig vänskap från den 15 december till den 5 januari.

SALAR

Kroatiska nationalteatern

I den vackraste kroatiska teatern erbjuds de berömda klassikerna: operorna ”La Boheme” och ”Trollflöjten” samt baletten ”Nötknäpparen”. Julkonserten framförs den 22 december klockan 19.30.

Kroatiska musikinstitutet

Konserterna i klassisk musik äger rum den 4, 7, 11, 12, 16 och 18 december klockan 20.00.

Vatroslav Lisinskis konserthus

I kroatiskt musikhem hålls konserter den 2, 13, 14, 15 och 22 december.

EVENEMANG

Artomat

Kroatiska konstnärsförbundet organiserar en mäsas med okonventionella konstverk och unika julklappar i Meštrovićs paviljong från den 17 till den 23 december. Det kommer att vara ett DJ-program.

Inbjudan till te

Eleverna öppnar ytterdörren till deras elevhem på gatan Opatićka 14 och inbjuder dig att umgås.

Advent på teatern *Mala scena*

Föreställningarna framförs varefter Sankt Nikolaus och jultomte kommer till barnpublik. Från den 1 till den 23 december.

Advent på teatern Vidra

Adventprogram av den äldsta dramastudion för blinda och synskadade personer i världen som kallas *Novi Život* (Ett nytt liv). Fri entré.

AdvenTango

Argentinsk dans- och musikfestival hålls i Kroatiska musikinstitutet där man kan dansa gratis.

Hörspiel - ett litet spel att lyssna (och titta) på

I huset Arko hålls en direktsänd radioteater. Tio artister producerar ljudeffekter och spelar framför en publik.

Advent på ett annorlunda sätt

Rundturen där du kommer att höra berättelser om gamla advent- och nyårsseder i Zagreb. Meddelande på www.omnesartes.net.

Andrea Pisac

Antropolog från Zagreb som är trollbunden med kreativt skrivande. Följ henne på [@travelhonestly.com](https://www.instagram.com/travelhonestly.com)

Ärligt talat är det inte bara om lamporna

Som antropolog fascineras jag alltid av lokala seder och deras inre logik. Fyra adventveckor har till exempel alltid varit en tid för fasta och avkall. De äldre invånarna minns fortfarande tiden då de hjälpte till de fattiga. Vid denna tid på året borde ingen av medmänniskor ha varit ensam.

Kylan och bristen på dagsljus vid den här tiden tvingar oss att stanna hemma. Det blir en stor möjlighet för oss att bli dystra, men innan vårt inre klimat jämnar ut sig med det externa, kom ihåg... Advent är tiden då vi vänder oss inåt för att hitta ljus i oss själva. Många säger att julen har blivit så kommersialiserad att vi helt har glömt dess ursprungliga betydelse. Ja, lamporna tänds långt före den 25 december. Vi äter ett överflöd på god mat på dagar då vi borde fasta enligt tradition. Istället för minimalism hänger vi oss åt alltför stora utgifter.

En av de främsta anledningarna till att traditionerna kvarstår dock är deras förmåga att anpassa sig till nutiden. Ja, vi lever i en materialistisk tid. Medan vi fortfarande slår vakt om traditionen att bränna adventsstaken njuter vi också av den glittrande stadsbelysningen. Vi är dock inte ytliga och det är inte bara om lamporna. Ända sedan adventen i Zagreb förde det inre ljuset på gatorna har vi alla påmint om dess ursprungliga betydelse. Nu umgås vi mycket

med våra nära och kära. Vi kan överdriva vårt matintag lite, men vi bränner allt medan vi promenerar eller dansar på stadens gator.

LAST MINUTE

EN ANNAN VARV RUNT STADEN

Även om du kunde besöka alla adventplatser ta ett varv till runt centrum. Hoppa in i en glädjande julspårvagn som börjar din resa från Ban Jelačićs torg och vinka adjö till Zagreb. Detta veteranfordon dekorerad med lamporna och en röd mössa tar dig på en 25-minuters rutt: Ban Jelačićs torg – gatan Ilica – Republiken Österrikes torg – gatan Jagićeva - gatan Jukićeva – gatan Vodnikova - gatan Mihanovićeva– parken Zrinjevac – gatan Praška.

FIRST MINUTE

SKÅLA FÖR JULHELGEN

Ett glas kokt vin är en av Adventens största symboler i Zagreb. Medan kaffe är den favoritdrycken bland alla medborgare året runt, följer under december alla de berusande och varma kryddiga dofterna som sprids över hela staden. Värm upp dig med ett glas kokt vin, skåla för helgen och du är redo för de kalla vinteraktiviteterna.

Anja Mutić

Författare till Lonely Planet Kroatien, hon skriver för New York Magazine och The Washington Post. Följ henne på @everthenomad

Lyftet av Julmarknaden

Det har börjat: strömmar av människor flyter in i Zagreb. Halsdukar och tröjor bärs igen. De svala dagarna värmda av solens strålar, kokt vin och rostade kastanjer återvände, såväl som den påblytande massa som strövar om de snöiga gatorna... Det finns också glädjen att ha många val när en händelse är roligare än en annan.

Jag älskar den skarpheten i luften när jag äter en stekt deg vid en av de många marknadsstånden som pryder staden. Jag älskar det sprudlande människohavet som går på gatorna samt deras uppslupet och glatt humör. Jag älskar barnens skratt på skridskobanan, utomhusevenemang över hela staden, givandets anda...

Man kan verkligen känna hur spänningen före jul växer. Bara några år sedan var adventfestligheterna i Zagreb så blygsamma att få människor märkte dem. Allt förändrades när Zagreb lyste på vintern. Från en introvert stad där människor stannade hemma under julen gick den utanför och erövrade gatorna. Med extra lager kläder och ute, trots regn och snö.

Nyheten om en ny juldestination har spridits snart. Idag lockar julfestligheterna i Zagreb massor av människor från hela världen. Advent har blivit det mest populära evenemanget i staden. Vålförtjänt. För detta gör det till en destination året runt.

KASTA INTE PAPPER. ANVÄND DET...

En adventmeny som läker både kropp och själ. Smaklig måltid!

Om du besöker Zagreb i december förbered dig för överflöd på god mat. Njut av de doftande korvarna och de små friterade bollarna, så kallad "fritule", som fräses i adventhus. Men om du inte vill utöka ditt midjemått, kom ihåg den gamla visdomen som läker både själ och kropp. Ät lätt under adventen och sedan njut av utan gränser från jul till trettondedagen.

Torsk

Den mest berömda fasterätten, torsk, serveras på julafton. I vit eller röd sås, äts med sked eller på en bit bröd. Torr torsk kom förr i tiden från Norge med kroatiska sjömän och sedan rotade den sig i nästan hela Kroatien.

Kalkon med *mlinci*

När julen äntligen kommer är det dags för stekt kalkon (eller annat fjäderfä) med *mlinci*, en kroatisk pasta i bladform. Fågeln symbolik lär oss att lämna allt dåligt bakom oss i det gamla året, precis som fåglar kastar jorden bakom sig.

Fläskkött

En rostad spädgris pryder nyårsbordet. Det finns också symbolik här, för grisen pressar trynet framåt, som vi borde göra under det nya året. Fläskkött är också en viktig ingrediens i en oundviklig surkålsdolma, så kallad *sarma*.

Kakorna

Det finns inte en julkaka, utan dussintals typer av små, dekorerade, spröda munsbitar. De bästa kakorna är alltid hemmagjorda, särskilt de traditionella kakorna som *orehnjača* och *makovnjača*. Den första kaka är fylld med nötter medan den andra är fylld med vallmofrön.

Hämtad från: http://zagreb4you.com/pdf/29_HR.pdf

2.2. Agencija za zapošljavanje

2.2.1. Källtexten

SELECTIO d.o.o. je vodeća tvrtka specijalizirana za potragu za kadrovima, s naglaskom na menadžerski segment, u Hrvatskoj. Naša sestrinska tvrtka, **Electus ljudski potencijali**, lider je u posredovanju u masovnom segmentu tržišta rada. U potrazi za kadrovima naš je glavni zadatak identificirati, privući i procijeniti najbolje kandidate – koji odgovaraju zahtjevima pozicije i kulturi organizacije.

Naš najvredniji poslovni “as” je upravo baza kandidata – vitalni dio našeg poslovanja – korisna kao direktan izvor informacija o zanimljivim kandidatima, a također i kao izvor informacija o drugim potencijalno zainteresiranim kandidatima sličnog profila. Ukoliko ste spremni na nove i zanimljive izazove, ne oklijevajte poslati svoj životopis u našu bazu.

Osim iz interne baze kandidata, tvrtka SELECTIO regrutira kandidate u selekcijskom postupku i iz raznih drugih izvora kao što su, aktivacija mreža kontakata, head hunting te oglašavanje (na svojoj internetskoj stranici, internetskoj stranici MojPosao ili drugim medijima).

Regrutiranje kadrova izuzetno je bitno, no kvaliteta isporuke ponekad je teško mjerljiva. Unatoč tome, vjerujemo da se izvrsnost ipak može prepoznati. Činjenica da s većinom klijenata kontinuirano radimo već dugi niz godina te da je udio projekata koji nam dolaze od postojećih klijenata mnogo veći od svjetskih standarda nesumnjivo govori o kvaliteti naše usluge.

Naša komparativna prednost počiva na:

- **izvrsnom poznavanju tržišta rada**; SELECTIO, daleko najveća i najaktivnija hrvatska tvrtka za posredovanje pri zapošljavanju ima izvrstan uvid i efikasan pristup “tržištu” kandidata; bilo zahvaljujući bogatoj internoj bazi životopisa, bilo zahvaljujući stalnim istraživanjima.
- **efikasnom selekcijskom procesu**; u formalnom dijelu selekcijskog procesa koristimo najmodernije selekcijske alate. Za mnoge pozicije međutim, doseg do i konačan odabir pravih kandidata ovisi o provjeri preporuka i savjetima relevantnih osoba iz industrije. Upravo mreža kontakata i mogućnost prikupljanja relevantnih preporuka područja su u kojima postizemo najbolje rezultate.
- **sposobnosti isporuke**; maksimalno dosljedno i profesionalno angažirani smo na pronalasku rješenja potreba naših klijenata. Cilj nam je ostvariti dugoročne partnerske odnose, a ne optimizacija kratkoročnih prihoda.
- **jedinstveni smo po uspješno završenim projektima potrage velike složenosti**, bilo da se radi o projektima velikog broja potraga u kratkom vremenu, bilo pojedinačnih potraga visoke zahtjevnosti.
- **poslovnoj etici**; vjerujemo da nas je dosljednost u primjenjivanju najviših etičkih standarda u odnosu s kandidatima, izvorima preporuka i klijentima dovela do vodeće pozicije u našoj industriji. Povjerene su nam karijere naših kandidata i poslovni razvojni planovi naših klijenata te toj velikoj odgovornosti pristupamo posvećeno i s diskrecijom.

SELECTIO d.o.o. ima dozvolu Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva za obavljanje djelatnosti posredovanja pri zapošljavanju.

Regrutiranje kandidata

Naša usluga započinje regrutiranjem odnosno identificiranjem potencijalno interesantnih kandidata. Glavni zadatak naše tvrtke je privući najkvalitetnije kandidate te identificirati i procijeniti najbolje među njima.

Uobičajeni kanali regrutiranja uključuju direktni pristup potencijalnim kandidatima i oglašavanje (na vlastitoj stranici, na internetskoj stranici MojPosao i u novinama). Zahvaljujući dokazanim uspjesima u dosadašnjem djelovanju, stalnom praćenju događanja na hrvatskom tržištu rada, razgranatoj mreži kontakata u raznim industrijama i povjerenju potencijalnih kandidata koji nam se svakodnevno samoinicijativno javljaju, direktnim pristupom postižemo izvrsne rezultate i u većini slučajeva tako rješavamo upite naših klijenata, dok javnim oglašavanjem otvorenih radnih mjesta postižemo daljnje širenje informacije o dinamici zapošljavanja naših klijenata.

Izuzetno vrijedan izvor kandidata je i naša interna baza kandidata – vitalni dio našeg poslovanja – korisna kao direktan izvor informacija o zanimljivim kandidatima, a također i kao izvor informacija o drugim potencijalno zainteresiranim kandidatima sličnog profila.

Radimo za širok spektar odabranih klijenata – uključujući multinacionalne te snažne hrvatske velike i manje organizacije. Naši klijenti nam povjeravaju različite specijalističke i administrativne pozicije u području financija, marketinga, prodaje, IT, novih tehnologija te strateškog upravljanja. Primarno smo partneri našim klijentima, što nam omogućava dublje razumijevanje prirode njihovog poslovanja i strateških ciljeva. Time smo u najboljoj poziciji da regrutiramo upravo one pojedince koji najviše odgovaraju kako zahtjevima pozicije, tako i samoj kulturi organizacije.

Selekcija kandidata se sastoji od nekoliko faza

Telefonski pred-intervju

kratak razgovor s kandidatom u kojem se najčešće provjeravaju nejasne činjenice iz životopisa, kandidatovo razumijevanje zahtjeva radnog mjesta te njegova motivacija za natječaj koji je u tijeku. Telefonski intervju je vrlo važan kako bi se izbjegli nesporazumi ili nepodudarnosti zahtjeva pozicije i kandidata u nekoj od kasnijih faza selekcijskog procesa.

Psihologijsko testiranje / razne druge provjere

(znanje stranih jezika, znanje rada na računalu te druga stručna i specifična znanja), kao dio selekcijskog procesa, važne su kako bismo mogli dobiti detaljnije i raznovrsnije informacije o kandidatu te vidjeti u kojoj mjeri odgovara klimi i kulturi klijenta – ponovno kako se ne bi dogodile nezgodne i razočaravajuće situacije. Tako dugoročno tražimo najprimjerenijeg kandidata za naše klijente, odnosno kandidate povlačimo iz naše interne baze odgovarajući “osobinama” klijenta.

Strukturirani intervju

sastoji se od skupine detaljno razrađenih pitanja i predstavlja osnovu selekcijskog procesa. Strukturirani intervju prilika je za detaljno upoznavanje kandidatovih sposobnosti, znanja, motiva i ambicija. Osim raznih faktografskih pitanja, strukturirani intervju sadrži i pitanja bihevioralnog tipa. Prošlo ponašanje smatramo jednim od najboljih pokazatelja budućeg ponašanja te se stoga kvalitetan kandidat mora znati adekvatno predstaviti u kontekstu dosadašnjih uspjeha i sposobnosti suočavanja s vrlo izazovnim budućim poslovnim situacijama. Tijekom intervjua stručnjaci u selekciji sagledavaju sve podatke prikupljene o kandidatu u prethodnim fazama selekcije (telefonski intervju i psihologijsko testiranje) te područja koje je potrebno dodatno objasniti provjerom preporuka.

Provjera preporuka

također je iznimno bitan element selekcijskog procesa. To je još jedna prilika za kandidata da se kroz procjenu drugih pokaže u dobrom svijetu. Telefonskim putem – i uz pristanak kandidata – provjeravamo njegove/njezine glavne kompetencije i socijalne vještine, oslanjajući se na sud ljudi koji poznaju njegov/njezin rad i u mogućnosti su ga relevantno ocijeniti.

Osim navedenog, jednaka pažnja posvećuje se i pripremi kandidata, budući da na intervjuu često vještina prezentacije i sposobnost argumentacije imaju istu (a ponekad i veću) važnost od relevantnih referenci iz životopisa.

Odabir kandidata i završetak procesa

Kao rezultat cjelokupnog procesa, na temelju svih prikupljenih informacija, sastavljamo detaljno izvješće o najkompetentnijim kandidatima za određenu poziciju, te ga upućujemo klijentu koji na temelju završnih intervjua vrši konačan odabir zaposlenika.

U slučaju da klijent izrazi želju, naše stručno osoblje se stavlja njemu na raspolaganje te pomaže pri pripremi završnog intervjua i analizi informacija dobivenih u procesu regrutacije i selekcije.

Naš iskusan tim garantira kvalitetu odabranih kandidata. Nakon završetka procesa naša je praksa pratiti napredak zaposlenog kandidata i zadovoljstvo klijenta njegovim radom.

Preuzeto s: <https://www.selectio.hr/potruga-za-kadrovima/rukovodeci-kadar/>

<https://www.selectio.hr/potruga-za-kadrovima/proces-potrage-za-kadrovima/>

2.2.2. Översättningen

SELECTIO d.o.o. är det ledande företaget i Kroatien som specialiserar sig på personalrekrytering, med tonvikt på ledning. Vårt systerföretag **Electus Ijudski potencijali** är ledande i förmedlingen av det "massiva" arbetsmarknadssegmentet. I personalrekryteringen är vår huvudsakliga uppgift att identifiera, locka och utvärdera de bästa kandidaterna - som uppfyller arbetskrav och företagskultur.

Vårt mest värdefulla affärs ess är just kandidatbasen - ett vitalt segment av vår affärsverksamhet. Den är användbar som en direkt informationskälla om intressanta kandidater, men också om andra potentiellt intresserade kandidater med en liknande profil. Om du är redo för nya och intressanta utmaningar, tveka inte att skicka ditt CV till vår databas.

Förutom den interna kandidatdatabasen rekryterar SELECTIO kandidater i urvalsprocessen från olika andra källor, t.ex. aktivering av kontaktnätverk, chefsrekrytering och annonsering (på vår egen webbsida, arbetsportalen MojPosao eller i andra medier).

Personalrekrytering är oerhört viktig, men kvaliteten på leveransen är ibland svår att mäta. Ändå tror vi fortfarande att hög professionalitet kan identifieras. Det faktum att vi har arbetat med majoriteten av våra kunder i många år och att andelen av projekt som kommer till oss från befintliga kunder är mycket högre än globala standarder talar otvivelaktigt om kvaliteten på våra tjänster.

Våra komparativa fördelar är:

- **utmärkt kunskap om arbetsmarknaden**; SELECTIO är landets överlägset största och mest aktiva rekryteringsföretag med en förnämlig insikt och effektiv tillgång till kandidaternas "marknad" dels genom att använda sin enorma databas dels genom ständig forskning.
- **effektiv urvalsprocess**; i den mer formella delen av urvalsprocessen använder vi de mest moderna urvalsredskapen. För många positioner beror emellertid räckvidden och det slutliga urvalet av de rätta kandidaterna på att verifiera rekommendationerna och på råd från relevanta personer från industrin. Kontaktnätverket och förmågan att samla in relevanta rekommendationer är områden där vi uppnår de bästa resultaten.
- **förmågan att leverera**; Vi strävar efter att hitta lösningarna på våra kunders behov så konsekvent och professionellt som möjligt. Vårt mål är att bygga långsiktiga partnerskap, inte att optimera kortsiktiga intäkter.
- **vi är unika och välkända för våra framgångsrikt genomförda personalrekryteringsprojekt med hög komplexitet**; vare sig de består av ett stort antal rekryteringar på kort tid eller individuella rekryteringar med höga krav.
- **affärsetik**; vi tror att vårt konsekventa sätt att tillämpa de högsta etiska standarderna gentemot kandidater, referenskällor och klienter är det som gjort oss till ledande i vår bransch. Vi anförtros våra kandidaters karriärer och våra

kunders affärsutvecklingsplaner och tar på detta ansvarsfullt med diskretion och engagemang.

SELECTIO d.o.o. har tillstånd från Departementet för ekonomi, arbetskraft och entreprenörskap när det gäller att bedriva rekryteringstjänster.

Rekrytering av kandidater

Vår tjänst börjar med rekrytering, dvs. identifiering av potentiellt intressanta kandidater. Företagets huvuduppgift är att locka kandidater av bästa kvalitet, identifiera och utvärdera de bästa.

De vanliga rekryteringskanalerna innebär direkt tillgång till potentiella kandidater och annonsering (på vår egen webbsida, jobbportalen MojPosao och i tidningarna). Vi uppnår utmärkta resultat med direkt tillvägagångssätt tack vare de bevisade framgångarna hittills, en ständig övervakning av händelser på den kroatiska arbetsmarknaden, ett brett kontaktnätverk i olika branscher och förtroendet hos våra potentiella kandidater som kontaktar oss varje dag på eget initiativ. I de flesta fall är det ett sätt på hur vi hanterar våra kunders förfrågningar. Vi använder offentlig annonsering av lediga arbetsplatser för att sprida information om sysselsättningsdynamiken hos våra kunder.

En extremt värdefull kandidatkälla är vår interna kandidatdatabas. Den är ett vitalt segment av vår affärsverksamhet som är användbart som en direkt informationskälla om intressanta kandidater, men också om andra potentiellt intresserade kandidater med en liknande profil.

Vi arbetar för ett stort antal utvalda kunder - inklusive multinationella, starka samt större och mindre kroatiska organisationer. Våra kunder anförtror oss olika specialiserade och administrativa positioner inom områdena ekonomi, marknadsföring, försäljning, IT, ny teknik och strategisk ledning. Vi är främst partners med våra kunder och har därmed en djupare inblick i deras affärsverksamhet och deras strategiska mål. Därför är vi i bästa läge att rekrytera precis de individerna som är mest adekvata inte bara för jobbkrav, utan också för organisationskulturen.

Kandidaturvalsprocessen består av flera etapper

Preliminär telefonintervju

Ett kort samtal med kandidater som oftast används för att kontrollera oklara fakta från CV, kandidaters förståelse för jobbkrav och deras motivation för en ledig arbetsplats. Telefonintervjun är mycket viktig för att undvika missförstånd eller avvikelser mellan jobbkrav och kandidatens kompetens i några efterföljande etapper av urvalsprocess.

Psykologiska (och andra) tester

(språkkunskaper, datorkunskaper och andra professionella och specifika kunskaper) Som en etapp i urvalsprocessen är det viktigt att få mer detaljerad och mångsidig information om kandidater och fastställa omfattningen av deras tillräcklighet för företags klimat och kultur. Därmed undviker vi pinsamma och nedslående situationer. Vi söker efter den mest lämpliga kandidaten för våra kunder på lång sikt, dvs. vi drar de kandidaterna från vår interna databas som är tillräckliga för kundens "drag".

Strukturerad intervju

Den består av utarbetade frågor och representerar basen i urvalsprocessen. Den strukturerade intervjun är en möjlighet att i detalj kontrollera kandidatens förmågor, kunskap, motiv och ambitioner. Förutom olika faktafrågor innehåller den strukturerade intervjun också beteendefrågor. Vi betraktar det tidigare beteendet som en av de bästa indikatorerna på framtida beteende. En bra kandidat måste veta hur man presenterar sig själv på ett tillräckligt sätt i samband med aktuell framgång och förmågan att möta utmanande framtida affärssituationer. Under intervjun beaktar urvalsexperter alla uppgifter som samlats in om kandidaten under tidigare urvalsetapperna (telefonintervjun och den psykologiska testen) och de områden som kräver ytterligare förklaringar efter verifiering av rekommendationer.

Verifiering av rekommendationer

Det är också ett väldigt viktigt element i urvalsprocessen. Det är en annan möjlighet för kandidaten att visa framfötterna genom någon annans bedömning. Via telefon och med kandidaternas samtycke kontrollerar vi deras huvudkompetenser och sociala färdigheter. Vi förlitar oss på bedömningen av personer som känner till deras arbete och som kan ge sina relevanta bedömningar.

Förutom ovannämnda ägnas lika uppmärksamhet åt kandidaternas förberedelser eftersom presentations- och argumentationsförmågan under intervjun ofta har samma - och ibland ännu större - betydelse än de relevanta CV-referenserna.

Kandidatval och processavslutning

Som ett resultat av hela processen, baserad på alla uppgifter vi lyckats samla in, tar vi en detaljerad rapport om de mest kompetenta kandidaterna för specifika tjänster och överlämnar rapporten till kunden som gör det slutliga urvalet baserat på slutliga intervjuer.

Om kunder uttrycker deras önskan är vår expertpersonal tillgänglig och hjälper vid förberedelserna av den slutliga intervjun och analysen av uppgifterna som erhållits i rekryterings- och urvalsprocessen.

Vår erfarna grupp garanterar kvaliteten på de utvalda kandidaterna. Efter att processen har avslutats brukar vi följa de anställda kandidaternas utveckling och kundens tillfredsställelse med deras arbete.

Hämtad från: <https://www.selectio.hr/potruga-za-kadrovima/rukovodeci-kadar/>

<https://www.selectio.hr/potruga-za-kadrovima/proces-potrage-za-kadrovima/>